

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT

MAGISTRSKA NALOGA

MITJA BERVAR

KOPER, 2015

2015

MAGISTRSKA NALOGA

MITJA BERVAR

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT

Magistrska naloga

POMEN KULTURE ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ

Mitja Bervar

Koper, 2015

Mentor: izr. prof. dr. Andrej Bertonec

POVZETEK

Namen magistrske naloge je proučiti pomen in vlogo kulture za trajnostni razvoj. V teoretičnem delu so predstavljena teoretična spoznanja iz domače in tuje strokovne literature ter virov mednarodnih organizacij, v empiričnem delu pa je s kvalitativno raziskavo in uporabo triangulacije s tremi referenčnimi skupinami strokovnjakov analiziran in interpretiran pomen kulture kot dejavnik trajnostnega razvoja. Ugotovitve raziskave pritrjujejo temeljni tezi, da kultura kot celosten in kompleksen sistem vrednot in ustvarjalnih potencialov spodbuja socialno kohezijo v družbi, krepi medkulturni dialog ter omogoča ekonomske učinke, kar se kaže v trajnostnem družbenem razvoju. Na podlagi ugotovitev raziskave smo izdelali nabor predlogov za oblikovalce politik in deležnike v kulturnem sektorju pri horizontalnem umeščanju vidikov kulture v strategije trajnostnega razvoja ter ohranjanju kulturnega kapitala. Predlagamo vzpostavitev četrtega stebra, ki naj bi ga poleg obstoječih stebrov trajnostnega razvoja, ekonomskega, družbenega in okoljskega, predstavljala kultura.

Ključne besede: kultura, trajnostni razvoj, socialna kohezija, medkulturni dialog, ekonomski učinki kulture, četrti steber, kulturni kapital.

SUMMARY

The objective of this master thesis is to study, through the use of various methods of research, the importance and the role of culture in sustainable development. Theoretical findings of both domestic and foreign scientific literature as well as sources provided by international organizations are presented in the theoretical chapter, followed by an analysis and interpretation of the importance and role of culture in sustainable development, based on a qualitative empiric research conducted using triangulation with three referential groups of experts. The findings of the study confirm the initial thesis, namely that culture, as a holistic and complex system of values and creative potentials stimulates social cohesion in society, strengthens intercultural dialogue as well as provides for economic effects, all of which is in turn reflected in sustainable development. Based on its' findings, we've created a series of proposals for the work of policymakers and stakeholders in the cultural sector, linked to a horizontal implementation of the aspects of culture into the strategy of sustainable development and to the preservation of cultural capital. We propose the establishment of a fourth pillar, aside the economic, social and environmental, to be incarnated by culture.

Keywords: culture, sustainable development, social cohesion, intercultural dialogue, economic effects of culture, fourth pillar, culture capital.

UDK:332.146.2:316.722(043.2)

ZAHVALA

Zahvaljujem se izr. prof. dr. Andreju Bertonciju, ki je z razumevanjem in naklonjenostjo upošteval posebnosti položaja izrednega študenta in ob upoštevanju obveznosti, ki jih imam na delovnem mestu, konstruktivno in profesionalno spodbujal in usmerjal moje zamisli pri pripravi magistrske naloge ter pripomogel, da sem se v nalogi lahko osredotočil na pomembnost kulture in trajnostnega razvoja.

Magistrsko nalogo posvečam ženi Sonji, ki me je razumela, mi stala ob strani, me bodrila in mi pomagala, da sem lahko ob svojih obveznostih končal študij.

VSEBINA

1	Uvod	1
1.1	Predstavitev raziskovalnega problema in teoretičnih izhodišč	1
1.2	Namen, cilji in temeljna teza naloge	2
1.3	Metode raziskovanja	2
1.4	Predpostavke in omejitve pri obravnavani vsebini	3
2	Trajnostni razvoj in kulturna trajnostnost	5
2.1	Opredelitev pojmov.....	5
2.2	Trajnostni razvoj	6
2.2.1	Ekonomski vidiki trajnostnega razvoja	6
2.2.2	Družbeni vidiki trajnostnega razvoja.....	6
2.2.3	Okoljski vidiki trajnostnega razvoja.....	7
2.2.4	Kulturni vidiki trajnostnega razvoja	8
2.3	Kulturna trajnostnost.....	10
2.3.1	Vpliv kulture na socialno kohezijo v družbi.....	10
2.3.2	Kultura kot trajnostna spodbujevalka medkulturnega dialoga.....	11
2.3.3	Ekonomski učinki kulture.....	12
2.4	Kultura kot četrti steber trajnostnega razvoja	14
3	Empirična raziskava	15
3.1	Opredelitev vzorca	15
3.2	Raziskovalna metodologija	16
3.3	Raziskovalna vprašanja.....	16
3.4	Omejitve raziskave.....	17
3.5	Predstavitev poteka raziskave	18
3.6	Analiza in interpretacija podatkov	19
3.6.1	Mnenje intervjuvancev o pomenu kulture za trajnostni razvoj	19
3.6.2	Kultura kot trajnostna spodbujevalka socialne kohezije	31
3.6.3	Kultura kot trajnostna spodbujevalka medkulturnega dialoga	35
3.6.4	Ekonomski učinki kulture.....	42
4	Ugotovitve in priporočila	48
4.1	Ugotovitve.....	48
4.2	Predstavitev predlogov za oblikovalce politik za vključevanje kulture v trajnostni razvoj – prispevek k stroki	51
4.3	Priporočila za deležnike v kulturnem sektorju za trajnostni razvoj, prispevek k stroki.....	52
4.4	Omejitve in predpostavke	53
4.5	Predlogi za nadaljnje raziskovanje.....	53
5	Sklep	54
	Literaturain viri	57
	Priloge	61

PREGLEDNICE

Preglednica 1: Povezava med indeksom inovacij in indeksom aktivne participacije v kulturi.....	11
Preglednica 2: Prispevek kulture k trajnostnemu razvoju – izbor odgovorov o pomenu kulture za trajnostni razvoj posameznika	20
Preglednica 3: Izbor odgovorov o vplivu kulture za trajnostni razvoj družbe	21
Preglednica 4: Izbor odgovorov o potencialih kulture za reševanje gospodarskih, varnostnih in socialnih kriz.....	24
Preglednica 5: Izbor odgovorov o kulturnem kapitalu družbe in zagotavljanju njegove trajnostnosti.....	28
Preglednica 6: Izbor odgovorov o kulturi kot trajnostni spodbujevalki socialne kohezije.....	32
Preglednica 7: Izbor odgovorov o kulturi kot trajnostni spodbujevalki medkulturnega dialoga.....	37
Preglednica 8: Izbor odgovorov o ekonomskih učinkih kulture.....	44

1 UVOD

Kakor izhaja iz Konvencije Organizacije združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo o varovanju in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov (Unesco 2005), je kultura vrednota sama po sebi, spoštovanje in varovanje raznolikosti kulturnih izrazov pa je dolžnost in pristojnost njenih podpisnic.

1.1 Predstavitev raziskovalnega problema in teoretičnih izhodišč

Trajnostni razvoj in kultura sta soodvisna, so že pred skoraj dvajsetimi leti v akcijski načrt zapisali udeleženci stockholmske Medvladne konference za kulturne politike in razvoj (Unesco 1998). Vendar kulture v ključnem razvojnem dokumentu globalnega sveta, Milenijski deklaraciji, ki je nastala na pobudo Organizacije združenih narodov in naletela na najširšo podporo v svetovni zgodovini, med osmimi cilji ni mogoče najti (UNDP 2005).

Doslej je bil trajnostni razvoj razumljen parcialno, s poudarjanjem predvsem ekonomskih, družbenih in okoljskih vidikov trajnostnega razvoja. Vse bolj pa se v svetovni javnosti uveljavlja prepričanje, da tudi kultura pomembno pripomore k trajnostnemu razvoju. Po mnenju številnih deležnikov kultura ni več le sopotnica, postala je aktivna (so)usmerjevalka procesov trajnostnega razvoja.

Zato je za celostno razumevanje in ozaveščanje ter izvedbo trajnostnih ciljev nujno vključevati in upoštevati tudi kulturne vidike. Treba je proučiti pomen kulture za trajnostni razvoj (kulturna trajnostnost), njen vpliv na gospodarski razvoj in družbeni kapital kulture za spodbujanje socialne kohezije ter medkulturnega dialoga v družbi.

Številne mednarodne raziskave (Jeannotte 2003; Hooper 2005; Frantzeskaki, Loorbach in Meadowcroft 2012; Gutiérrez-Pérez 2014) utemeljujejo dodano vrednost kulture za trajnostni razvoj ter oblikujejo izhodišča za utemeljitev prispevka kulture k trajnostnemu razvoju. Navajajo kulturni kapital (Throsby 2003) in pripravljajo potrebno podlago za horizontalno vključevanje kulture v druge politike, ki pripomorejo k trajnostnemu razvoju, ali pa bolj ambiciozno – za uveljavitev kulture kot celostnega in kompleksnega sistema vrednot in razvojnih potencialov.

Kultura naj bi tako bila kot samostojni, četrti steber trajnostnega razvoja v agendi Združenih narodov po letu 2015 pomemben dejavnik trajnostnega razvoja naše družbe (Unesco 2012).

S svojo raznoliko in široko razvejano dejavnostjo je kultura v praksi že postala pomemben dejavnik trajnostnega razvoja, pomembno pa bi bilo, da bi priznanje pridobila tudi v ključnih razvojnih dokumentih Evrope in sveta. Podlaga za to je lahko raziskovalno prizadevanje, ki na podlagi kvalitativnih in kvantitativnih kazalnikov prinaša prepričljiva spoznanja. Pričujoča magistrska naloga pomeni skromen korak v navedeno smer.

1.2 Namen, cilji in temeljna teza naloge

Namen magistrskega dela je bil na podlagi sistematičnega pregleda domače in tuje strokovne literature opisati in z raziskavo proučiti pomen in vlogo kulture za trajnostni razvoj.

V magistrskem delu smo poskušali doseči naslednje zastavljene cilje:

- v teoretičnem delu proučiti domačo in tujo strokovno literaturo in vire mednarodnih organizacij o prispevku kulturnega sektorja k trajnostnemu razvoju družbe in z njim povezanimi dejavniki;
- v empiričnem delu analizirati in interpretirati pomen in vlogo kulture kot sestavine trajnostnega razvoja;
- na osnovi ugotovitev podati predloge za prakso oblikovalcev politike o pomenu kulture v trajnostnem razvoju ter priporočila za deležnike v kulturnem sektorju.

Temeljna teza raziskave je bila, da kultura kot celosten in kompleksen sistem vrednot in ustvarjalnih potencialov omogoča ekonomske učinke in socialno kohezijo v družbi ter spodbuja medkulturni dialog, kar se kaže v trajnostnem družbenem razvoju.

1.3 Metode raziskovanja

Raziskava je bila zasnovana in izvedena kvalitativno, pri njeni izvedbi smo uporabili več različnih raziskovalnih metod, ki so se med seboj dopolnjevale.

V teoretičnem delu magistrskega dela smo za opisovanje dejstev, stvari in procesov uporabili metodo deskripcije (Silverman 2001), s katero je predstavljen pomen kulture za trajnostni razvoj. Ugotovitve smo strnili v celoto z metodo sinteze, z deduktivno metodo pa so na osnovi splošnih opredelitev ter znanj in izkušenj opredelili posamezne konkretne zaključke (Zelenika 2000). Z metodo kompilacije, ki omogoča predstavitev teoretičnih dognanj (Dimovski idr. 2008), smo predstavili proučeno literaturo ter vire domačih in tujih avtorjev ter relevantnih mednarodnih organizacij, posvečene vsebinam trajnostnega razvoja in prispevku kulture k trajnostnemu razvoju.

V empiričnem delu smo analizirali ključne koncepte, pomen in vlogo, ki jih intervjuvanci pripisujejo kulturi v sodobnem trajnostnem razvoju.

Metodo zbiranja podatkov sta predstavljala polstrukturirani intervju ter odprti individualni intervju (pet oz. šest intervjuvancev za vsako izmed treh skupin, predstavljenih v nadaljevanju).

Vzorec intervjuvancev je bil kvotni. Izbrali smo tiste udeležence, za katere smo predvidevali, da lahko na podlagi svojih strokovnih referenc in izkušenj na obravnavanem področju veliko (po)vedo o kulturi ter njenem mestu in vlogi v trajnostnem razvoju. V prid kakovosti in

kredibilnosti kvalitativne raziskave smo uporabili več različnih metod – kombiniranje metod, ter triangulacijo – intervjuje s tremi različnimi skupinami udeležencev. Prvo skupino so predstavljali vršni managerji z izkušnjami in že izpričanim odnosom do kulture, drugo strokovnjaki, ki delujejo na področju kulture (na področju managementa in programskega načrtovanja, izobraževanja na področju kulture ter avtorskih pravic), tretjo skupino pa strokovnjaki s področja kulturne politike in njeni oblikovalci.

Kriterij za izbor udeležencev je bilo njihovo aktivno sodelovanje pri pripravi in izvedbi smernic kulturne politike. Pri raziskavi so sodelovali trije nekateri nekdanji ministri za kulturo, nekdanji predsednik Nacionalnega sveta za kulturo, ter predstavnica Slovenije za področje kulture in avdiovizualnih zadev v Svetu EU.

V intervjujih so bila proučevana štiri raziskovalna področja, ki so bila v empiričnem delu testirana z devetimi vprašanji. Prvo raziskovalno področje je bila splošna opredelitev pomena kulture v trajnostnem razvoju (posvečena so mu bila tri vprašanja od devetih), drugo raziskovalno področje je bil prispevek kulture k socialni koheziji (posvečeni sta mu bili dve vprašanja od devetih), tretje raziskovalno področje je bil prispevek kulture k medkulturnemu dialogu (posvečeni sta mu bili dve vprašanja od devetih), četrto raziskovalno področje pa so bili ekonomski učinki kulturnih in ustvarjalnih sektorjev (posvečeni sta mu bili dve vprašanja od devetih).

Pri pripravi, izvedbi in hrambi intervjujev smo upoštevali vse strokovne zahteve. Intervjuji so bili s soglasjem udeležencev posneti, so transkribirani, pravilno označeni in arhivirani ter ohranjeni po skupinah udeležencev. Njihove navedbe smo anonimizirali.

Pri nadaljnjem delu smo uporabili metodo analize podatkov (Easterby-Smith, Thorpe in Lowe 2005). Z metodo komparacije (Dimovski idr. 2008; Roblek 2009) smo glede na analizo in z interpretacijo dobljenih podatkov opravili sklepni del magistrske naloge.

1.4 Predpostavke in omejitve pri obravnavani vsebini

Omejitev pri obravnavanju vsebine je bil relativno omejen nabor teoretičnih prispevkov z navedenega področja raziskave, ki ga je mogoče razumeti tudi kot posledico razmeroma kratkega časa (zadnje desetletje) dosedanje obravnave navedenih vprašanj in ozkega kroga strokovnjakov, ki so se doslej poglobljeno ukvarjali z navedeno tematiko (predvsem strokovnjaki s področja kulture, šele v zadnjem desetletju pa tudi omejen krog strokovnjakov s področja ekonomije in sociale).

Raziskava je bila časovno omejena na čas med 10. julijem 2014 in 5. majem 2015. Intervjuji so potekali v Ljubljani, Cerkljah, Postojni, Grosupljem, Trebnjem, Celju, Zagorju ob Savi in v Bruslju.

Metodološka omejitev je bila povezana z vrsto raziskave. Statistično posploševanje zaradi njenih specifičnosti ni bilo mogoče, so pa ugotovitve glede na relevantnost vzorca izbranih sogovornikov lahko pomembne za nadaljnji razvoj politik trajnostnega razvoja in kulture.

Predpostavke niso navedene, ker je bila izvedena kvalitativna raziskava.

2 TRAJNOSTNI RAZVOJ IN KULTURNA TRAJNOSTNOST

Trajnostni razvoj je prvič opredelila Svetovna komisija za okolje in razvoj pri Združenih narodih leta 1987, in sicer kot obliko razvoja ali napredka, ki zadovoljuje potrebe sedanjosti, ne da bi ogrožala prihodnje generacije pri zadovoljevanju njihovih potreb (UN, World Commission on Environment and Development 1987, 43).

2.1 Opredelitev pojmov

Pojem *kultura* izhaja iz latinske besede *cultura*, izpeljane iz *colere*, kar pomeni gojiti. Na splošno se nanaša na oblike človeške dejavnosti in simbolične strukture, ki dajejo taki dejavnosti pomen. Klasično definicijo kulture je v 19. stoletju podal angleški antropolog Edward Burnett Tylor, ki je zapisal, da je kultura »kompleksna celota, ki vključuje znanje, vero, umetnost, moralo, pravo, šege in vsakršne sposobnosti in navade, ki jih pridobi človek kot družbeno bitje« (Tylor 1958, 1).

Ekonomika kulture je znanstveno področje, ki se uvršča v ekonomsko vedo. Povezuje spoznanja kulturne politike, kulturnih študij, sociologije, antropologije in managementa pri preučevanju ekonomskih lastnosti kulturne produkcije, potrošnje in distribucije.

Med številnimi definicijami termina *socialna kohezija* navajamo le nekatere. Evropska komisija jo v svojih dokumentih postavlja ob bok ekonomski koheziji, s katero naj bi skupaj pripomogli k socialni povezanosti družbe in napredku njenih trgov (Commission of European Communities 1990, 112), nekateri avtorji jo označujejo kot življenje v skupnosti z minimalno socialno povezanostjo (Beck, van Maelsen in Walker 1997, 268), drugi kot proces, ki je sprožen na makro ravni ter povzroča delitev dela, zlasti pa je prepoznaven na mikro ravni z občutki (ne)povezanosti ter skupinske (ne)identitete (Novak 2001, 33).

Medkulturni dialog je Svet Evrope opredelil kot »odprto in spoštljivo izmenjavo mnenj med posamezniki in skupinami različnih etničnih, kulturnih, verskih in jezikovnih družbenih okolij in dediščin«. Prvi pogoj za njegovo udejanjenje je pripravljenost vseh deležnikov za sodelovanje, njihova odprtost za sprejemanje argumentov in želja po medsebojnem razumevanju, pri čemer pomembno vlogo igrajo svoboda in odgovornost medijev in vseh nosilcev javne besede (Council of Europe 2008).

Kulturni kapital poseiblja, ohranja in zagotavlja kulturne vrednote ne glede na ekonomski učinek, ki ga prinašajo (Throsby 2003, 46). Za njegovo trajnost je nujna medgeneracijska enakost, ki spodbuja pravično porazdelitev blagostanja in sredstev med generacijami ter vključuje tudi pravico sedanje generacije do kulturnih vsebin in uživanja njihovega kulturnega kapitala. Po Throsbyju (2003, 54–56) je treba ključ do medgeneracijske pravičnosti iskati v »medčasovni distributivni pravičnosti«, ki se lahko udejani le v trajnostnem razvoju, saj ta kulturni kapital ohranja.

2.2 Trajnostni razvoj

Od prve omembe Svetovne komisije za okolje in razvoj pri Združenih narodih v letu 1987 je uveljavljena tridimenzionalna opredelitev trajnostnega razvoja, ki vključuje ekonomske, družbene in okoljske vidike (Loucks in Gladwell 1999, v Bertoncelej 2014). Na vsakem izmed navedenih področij so se pokazale razvojne omejitve, ki zahtevajo ključne spremembe v delovanju družbe, organizacij, pa tudi vsakega posameznika. Čedalje večje je zavedanje, da niti industrijska niti družbena revolucija ne moreta zagotavljati trajnostnega razvoja. Zagotavljati ga je mogoče le z upoštevanjem smernic sonaravnega, trajnega, premišljenega in vzdržnega razvoja, ki vključuje tudi družbene in ekonomske spremembe. Le tako in z upoštevanjem vseh omenjenih področij, njihovih specifičnosti in omejitev bo mogoč nadaljnji razvoj.

Soočanje z globalnimi izzivi in zavedanje omejitev našega planeta sta povezali prizadevanja civilne družbe in strokovnjakov pri odgovornem iskanju možnosti razvoja ob hkratni skrbi za zagotavljanje kakovosti življenja naših zanamcev (Plut 2002, v Bertoncelej 2014). Pogloblja se zavedanje, da bo h kompleksnim družbenim spremembam treba pristopiti sistematično, na podlagi premišljene vizije razvoja. Šele nato bo mogoče oblikovati jasne cilje in strategije za uveljavljanje potrebnih sprememb.

2.2.1 Ekonomski vidiki trajnostnega razvoja

Prvi in osnovni vidik tridimenzionalnega trajnostnega razvoja je njegov ekonomsko-gospodarski steber.

Največji izziv pri zagotavljanju ekonomskega vidika trajnostnega razvoja je doseganje ravnovesja med trajnostno rastjo poslovanja, doseganjem zahtev trga ter zagotavljanjem pričakovane ravni donosov lastnikov kapitala. Naloga vodstvenega managerja je vzpostaviti primerno razmerje med kratkoročnimi, srednjeročnimi in dolgoročnimi cilji in tako zagotoviti trajnostno rast podjetja (Bertoncelej idr. 2011).

V zaostrenih razmerah ter v konkurenčnem okolju je zelo pomembno osredotočenje na filozofijo, ki temelji na uveljavljanju osnovnih trajnostnih parametrov. Po mnenju strokovnjakov (Zook in Allen 2001) je za zagotavljanje trajnosti primerneje graditi na jedrni dejavnosti in jo s prenovljenimi pristopi izboljševati, kot pa posegati po tveganih nejedrni dejavnostih, ki lahko podjetje pahnejo v poslovno stisko.

2.2.2 Družbeni vidiki trajnostnega razvoja

Družbeni vidik trajnostnega razvoja v zadnjem obdobju pridobiva pomen tako v civilni družbi kot na strokovnem področju. Zaradi številnih nepravilnosti managerjev, ki so izrabili zaupanje

lastnikov, delavcev in okolja, družbeno odgovorne organizacije pridobivajo pomen in postajajo sinonim za podjetja prihodnosti, ki delujejo ob podpori celotnega okolja. Njihovo dolgoročno, sistematično in strateško delovanje (Jenko 2008) postaja simbolna dodana vrednost in zaščitni znak njihovega sodobnega poslovnega delovanja. V znanstveni literaturi obstajajo številne utemeljitve konceptov in modelov družbene odgovornosti. Na tem mestu omenjamo vidike, ki so po našem prepričanju ključni (Bertoncelj idr. 2011).

Carrollova piramida (Carroll 1991) družbene odgovornosti organizacij vključuje naslednje vidike odgovornosti:

- ekonomsko odgovornost (zahtevana) – dobičkonosnost,
- zakonsko odgovornost (zahtevana) – spoštovanje zakona,
- etično odgovornost (pričakovana) – etično delovanje,
- filantropično odgovornost (zaželeno) – dober državljan.

Uresničevati jih je mogoče v štirifaznem modelu družbene odgovornosti (Robbins in Coulter 2005), ki postopoma širi koncentrične kroge sodelovanja od lastnikov in managerjev do zaposlenih, partnerjev v okolju in nazadnje do širše družbe:

- 1. faza – lastniki in managerji,
- 2. faza – zaposleni,
- 3. faza – partnerji v okolju,
- 4. faza – širša družba.

Prednosti podjetij, ki delujejo družbeno odgovorno, lahko na podlagi analitičnih spoznanj razdelimo na sedem področij (McAlister 2003; Bertoncelj idr. 2011):

- graditev in ohranjanje pozitivnega ugleda organizacije,
- dostop do kapitala,
- obvladovanje tveganj v dialogu z deležniki,
- človeški kapital,
- nenehne inovacije in intelektualni kapital,
- nižanje stroškov poslovanja,
- pravica do obstoja in delovanja.

2.2.3 Okoljski vidiki trajnostnega razvoja

Dolgoletno zanemarjanje okoljskega vidika trajnostnega razvoja je privedlo do hudih posledic, ki se manifestirajo v onesnaženosti narave, naravnih nesrečah, pomanjkanju pitne vode, nezadostni samooskrbi ter posledično v veliki družbeni in materialni škodi ter izgubi delovnih mest na številnih področjih.

Možnost zagotavljanja okoljskega vidika trajnostnega razvoja predstavlja sonaravni razvoj, ki sedanje generacije ozavešča k zadovoljevanju lastnih potreb na način, ki ne bo omejeval

prihodnjih generacij pri zadovoljevanju njihovih potreb. Prvi pogoj za doseganje sonaravnega razvoja je medgeneracijsko sodelovanje in razumevanje vseh sodelujočih v procesu, določajo pa ga še gospodarska rast, rast števila prebivalstva in revščina, ki delno vpliva tudi na okoljsko degradacijo.

Med ovire za doseganje sonaravnega razvoja spada neusklajenost zakonodajnih podlag na evropski, nacionalnih, regionalnih in lokalnih ravneh, ki ovira še tako zavzete in ozaveščene poslovne subjekte in uporabnike. Pri njihovem usklajevanju je nujna sinergija za iskanje rešitev, ki bodo zagotavljale sonaravni razvoj, obenem pa ne bodo zavirale ekonomskih vidikov trajnostnega razvoja.

Sonaravni razvoj je ciljno usmerjen in ga je treba obravnavati kot enakovrednega tridimenzionalnemu trajnostnemu razvoju (Pearce in Barbier 2006). Vključuje tri oblike kapitala:

- fizični kapital – stroji, oprema, prostori, finančna sredstva,
- človeški kapital – človekove sposobnosti in znanje, naložbe v raziskave in razvoj,
- naravni kapital – naravni materiali, energija, sprejemanje odpadkov in njihova predelava.

2.2.4 *Kulturni vidiki trajnostnega razvoja*

V tem poglavju povzemamo temeljna teoretična izhodišča in predpostavke, kot smo jih podrobneje predstavili v 10. poglavju *Kultura za trajnostni razvoj* v knjigi *Trajnostni razvoj, ekonomski, družbeni in ekonomski vidiki* (Bertoncelj idr. 2015).

Pravica do kulture je neodtujljiva človekova pravica, opredeljena v 27. členu Splošne deklaracije o človekovih pravicah (United Nations 1948). Kultura kot način življenja pomeni široko paleto idej, navad, prepričanj, jezika, vzorcev vedenja, znanja in materialnih proizvodov človeka, prenaša pa se iz generacije v generacijo. Kulturo pogosto enačimo z različnimi oblikami umetnosti, kulturne dediščine ali pa v njenem pomenu prepoznavamo vse oblike duhovnega ustvarjanja. S pojmom kultura izražamo tudi vrednostno sodbo, najpogosteje do tistih, od katerih se razlikujemo (Unesco 2005; Council of Europe 2008).

Po Hawkesu (2004, 13) družba ne more obstati, če med njenimi pripadniki ni povezanosti in zavezanosti k iskanju smisla in pomena. Razvoj in ohranjanje tega pomena se udejanjata s kulturno dejavnostjo. Pripadnost kulturi pa se ne zgodi z rojstvom vanjo, marveč v dolgotrajnem procesu čutenja, učenja, razumevanja in občutka skupnega, deljenega po načelih enakosti (Read 2000, 223).

Ker je najbolj značilna lastnost trajnostne kulture njena vitalnost, pomeni potencial ustvarjalne in združevalne energije v družbi (Hawkes 2004, 12).

Vendar, kot je bilo že zapisano, kulture v ključnem razvojnem dokumentu globalnega sveta, Milenijski deklaraciji, ki je nastala na pobudo Organizacije združenih narodov in naletela na najširšo podporo v svetovni zgodovini, med osmimi cilji ni mogoče najti.

Ko se ozremo na genezo tega pomembnega dokumenta, lahko ugotovimo, da vsaj dva ključna mejnika na poti do njegovega nastanka razvojni vlogi kulturi prav tako nista posvečala pozornosti. Pred skoraj tridesetimi leti je Svetovna komisija za okolje in razvoj pod Brunlandinim vodstvom sprejela definicijo trajnostnega razvoja (UN, World Commission on Environment and Development 1987, 43), nato pa poldrugo desetletje za njo še svetovna konferenca Organizacije združenih narodov sklepni dokument Agenda 21 (UNCED 1992), ki pa kulture nista prepoznala med dejavniki sonaravnega razvoja v 21. stoletju (Bertoncelj idr. 2015).

Pomembnejši premik se je zgodil šele desetletje pozneje. Unescova Deklaracija o kulturni raznolikosti (Unesco 2005) tako poleg zagotavljanja, da spoštujejo kulturo vseh narodov znotraj demokratičnega okvira, pripomore tudi k ugodnemu vzdušju za vsesplošno ustvarjalnost. Opozarja še, da so kulturni vidiki razvoja enako pomembni kot njegovi gospodarski vidiki, kulturo jasno obravnava kot nosilko razvoja (Unesco 2005, 5). Ozavešča, da so zaščita, ohranjanje in spodbujanje kulturne raznolikosti pomemben pogoj za trajnostni razvoj (Unesco 2005, 6).

Sledili sta ji resoluciji Generalne skupščine Združenih narodov (United Nations 2010 in 2011), s katerima je bil končno prepoznani prispevek kulture k trajnostnemu razvoju, s tem pa tudi k doseganju milenijskih ciljev (Bertoncelj idr. 2015).

Od takrat poteka živahno zavzemanje deležnikov na področju kulture in Unesca za umestitev kulture v Agendo Združenih narodov za razvoj po letu 2015. Nekatere pobude se razvijajo v smer dopolnitve strategije trajnostnega razvoja z dodanim ciljem, bolj ambiciozne zahteve pa utirajo pot četrtemu stebru trajnostnega razvoja, ki naj bi ga poleg ekonomskega in družbenega ter okoljskega predstavljal kultura (Bertoncelj idr. 2015).

Med njimi velja poudariti prispevek svetovne organizacije mest (angl. United Cities and Local Governments), ki je sprejela Agendo 21 za kulturo (UCLG 2004), tej pa je sledila deklaracija o kulturi kot četrtem stebru trajnostnega razvoja (UCLG 2010).

Pomemben korak na poti do priznanja vloge kulture za trajnostni razvoj je deklaracija Unesca iz Hangzhouja, ki predlaga načrt za njeno umestitev v Agendo Združenih narodov za razvoj po letu 2015 (Unesco 2013a).

2.3 Kulturna trajnostnost

Doslej je bila pri proučevanju trajnostnega razvoja pozornost namenjena trem stebrom, o katerih je ravno tekla beseda, v nadaljevanju pa utemeljujemo razloge za trditev, da bi moral biti četrti steber trajnostnega razvoja kultura.

2.3.1 Vpliv kulture na socialno kohezijo v družbi

V času ekonomske krize, ki se nevarno razrašča tudi v krizo vrednot, se pozornost z gospodarskega prispevka kulture preusmerja k njeni vlogi za spodbujanje socialne kohezije in medkulturnega dialoga. Poleg biotske raznovrstnosti postaja pomembna vrednota tudi kulturna raznolikost, ob bok socialnemu kapitalu pa se enakovredno postavlja kulturni kapital, ki posebej, ohranja in zagotavlja kulturne vrednote ne glede na ekonomski učinek, ki ga prinašajo (Throsby 2003, 46).

Za njegovo trajnost je nujna medgeneracijska enakost, ki spodbuja pravično porazdelitev blagostanja in sredstev med generacijami ter vključuje tudi pravico sedanje generacije do kulturnih vsebin in uživanja njihovega kulturnega kapitala. Po Throsbyju (2003, 54–56) je treba ključ do medgeneracijske pravičnosti iskati v »medčasovni distributivni pravičnosti«, ki se lahko udejanji le v primeru trajnostnega razvoja, saj ta kulturni kapital ohranja.

Dodano vrednost k pravični medgeneracijski distribuciji kulturnega kapitala pa ne prinaša zgolj pasivno uživanje kulturnih dobrin, temveč predvsem aktivno sodelovanje v kulturi oz. soustvarjanje kulturne dediščine prihodnosti. Sodelovanje v kulturnih projektih ne pripomore le k večji kakovosti življenja, ampak ima pozitivne učinke tudi na razvoj ustvarjalnosti in inovativnosti v družbi. Trajnostni učinki aktivne participacije v kulturi se kažejo v tem, da ustvarjalnost postane način posameznikovega bivanja in razumevanja sveta, s tem pa ustvarjalno deluje na različnih področjih, najsi bo v raziskovalnih projektih, gospodarskih družbah, v umetnosti, v ekologiji ipd. (Bertoncelj idr. 2015).

Ustvarjalni posamezniki so pobudniki inovacij in nosilci razvoja posameznih segmentov družbe in družbe kot celote. Na zanimivo povezavo med ravnijo aktivne participacije v kulturi in indeksom inovacij v evropskih državah opozarja Sacco (2011, 6), ki iz primerjave dostopnih podatkov (PRO INNO 2008; Eurobarometer 2007) izpelje, da je v državah, kjer je aktivna participacija v kulturi višja od EU povprečja, tudi indeks inovacij višji od evropskega povprečja.

Pomembna je še povezava med aktivno participacijo v kulturi in razvojem vključujoče družbe, v kateri lahko kultura postane pomemben dejavnik povezovanja znotraj posamezne skupnosti ali pri njenem povezovanju z drugimi skupnostmi. Vanjo spada širok spekter dejavnosti vse od preventive na področju mladostniškega kriminala do razreševanja konfliktov v družbi (Hollinger 2006; Buendia 2010; Washington in Beecher 2010). Pri tem

imata lahko živ stik z umetnostjo in dediščino ter aktivno sodelovanje v kulturnih projektih ključno vlogo pri izboljševanju posameznikove samopodobe, njegovega odnosa do sveta, posledično pa tudi do njegove vključenosti v skupnost (Bertoncelj idr. 2015).

Preglednica 1: Povezava med indeksom inovacij in indeksom aktivne participacije v kulturi

Lestvica inovativnosti v 15 državah EU leta 2008	Lestvica sodelovanja v kulturi v 15 državah EU leta 2007
1 Švedska	1 Švedska
2 Finska	2 Luksemburg
3 Danska	3 Finska
4 Nemčija	4 Francija
5 Nizozemska	5 Danska
6 Francija	6 Nizozemska
7 Avstrija	7 Belgija
8 Velika Britanija	8 Nemčija
9 Belgija	9 Velika Britanija
10 Luksemburg	10 Avstrija
Povprečje EU (27 držav)	Povprečje EU (27 držav)
11 Irska	11 Irska
12 Španija	12 Italija
13 Italija	13 Španija
14 Portugalska	14 Grčija
15 Grčija	15 Portugalska

Vir: Sacco 2011.

Ob prepoznavanju in udejanjanju širše socialne vloge kulture lahko njeni akterji aktivno sodelujejo v trajnostnem razvoju in pripomorejo k transformaciji družbe v bolj vključujočo skupnost, ki v ospredje postavlja posameznika in kakovost njegovega življenja.

2.3.2 Kultura kot trajnostna spodbujevalka medkulturnega dialoga

Kultura v času krize, ko se razraščajo predsodki in stereotipi, postaja vse bolj pomembna trajnostna spodbujevalka medkulturnega dialoga.

Skupni imenovalec kulturnih dejavnosti, ki z uspešnim naslavljanjem kulturno raznolike javnosti pripomorejo k socialni koheziji, je mogoče iskati v tem, da izhajajo iz stvari, ki skupnost povezujejo in ne delijo (Khan 1976). Enako pomembna kot programska kakovost je njihovim snovalcem vključenost širše skupnosti pri (so)ustvarjanju kulturnih vsebin. Gre za

premik od ustaljenega načina razmišljanja, da kulturne organizacije pripravljajo programe za občinstvo v smer snovanja dejavnosti skupaj z njim (European Commission 2012a).

Trajno upravljanje kulturne raznolikosti lahko pripomore h kontinuiranemu medkulturnemu dialogu med civilizacijami. Pot do navedenega cilja omogočajo medkulturne kompetence vseh sodelujočih v procesu. Za njihov razvoj je izjemnega pomena izobraževanje na vseh ravneh, vključno z neformalnim izobraževanjem v organizacijah civilne družbe. V povezavi z medkulturnim dialogom sta izjemnega pomena družbena odgovornost in sodelovanje medijev. Načela medkulturnega dialoga lahko pripomorejo tudi k trajnostnemu razvoju mednarodnih odnosov med narodi in civilizacijami (Council of Europe 2008; European Commission 2014).

2.3.3 *Ekonomski učinki kulture*

V preteklem desetletju je bilo nemalo raziskovalnega prizadevanja usmerjenega v vlogo kulture kot spodbujevalke in nosilke gospodarskega razvoja. Kultura kot nekdanja zavetnica vrednot, ki naj bi jo družba prepoznavala kot nosilko smisla, je bila v številnih segmentih prepoznana zgolj le še kot porabnica sredstev, zato so se njeni zagovorniki krčevito trudili dokazati, koliko gospodarske vrednosti prinaša. Sprememba paradigme je bila v širši, pa tudi v strokovni javnosti kmalu jasno razvidna, saj se je središče razprav o kulturi premaknilo v smer ekonomske učinkovitosti ustvarjalnih industrij, drugi vidiki kulture pa so se vse do razmaha krize pomaknili v njeno ozadje (Bertoncelj idr. 2015).

Konvencije Unesca o varovanju in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov opredeljuje *kulturne dejavnosti, dobrine in storitve kot* »tiste dejavnosti, dobrine in storitve, ki takrat, ko se obravnavajo z vidika svoje posebne kakovosti, uporabe ali namena, poosebljajo ali prenašajo kulturne izraze ne glede na tržno vrednost, ki jo lahko imajo. Kulturne dejavnosti so lahko same sebi namen ali pa pripomorejo k proizvodnji kulturnih dobrin in storitev« (Unesco 2005).

Evropska komisija *kulturne industrije* prepoznava kot »tiste, ki proizvajajo in distribuirajo dobrine ali storitve, ki imajo takrat, ko se razvijejo, posebni atribut, uporabo ali namen, ki uteleša ali posreduje kulturno izražanje, ne glede na komercialno vrednost, ki jo lahko imajo.« Vanje poleg tradicionalnih umetnostnih področij (scenske umetnosti, kamor šteje dramske, operne, koncertne in baletne dejavnosti, likovne umetnosti in kulturno dediščino z javnim sektorjem vred) spadajo še film, DVD in video, televizija in radio, videoigre, novi mediji, knjige in založništvo (European Commission 2010).

Po drugi strani pa *ustvarjalne industrije* kulturo uporabljajo kot vložek. Čeprav imajo njihovi rezultati kulturno razsežnost, so predvsem funkcionalni. V ustvarjalne industrije spadajo

arhitektura in oblikovanje ter podsektorji, kot so grafično in modno oblikovanje ali oglaševanje (European Commission 2010).

Študije kažejo, da kulturne in ustvarjalne industrije resnično predstavljajo enega najbolj dinamičnih gospodarskih sektorjev. Zanje so značilna pretežno majhna in srednje velika podjetja, ki se odlikujejo po inovativnosti, kažejo velik potencial za rast, obenem pa pomembno spodbujajo gospodarske in družbene inovacije v številnih drugih sektorjih (KEA European Affairs 2006; European Commission 2010 in 2011, Unesco 2013b).

Evropska komisija je konec leta 2012 v Sporočilu o spodbujanju kulturnih in ustvarjalnih sektorjev za rast in delovna mesta v EU zapisala, da v Strategiji EU 2020 prispevek kulturnih in ustvarjalnih sektorjev še ni docela izkoriščen (European Commission 2012b).

Navedeno je pozen odmev na številne pozive ministrov, pristojnih za kulturo, ki so med pripravljanjem navedene strategije soglasno, a neuspešno opozarjali, da bi morala kultura zaradi svojega simbolnega pomena in prispevka k razvoju pridobiti primerno mesto v ključnem strateškem razvojnem dokumentu Evropske unije (Bervar 2015).

Nerazumljivo je namreč, da kljub dostopnim podatkom, da kulturni in ustvarjalni sektorji v Evropski skupnosti zaposlujejo 6,7 milijona prebivalcev ali tri odstotke vseh zaposlenih (TERA Consultants 2010) ter k BDP v EU prispevajo 3,3-odstotke (IDEA Consult 2012; Frontier Economics 2014), obenem pa kažejo možnost večje prilagodljivosti kot celotno evropsko gospodarstvo (Eurostat 2012), področju kulture razvojna kredibilnost z neposredno umestitvijo v strategijo ni bila priznana.

Strategijo EU 2020 je tako v primerjavi s predhodnim razvojnim dokumentom EU, Lizbonsko strategijo, za področje kulture mogoče označiti kot korak nazaj. Ob tem pa je nujno pristaviti, da je posredno vključevanje prodornega kulturnega in ustvarjalnega sektorja v uresničevanje njenih ciljev v praksi njen tog in omejujoč okvir že razrahljalo. Številni uspešni projekti so spodbudili tudi snovalce evropskih politik in v novi generaciji programov večletnega finančnega okvira so kulturnim in ustvarjalnim sektorjem poleg matičnega programa Ustvarjalna Evropa vrata bolj na široko odprta tudi v programih Obzorja 2020 in Cosme ter v strukturnih skladih (Bertoncelj idr. 2015).

Na globalni ravni so podatki še bolj prepričljivi. Kulturni in ustvarjalni sektorji se uvrščajo med najhitreje rastoče sektorje (United Nations 2008). Na srednjem vzhodu odstotek njihove rasti znaša 17,6 odstotka, v Afriki 13,9 odstotka, v Južni Ameriki 11,9 odstotka, v Aziji 9,7 odstotka, v Oceaniji 6,9 odstotka v Severni in Srednji Ameriki pa 4,3 odstotka (PriceWaterhouseCoopers 2008).

Načela trajnostnega razvoja turizma povezujejo okoljske, družbeno-kulturne in gospodarske vidike turističnega razvoja in zahtevajo ravnotežje med njimi. Kar 40-odstotni delež turizma,

ki je v letih od 1998 do 2008 v povprečju dosegal 7-odstotno rast, v manj razvitih državah pa celo 12-odstotno rast, predstavlja kulturni turizem (UNWTO 2011).

Ker spada turizem med vodilne svetovne panoge po obsegu rasti, lahko njegov okrepljeni kulturni vidik pomeni dodano vrednost in velik prispevek k spodbujanju trajnostnega razvoja ter ozaveščanju o njegovem pomenu (Bertoncelj idr. 2015).

Navedeno je zapisano tudi v resoluciji iz Ria, ki v trajnostnem turizmu prepoznava prispevek h krepitvi treh stebrov trajnostnega razvoja. Poziva k podpori trajnostnega turizma in ustvarjanju zmogljivosti za doseganje trajnostnih ciljev, pri tem pa predlaga promoviranje investicij v trajnostni turizem, vključno z eko in kulturnim turizmom, ki spodbuja razvoj malih in srednjih podjetij ter njihov dostop do financiranja. Predlaga tudi oblikovanje priporočil in ureditvenega okvira, ki bi v skladu z nacionalnimi prioritetami pripomogli k promociji in podpori trajnostnega turizma (United Nations 2012).

2.4 Kultura kot četrti steber trajnostnega razvoja

Kultura je s široko razvejano dejavnostjo v praksi že postala pomemben dejavnik trajnostnega razvoja, zato je pomembno, da priznanje pridobi tudi v ključnih razvojnih dokumentih Evrope in sveta. Zapisali smo že, da sta mogoči dve poti umeščanja vidikov njenega prispevka k trajnostnemu razvoju.

Prva je njeno horizontalno vključevanje v druge politike, ki pripomorejo k trajnostnemu razvoju.

Druga, bolj ambiciozna, je uveljavitev stališča, da kultura kot celosten in kompleksen sistem vrednot in razvojnih potencialov pomeni pomemben samostojni steber trajnostnega razvoja naše družbe.

S pričujočo magistrsko nalogo želimo pomagati pri iskanju odgovorov na vprašanja, kako razmisleke o trajnostnem razvoju, ki so doslej vključevali ekonomske, družbene in okoljske vidike, zastaviti bolj celostno, z upoštevanjem kulturnih vidikov.

3 EMPIRIČNA RAZISKAVA

Pri kvalitativno zasnovani raziskavi smo uporabili več različnih raziskovalnih metod, ki so se med seboj dopolnjevale. Zasnovali smo jo na teoretični podlagi, nato pa smo v empiričnem delu analizirali vlogo kulture v sodobnem trajnostnem razvoju. Ugotovitve smo strnili z metodo sinteze in pripravili tudi priporočila za oblikovalce kulturnih politik ter deležnike v kulturnem in kreativnem sektorju. Pred sklepom smo predlagali še možnosti nadaljnjih raziskav posameznih segmentov obravnavane vsebine.

3.1 Opredelitev vzorca

Vzorec intervjuvancev je bil kvotni. Izbrali smo tiste udeležence, za katere smo predvidevali, da lahko na podlagi svojih strokovnih referenc in izkušenj na obravnavanem področju veliko(po)vedo o kulturi in njenem mestu ter vlogi v trajnostnem razvoju. V prid kakovosti in kredibilnosti kvalitativne raziskave smo uporabili več različnih metod – kombiniranje metod, ter triangulacijo – intervjuje s tremi različnimi skupinami udeležencev:

Skupino petih udeležencev so predstavljali vršni managerji z izkušnjami in že izpričanim odnosom do kulture

Kriterij za izbor vršnih managerjev za sodelovanje pri raziskavi sta bila njihova poslovna uspešnost na eni in že izpričan odnos do kulture na drugi strani, ki se manifestira v različnih oblikah podpore (sponzorska, donatorska ipd.). Med njimi so bili direktor enega izmed v svetu najuspešnejših slovenskih podjetij, ki je obenem dolgoletni sponzor in donator na področju kulture; starosta na področju bančnega poslovanja, ki obenem deluje tudi kot predsednik svetov javnih zavodov na področju kulture; dolgoletni uspešni podjetnik, lastnik velikega podjetja, ki v zadnjem obdobju deluje tudi na področju turizma v povezavi s kulturo; profesor ekonomije, ki proučuje ekonomiko kulture; ter eden najuspešnejših lobistov na področju gospodarstva z izpričanim čutom za kulturo.

Skupino šestih udeležencev so sestavljali strokovnjaki, ki delujejo na področju kulture (na področju managementa in programskega načrtovanja, izobraževanja ter avtorskih pravic)

Kriterij za izbiro strokovnjakov s področja kulture sta bila raznovrstnost vsebin javnih institucij in nevladnih organizacij, v katerih delujejo, ter poslovna in umetniška plat njihovega delovanja. Med njimi sta bila direktorja največjih slovenskih kulturnih institucij in mednarodnih festivalov, direktor največjega javnega sklada za področje ljubiteljske kulture, rektor za področje umetnosti v univerzitetnem izobraževanju ter dva predstavnika vodstva nevladnih organizacij, ki delujejo na področjih avtorskih pravic ter podpore kulturni ustvarjalnosti in kulturni vzgoji.

Skupino petih udeležencev so predstavljali strokovnjaki s področja kulturne politike in njeni oblikovalci

Kriterij za izbor udeležencev je bilo njihovo aktivno sodelovanje pri pripravi in izvedbi smernic kulturne politike. Pri raziskavi so sodelovali trije nekdanji ministri za kulturo, nekdanji predsednik Nacionalnega sveta za kulturo ter predstavnica Slovenije za področje kulture in avdiovizualnih zadev v Svetu EU.

3.2 Raziskovalna metodologija

Metodo zbiranja podatkov je predstavljata polstrukturirani intervju ter odprt individualni intervju (pet oz. šest intervjuvancev za vsako izmed treh referenčnih skupin, predstavljenih v opredelitvi raziskovalnega vzorca). Intervjuvanci so bili pisno povabljeni k sodelovanju pri raziskavi. Predstavljeni so jim bili namen in cilji raziskovalne naloge ter štiri raziskovalna vprašanja, ki so bila v empiričnem delu testirana.

Pri pripravi, izvedbi in hrambi intervjujev smo upoštevali strokovne zahteve. Intervjuji so bili s soglasjem udeležencev posneti, so transkribirani, pravilno označeni in arhivirani ter ohranjeni po skupinah udeležencev. Njihove navedbe smo anonimizirali.

Pri nadaljnjem delu smo uporabili metodo analize podatkov (Easterby-Smith, Thorpe in Lowe 2005). Z metodo komparacije (Dimovski idr. 2008; Roblek 2009) smo opravili analizo in interpretacijo podatkov, ki jih predstavljamo v sklepu.

3.3 Raziskovalna vprašanja

V raziskavi so bila proučevana štiri raziskovalna vprašanja, ki so bila v empiričnem delu testirana:

- Raziskovalno vprašanje 1: *Kakšen pomen udeleženci v raziskavi pripisujejo kulturi kot temeljni sestavini trajnostnega razvoja?*
- Raziskovalno vprašanje 2: *Kakšne so interpretacije udeležencev v raziskavi o vlogi kulture za socialno kohezijo?*
- Raziskovalno vprašanje 3: *Kakšne so interpretacije udeležencev v raziskavi o vlogi kulture za medkulturni dialog?*
- Raziskovalno vprašanje 4: *Kakšne so interpretacije udeležencev v raziskavi o ekonomskih učinkih kulturne trajnostnosti?*

V nadaljevanju navajamo vprašanja, ki so bila zastavljena vsem intervjuvancem:

Splošno (prvi dve vprašanji sta bili zastavljena na začetku pogovora, zadnje kot zaokrožitev ob zaključku):

1. Na kakšen način (kateri so vidiki) po vašem mnenju kultura prispeva k trajnostnemu razvoju?
2. Kaj po vašem mnenju predstavlja t. i. »kulturni kapital« družbe in kako je mogoče zagotavljati njegovo trajnost?
3. Kakšne odgovore oz. rešitve lahko za reševanje gospodarskih, varnostnih in socialnih kriz po vašem mnenju ponudi kultura in na kakšen način je po vašem mnenju mogoče sprostiti njene potencialne?

Socialna kohezija

4. Kakšna je po vašem mnenju povezava med aktivno participacijo v kulturi in razvojem vključujoče družbe (socialno kohezijo v družbi)?
5. Katere konkretne primere iz nacionalnega ali mednarodnega okolja bi lahko navedli kot prispevek kulture k socialni koheziji? Ste katerega spodbudili tudi osebno?

Medkulturni dialog

6. Če strokovnjaki na številnih področjih pritrujejo mnenju, da kultura predstavlja vezivo znotraj posamezne skupnosti, je bolj odprto vprašanje, kaj lahko kultura stori za vzpostavljanje dialoga med različnimi kulturami. S pomočjo katerih kulturnih dejavnosti in na kakšne načine je po vašem mnenju mogoče spodbujati medkulturni dialog?
7. Katere konkretne primere iz nacionalnega ali mednarodnega okolja bi lahko navedli kot prispevek kulture k medkulturnemu dialogu? Ste katerega spodbudili tudi osebno?

Ekonomski učinki

8. Kakšen je po vašem mnenju prispevek kulturnih in kreativnih sektorjev¹ za razvoj v Sloveniji in kako bi ta prispevek primerjali z evropskim oz. svetovnim?
9. Zakaj po vašem mnenju vključevanje ustvarjalcev spodbuja inovativnost v družbi in pripomore (primer oblikovanje) k večji dodani vrednosti gospodarskih proizvodov? Lahko navedete konkretne primere?

3.4 Omejitve raziskave

Kot smo natančno zapisali že v drugem poglavju, smo se že pred začetkom raziskovalnega dela zavedali, da bo zaradi relativno skromnega števila znanstvenih prispevkov obravnavanega področja raziskavo v prid kakovosti treba usmeriti na izsledke intervjujev z omejenim krogom strokovnjakov, ki so se tem vprašanjem že posvečali pri svojem delu oz. so se z njimi kontinuirano srečevali ob njem. Časovno smo jo omejili na različne kraje v

¹Evropska komisija kulturne industrije opredeljuje kot »tiste, ki proizvajajo in distribuirajo dobrine ali storitve, ki imajo takrat, ko se razvijejo, posebni atribut, uporabo ali namen, ki uteleša ali posreduje kulturno izražanje, ne glede na komercialno vrednost, ki jo lahko imajo«. Vanje poleg tradicionalnih umetnostnih področij (scenske, likovne umetnosti in kulturne dediščine z javnim sektorjem vred) spadajo še film, DVD in video, televizija in radio, videoigre, novi mediji, glasba, knjige in založništvo (European Commission 2010).

Sloveniji, ki smo jih prav tako natančno navedli v drugem poglavju, in Bruselj, kjer se kljub v Evropski uniji uveljavljenemu načelu subsidiarnosti za področje kulture države članice dogovarjajo o skupnih ukrepih za področje kulture, ki jih ob soglasju uveljavljajo kot dodano vrednost primarnim nacionalnim ukrepom s področja kulturnih politik. Zaradi narave raziskave se zavestno nismo odločili za metodo statističnega posploševanja, ki po našem prepričanju ne bi pripomogla h kakovosti njenih rezultatov, temveč smo se raje posvetili deskriptivni predstavitvi raznolikosti predstavljenih pogledov, ki pa – kot je pokazala raziskava – vendarle presenetljivo enotno, soglasno, opozarjajo na pomen kulture v trajnostnem razvoju.

3.5 Predstavitev poteka raziskave

Raziskava je bila zasnovana na predpostavki, da za relativno novo področje trajnostnega razvoja ni na voljo velikega obsega referenčnih raziskav, zato se je ob preučitvi relevantnih dokumentov mednarodnih organizacij in raziskovalcev osredotočila na referenčen izbor sogovornikov, ki s svojim delovanjem izkazujejo široko poznavanje področja kulture oz. s svojim delovanjem izkazujejo razumevanje pomena kulture za trajnostni razvoj. Potekala je enajst mesecev v obliki polstrukturiranih in odprtih individualnih intervjujev (pet oz. šest intervjuvancev za vsako izmed izbranih treh referenčnih skupin).

Omejena je bila na čas med 10. julijem 2014 in 5. majem 2015. Intervjuji so potekali v Ljubljani, Cerkljah, Postojni, Grosupljem, Trebnjem, Celju, Zagorju ob Savi in v Bruslju.

Intervjuvanci so bili pisno povabljeni k sodelovanju pri raziskavi. Pisno, pred začetkom pogovora pa tudi ustno so jim bili predstavljeni namen in cilji raziskovalne naloge in raziskovalna vprašanja:

Pri pripravi, izvedbi in hrambi intervjujev smo upoštevali vse strokovne zahteve. Med potekom intervjujev intervjuvancev nismo časovno omejevali; intervjuji so potekali v časovnem obsegu med 45 in 90 minut. S soglasjem udeležencev so bili posneti, transkribirani, pravilno označeni in arhivirani ter ohranjeni po skupinah udeležencev. Njihove navedbe smo anonimizirali, kar je med drugim razvidno tudi iz nevtralne navedbe spola.

V intervjujih so bila proučevana štiri raziskovalna področja, ki so bila v empiričnem delu testirana z devetimi vprašanji. Prvo raziskovalno področje je bila splošna opredelitev pomena kulture v trajnostnem razvoju (posvečena so mu bila tri vprašanja od devetih), drugo raziskovalno področje je bil prispevek kulture k socialni koheziji (posvečeni sta mu bili dve vprašanja od devetih), tretje raziskovalno področje je bil prispevek kulture k medkulturnemu dialogu (posvečeni sta mu bili dve vprašanja od devetih), četrto raziskovalno področje pa so bili ekonomski učinki kulturnih in kreativnih sektorjev (posvečeni sta mu bili dve vprašanja od devetih).

3.6 Analiza in interpretacija podatkov

V teoretičnem delu magistrskega dela smo za opisovanje dejstev, stvari in procesov uporabili metodo deskripcije (Silverman 2001), s katero je predstavljen pomen kulture za trajnostni razvoj. Ugotovitve smo strnili v celoto z metodo sinteze, z deduktivno metodo pa smo na podlagi splošnih opredelitev ter znanj in izkušenj opredelili posamezne konkretne zaključke (Zelenika 2000). Z metodo kompilacije, ki omogoča predstavitev teoretičnih dognanj (Dimovski idr. 2008), smo predstavili proučeno literaturo ter vire domačih in tujih avtorjev ter relevantnih mednarodnih organizacij, posvečene vsebinam trajnostnega razvoja in prispevku kulture k trajnostnemu razvoju.

Pri pripravi, izvedbi in hrambi intervjujev smo upoštevali strokovne zahteve. Na intervjuje so bili udeleženci pisno povabljeni, pri čemer so skupaj z vabilom prejeli tudi obrazložitev namena in ciljev raziskave ter predlagana vprašanja. Intervjuji so bili s soglasjem udeležencev posneti, so transkribirani, pravilno označeni in arhivirani ter ohranjeni po skupinah udeležencev. Njihove navedbe smo anonimizirali.

Pri nadaljnjem delu smo uporabili metodo analize podatkov (Easterby-Smith, Thorpe in Lowe 2005). Z metodo komparacije (Dimovski idr. 2008; Roblek 2009) smo opravili analizo in interpretacijo podatkov za vsako izmed navedenih področij ter uskladili celosten pogled na obravnavano vsebino, ki ga predstavljamo v sklepu.

3.6.1 Mnenje intervjuvancev o pomenu kulture za trajnostni razvoj

Na začetku pogovora smo udeležencem zastavili splošni vprašnji o tem, kako kultura pripomore k trajnostnemu razvoju in kaj po njihovem mnenju pomeni t. i. kulturni kapital družbe ter kaj zagotavlja njegovo trajnost. Zaposili smo jih za čim širšo interpretacijo. Na tem mestu dodajamo pojasnilo, da smo v zavedanju, kako široko je mogoče vprašnji razumeti, udeležencem intervjuja vprašanje o splošnem pomenu kulture ob koncu pogovora zastavili še enkrat z namenom, da imajo možnost strniti in povzeti ter dopolniti uvodne interpretacije.

Odgovore na 1. vprašanje, *kako (kateri so vidiki) kultura pripomore k trajnostnemu razvoju*, je mogoče razdeliti v dve kategoriji. Čeprav je bilo namreč vprašanje zastavljeno *splošno* in je ciljalo na *prispevek kulture k družbenemu razvoju*, je nekaj udeležencev najprej opisalo, kaj jim kultura pomeni *na osebni ravni oz. kako vpliva na njihov osebni razvoj*. Povezovali so jo z *razširitvijo obzorij* (intervjuvanca št. 1 in 2), s *krepitvijo osebne odgovornosti* (intervjuvanec št. 4), *opredeljevali kot nevidno vez s predniki in s potomci, kot kodeks*, ki pomaga vzpostavljati in ohranjati sistem lastnih vrednot in ki posameznika določa na osebni ravni (intervjuvanec št. 16), ter poudarili njene *katarzične učinke* (intervjuvanec št. 8).

Preglednica 2: Prispevek kulture k trajnostnemu razvoju – izbor odgovorov o pomenu kulture za trajnostni razvoj posameznika

Osebno

»Lahko rečem, da brez tega, da bi leposlovje bral, ne bi nikoli bil tako dober menedžer kot pa sicer sem. O ekonomiji se v bistvu več naučim iz Velikega Gatsbyja od Scotta Fitzgeralda kot pa od marsikaterega drugega učbenika.« Intervjuvanec št. 1

»Namreč, kultiviranost jaz razumem kot širino duha, širino človeka, ob predpostavki, da mu je to znano in da, kolikor se le da, se tudi sam ravna po tem.« Intervjuvanec št. 2

»Ali je pri nekom, ki ima štiriletni mandat, sploh lahko temeljna usmeritev, da reče: mi bomo pa trajnostno delovali. Ker je zelo nevarno, da zgodbe ne bo niti pripeljal do konca. Ali smo zato pravzaprav tudi podjetniki tisti, ki smo v nekem pogledu trajnostno bistveno bolj odgovorni, ker smo bili tako vzgajani?« Intervjuvanec št. 4

»To pomeni, da je kultura zame en tak duhovni genski zapis naših prednikov, ki ga seveda mi beremo danes v sodobnosti. To je ena stvar, ki je zame pri kulturi, tudi v povezavi s trajnostnim razvojem, najbolj pomembna...je zame kemična čistilnica duha.« Intervjuvanec št. 8

»Ker kultura nagovarja naša najbolj intimna občutja, naš doživljajski svet, sistem vrednot, po katerem živimo in ga – potem ko smo ga prevzeli od naših prednikov – obogatenega z lastnimi spoznanji predajamo naprej našim prednikom – je verjetno precej samoumevno, da se pri razmislekih o pomenu kulture za trajnostni razvoj najprej zazremo vase in se osredotočimo na ustvarjalne in inovativne impulze, ki jih sprošča v nas samih. Šele ko obstaja zavest, ponotranjenost njene dodane vrednosti na naš osebni razvoj, lahko na podlagi lastnih izkušenj, pridobljenih znanj ter ob upoštevanju relevantnih znanstvenih spoznanj, pristopimo k iskanju odgovorov, ki presegajo zgolj našo lastno izkušnjo. Ker je zame osebno kultura način življenja, bivanja, kodeks, ki mi pomaga vzpostavljati in ohranjati sistem lastnih vrednot in me določa na osebni ravni, me vedno znova izziva tudi k iskanju odgovorov o njenem pomenu za trajnostni razvoj in dialoga med kulturami.« Intervjuvanec št. 16

Odgovori, ki so poskušali opredeliti vidike, s katerimi kultura pripomore *k trajnostnemu razvoju družbe*, so bili večplastni.

Za začetek velja poudariti, da *noben* sogovornik ni izrazil mnenja, da *kultura ne pripomore k trajnostnemu razvoju*, eden (intervjuvanec št. 5) pa je celo navedel, da je *kultura v najširšem smislu ključna za razumevanje pomena trajnostnega razvoja*.

Poudarili so, da kultura kot nosilka identitete v družbi *ustvarja sistem vrednot* (intervjuvanci št. 3, 8, 9 in 14), da je *družbeno vezivo* (intervjuvanec št. 9), da *spodbuja ustvarjalnost in inovativnost* na različnih ravneh življenja (intervjuvanci št. 13, 15 in 16), da *spodbuja družbeno kritičnost in odpira prostore dialoga* (intervjuvanca št. 8 in 16) ter da v sebi nosi *potencial preprečevanja konfliktov, saj pripomore k razgrajevanju tenzij na simbolni ravni*, (intervjuvanca št. 12 in 16).

Sogovorniki so obenem opozarjali na *nujnost iskanja dodane vrednosti oz. sinergijskih učinkov pri povezovanju kulture z drugimi polji* (intervjuvanci št. 3, 11, 13 in 16.).

Kritično so se izražali o *pomanjkanju politične volje ali usposobljenosti političnih odločevalcev* za umeščanje kulture v razvojne strategije (intervjuvanci št. 10, 12, 13 in 16) pa tudi o *(pre)veliki pasivnosti deležnikov* na področju kulture, ki naj bi odgovornost zanj premočno prelagali v roke politike (intervjuvanec št. 16) oz. v *odvisnost od financiranja* (intervjuvanci št. 3, 13 in 16).

Opozorili so še, da lahko *kultura ob pomanjkanju imanentnega sistema vrednot pomeni tudi varnostno grožnjo oz. grožnjo za opustošenje civilizacije* (intervjuvanec št. 12), ter *svarili proti instrumentalizaciji kulture* (intervjuvanec št. 16).

Preglednica 3: Izbor odgovorov o vplivu kulture za trajnostni razvoj družbe

Družbeno

»Se pravi, treba je pristopiti k ustvarjalcem, treba je razmišljati, da se pravzaprav napravijo neke spodbude v družbi, ki bodo spodbujale samo ustvarjalnost na čisto institucionalni ravni. Jaz mislim, da je predvsem zelo nevarno, ko govorimo o tej kulturni politiki, razmišljati zgolj skozi povečevanje sredstev, ker zgolj samo povečevanje sredstev je lahko tudi velik izgovor. Se pravi, tukaj je treba res razmišljati skozi prepletanje različnih vidikov tudi pri kulturi, tako kot ste rekli, ali razvojnih, gospodarskih, socialnih, predvsem pa teh temeljev kulturnih in tukaj znotraj tega razmišljati, kako na tak način pravzaprav te potenciale spodbuditi.« Intervjuvanec št. 3

»Brez kulture v širšem smislu, katerekoli in kjerkoli, si trajnostnega razvoja ne predstavljam. Kultura tudi v širšem smislu je tista, ki sploh omogoča razumevanje problema trajnostnega razvoja. Brez tega, če bi bilo drugače, bi živeli kot živali.« Intervjuvanec št. 5

»To pomeni, da je sposobna v sedanjosti postaviti vprašanja o najbolj perečih temah naše družbe, ne mislim slovenske, ampak nasploh globalno, na način, ki ni mogoč v nobenem drugem kontekstu. To dvoje, ta kultura kot nosilka identitete, sodobnosti in preteklosti, in pa kultura, kjer prostor, kjer se razrešujejo temeljna vprašanja našega bivanja, se mi zdi, da imata bistven učinek tudi na trajnostni razvoj ne nazadnje.« Intervjuvanec št. 8

»... je tudi razvoj nekih širših, več držav povezan skozi kulturo, tako da ni naključje, da se tudi ta evropski prostor združuje najprej na svoji kulturni danosti v svoji zgodovini, ne samo politični, tako da dejansko gre tudi skozi našo zgodovino in nas preko kulture, preko vsega žene nadaljnji razvoj.« Intervjuvanec št. 9

»Včasih smo imeli občutek, da je kultura pomembna, tudi za politike včasih vsaj omenjena v kakšnem političnem programu. Potem je bilo pa veliko brezno, kjer je bilo to praktično izpuščeno, vsaj po tistem, kar sem jaz videl. Se mi zdi, da je bilo pa izpuščeno morda iz enega razloga, ki pa je, vsaj meni bil, ali pa je včasih malo zaskrbljujoč. Namreč, veliko teh ljudi, ki so na funkcijah, je kulturno omejenih. Nimajo enega širokega znanja.« Intervjuvanec št. 10

»Na prav vseh področjih človekovega življenja kultura nedvomno trajnostno deluje in trajnostno vpliva tako na odločitve kot tudi na neka razmišljanja in dojetanja. Umetnost ni nujno samo ta idejni ali pa nek nematerialni vidik, ker seveda vemo, da za produkcijo kulture, za kulturne produkte, za kulturne dosežke rabimo praktično vsa področja človekovega ali pa družbenega delovanja, od gospodarstva do vseh negospodarskih, torej družbenih dejavnosti, od izobraževanja do, ne vem, česarkoli bi se dotaknil, recimo prometna infrastruktura, vse je na nek način povezano tudi s kulturno produkcijo. Se pravi, kulturna produkcija kot še širši pojem kulture je pa nekaj, kar vključuje tudi neka

materialna sredstva, neke drugačne, marsikdaj materialne odnose v družbi.« Intervjuvanec št. 11

»Potem bi dejal, da pravzaprav kultura lahko prispeva k trajnostnemu razvoju, lahko pa ga tudi v resnici zelo omeji. Zakaj? Vsaka skupnost, ne samo narod, ampak vsaka skupnost ima svojo kulturo oz. subkulturo. Tudi potrošniška kultura je izjemno pomembna, in ta trenutek pravzaprav prevladujoč koncept upravljanja velikega pomembnega dela duhovnega prostora, ne samo slovenstva, ampak lahko rečemo kar planeta. V tem smislu seveda kultura porabništva, potrošništva, konzumacije, hitrega instant učinka in potem eliminacija vseh teh materialov dejansko prispeva ravno k nasprotnemu. Se pravi, ne k trajnostnemu razvoju, ampak k uničevanju predvsem naravne dediščine. Se pravi, vsaka kultura torej nujno, po mojem, ne prispeva k trajnostnemu razvoju, pač pa lahko prispeva k trajnostnemu razvoju taka kultura, ki je k temu razvoju naravnava. Se pravi, ki spoštuje določene vrednote, določenih vrednot pa se na nek način izogiba oz. jih ne vidi tako visoko.« Kultura zagotovo na zelo kompleksen način lahko prispeva k trajnostnemu razvoju, predvsem s tem, da pomeni prostor enega aktivnega udejanjanja tistih vrednot, ki so potrebne oz. na katerih stremenje po trajnostnem razvoju temelji. Po drugi strani pa, če teh vrednot kultura ne vsebuje, pa lahko enako radikalno povzroči dobesedno opustošenje neke pokrajine, neke civilizacije.« Intervjuvanec št. 12

»Ljudje niso neumni in nočejo nazadovati. Ljudje hočejo napredovati, in če imajo priložnost in če morajo še malo tekmovati, potem bodo dali od sebe več, kot če te priložnosti nimajo. Se pravi, smotrna politika je tista politika, ki ljudem da priložnost, da uresničijo svoje potenciale za dobro in potem s tem prispevajo k družbenemu razvoju. Čisto preprosto.« Intervjuvanec št. 12

»Jaz sem prepričan, da z vidika trajnostnega razvoja in povezovanja kulture z ostalimi področji, da ima slovenska kultura izjemne rezerve. Bom pa neretorično sedaj pritrdil vprašanju: da, naredili smo verjetno precej premalo vsi skupaj v to smer. Ta čas krize, ki seveda zahteva od vseh nas premislek zaradi tega, ker proračunska situacija tako v državi kot večinskem financerju kulture s 165 milijoni in še nekaj, ki se letno namenjajo kulturi, in približno tolikšna vsota, ki jo kulturi namenjajo občine, preprosto ne zadošča več za potrebe, ki jih kultura ima, za potrebe, ki jih ima kulturni razvoj. Tu je potreben generalni premislek, kako naprej, kje so tisti viri, kako lahko kulturo na drugačen način razumemo in seveda zagotovimo njeno trajnostno delovanje nje same.« Intervjuvanec št. 13

»Bistvo je poudariti predvsem to, da je velik potencial kulture v nekem delu, saj to sedaj ne moremo spet posplošiti, v nekem delu, ki je vezan na posamezna področja, da kultura zna govoriti tudi druge jezike, tudi jezik gospodarstva, tudi jezik turizma, tudi jezik šolstva, tudi jezik športa. Tukaj vidim kulturo kot tisto, ki mora v vsa ta našeta področja, pa še bi jih lahko naštevali, tudi okolje, tudi urbanizacija in tako naprej, da tukaj v ta dialog s temi področji mora iti kot neka izrazita dodana vrednost, kot tista, ki postavlja standarde, kot tista, ki s svojo ustvarjalnostjo dejansko razvija ta področja in ne zgolj kot nek estetski dodatek. Gre za kar precejšnji miselni zasuk.« Intervjuvanec št. 13

»Za to je najprej bistveno, kaj vse razumemo pod pojmom kulture ... Bistvo kulture je pravzaprav nek sistem vrednot, materialne in tudi te nematerialne dediščine, če govorimo o državah nacije ali pa večje skupnosti. V tem oziru je seveda kultura nek širši, skorajda filozofski pojem, ki je ključen za pravzaprav vsako razumevanje družbe in pa tudi morebitnih zelenih sprememb ... S tega vidika je pač kultura dobesedno ključ za to, da sploh lahko vpeljemo ta termin trajnostnega razvoja, ker na najbolj širok način povzema vse tisto, kar na koncu pripelje do tega, da se pogovarjamo o trajnostnem razvoju, ki pa je spet možen samo znotraj določenih kulturnih obrazcev.« Intervjuvanec št. 14

»Trajnostni razvoj smatram kot razvoj, ki lahko traja...Skratka, da stvari niso enake in da tisto, kar traja, ni samo izčrpavanje naravnih virov, ampak tudi inovacija, ki pravzaprav nas tehnološko razvija in pravzaprav nas iz enih virov vodi k drugim, morda k tretjim, zmanjšuje vpliv, ki ga posameznik ima na planet. Za ta razvoj so potrebne inovacije. To pomeni, da je potrebna ustvarjalnost. Ustvarjalnost pa se lahko zgodi samo v družbi, ki je ustvarjalna. Ne moremo imeti samo tehnične ustvarjalnosti, ampak tudi tisto, recimo kulturno, umetniško, intuitivno, lahko bi nekdo rekel neracionalno. Klima v družbi mora biti ustvarjalna.« Intervjuvanec št. 15

»Mislim, da avtocest na tem področju še ni. Nekateri posamezniki so prehodili pomembne pešpoti, nekatere mednarodne organizacije – pri tem bi zlasti izpostavila pomen prizadevanj nekaterih nevladnih, ki se interesno povezujejo na nadnacionalnih ravneh – so pristopile h konkretnim predlogom, te pa počasi in postopoma prevzemajo tudi mednarodne organizacije, ki so pravzaprav poklicane za to, da bi področju kulture same proaktivno in ustvarjalno odpirale poti. Tudi kulturniki sami za to niso storili dovolj. Poznamo primere, ko celo skupno javno zavzemanje za iskanje odgovorov in rešitev na pereča vprašanja na lastnem polju prelagajo na politične odločevalce, če jim ti le namenijo drobtinice, ki padejo z bolj obloženih miz tistih področij, ki so že bila prepoznana kot razvojno pomembna. Pogosto se jim zdi nedostojno razpravljati o čemerkoli drugem kot o njihovi lastni ustvarjalnosti oz. pomenu kulture v deklarativnem smislu te besede. A to že dolgo ni več dovolj.« Intervjuvanec št. 16

»Na deklarativni ravni bomo področju kulture, vsaj v Sloveniji, zaradi njene zgodovinske vloge pri vzpostavljanju odgovornosti verjetno vedno priznavali njen pomen, vprašanje pa je, kaj imajo na eni strani od tega ustvarjalci današnjega trenutka in na drugi, koliko je kultura dejansko sposobna mobilizirati ustvarjalne in inovativne potencialne v naši družbi. Ključ je treba iskati v povezovanju, iskanju sinergij z drugimi področji, pri poudarjanju »izvenkulturnih« učinkov kulture pa potegniti mejo na mestu, kjer bi lahko zagovorništvo razvojne vloge kulture pripeljalo do njegovega nasprotja, v njeno instrumentalizacijo.« Intervjuvanec št. 16

V nadaljevanju povzemamo iz odgovorov na zadnje, deveto vprašanje, ki smo ga intervjuvancem postavili ob koncu pogovora, saj smo predpostavljali, da jim bo omogočilo predstavitev zaključnega, celostnega pogleda na način, kako bi lahko kultura sprostila potencialne pri reševanju gospodarskih, varnostnih in socialnih kriz.

Iz odgovorov je bilo razvidno, da vprašanje ni doseglo pričakovanega namena. Nekateri od intervjuvancev so v odgovorih le ponavljali že prej izrečeno, nekateri pa nanj niso odgovorili oz. so ponudili precej nejasne in fragmentarne formulacije.

Ker se pridobljeni odgovori vsebinsko navezujejo na prvo vprašanje (s katerim naj bi sestavljali vsebinski okvir pogovora), jih navajamo na pričujočem mestu.

Intervjuvanci so v kulturi prepoznavali *potencialne za krepitev identitete* (intervjuvanci št. 1, 7, 10, 14, 16), *spodbujanje ustvarjalne, inovativne in vključevalne družbe* (intervjuvanca št. 5. in 16), *odprtosti za drugačnost* (intervjuvanec št. 16), *ji priznavali preventivno vlogo pri preprečevanju prihodnjih finančnih in socialnih kriz* (intervjuvanca št. 2, 11), *pomembno*

vlogo na področju zdravstvene preventive (intervjuvanca št. 2 in 7), ter celo pri preprečevanju konfliktov in varnostnih tveganj (intervjuvanci št. 7, 11 in 14). Povezovali so jo z družbenim razvojem (intervjuvanci št. 12, 13 in 14), ter jo prepoznali kot »pogonsko gorivo kreativnosti« in predpogoj socialne kohezivnosti (intervjuvanca št. 5 in 16).

Preglednica 4: Izbor odgovorov o potencialih kulture za reševanje gospodarskih, varnostnih in socialnih kriz

Potenciali kulture za reševanje gospodarskih, varnostnih in socialnih kriz

»Ko gre vse v redu v družbi, takrat je vse v redu, ko pa »zagusti«, takrat bomo pa šele videli, ali bomo naredili preboj. Preboj bomo pa naredili samo ob večji enotnosti, ob tem, da si bomo pomagali in tako naprej, razumevanju korenin, samozavesti. To je to. To je odgovor. To je pogoj.« Intervjuvanec št. 1

»Ti kulturni simboli, narodnostni simboli so zelo pomembni. Noben to bolje ne dela, kot delajo Američani. Pri njih je povsod prisotno to, da se krepi narodov patriotizem, samozaupanje, da se krepi s tem kohezivnost.« Intervjuvanec št. 1

»... se je treba nekaj zmeniti. Ali je petje himne nacionalistična stvar ali ni? Če rečeš, da je, potem okej, potem se nimava kaj pogovarjati. Pač, v redu. Anarhizem, ne vem kaj, je vrednota očitno. Če ti je pomemben simbol zastava, to so prava vprašanja, ali se bova naprej pogovarjala. Če ti je pomembno, da himno poješ, zakaj ti ni pomembno, da imaš še več takih himen, razumeš?« Intervjuvanec št. 1

»Zanimivo vprašanje in temu bom dodal zopet eno vprašanje, ki se je pred pol leta pojavilo v diskusiji, za katero sem bil zaprosen za ljudi iz Washingtona, iz finančne sfere. Tam je bilo vprašanje, kako preprečiti bodoče krize. Kako preprečiti bodoče krize in jih identificirati.« Intervjuvanec št. 2

»Jaz sem rekel tem ljudem: »Ne vem, koliko ljudi dela ta poročila, pozna vsebino za temi številkami in probleme.« Ti ljudje, ki običajno to delajo, samo skupaj sestavljajo, ne vedo pa za vsebino. In če ti ne veš za vsebino, ti ne moreš diagnoze postavljati. Ti lahko samo nominalno gledaš nek pojav, neko rast, neke padce, ampak ne veš vzroka. Vzroka ne zastopiš.« Intervjuvanec št. 2

»Tudi bolezen v človeku nastaja postopoma. Pojav ravno tako. Iz tega zornega kota, saj pravim, vse to, kar sva prej govorila in investiranje časa v mojega bližnjega sodelavca, da bo on vedel, za kaj se gre pri meni, da bo on vedel, zakaj ste vi in kakšna je vaša funkcija kot predsednika, da se bo on zavedal tudi vaše soodgovornosti. To je ena najtežjih stvari. Brez tega, poglejte, 43 let sem v finančništvu in sem kar nekaj kriz že doživel. Pri vsaki krizi je bilo vprašanje, kaj smo narobe naredili.« Intervjuvanec št. 2

Tretji in osmi intervjuvanec na vprašanje nista odgovorila, četrti, šesti, osmi, deveti pa ga kljub trudu nista oblikovala dovolj jasno.

»Kultura je pogonsko gorivo kreativnosti in obratno. Je vseobsegajoča in *conditio sine qua non* socialne kohezivnosti. V procesu splošnega izobraževanja izvajati intenzivno triažo sposobnosti posameznikov in jih ciljne usmerjati v dejavnosti maksimalnega uspeha. Samo tako vidim. Saj, to je zelo enostavno.« Intervjuvanec št. 5

»Prav gotovo brez neke identitete, neke kulturne zaokroženosti sploh ne moremo govoriti o nekem narodu. Hkrati pa mora narod kot tak skozi svoje voljene predstavnike poskrbeti, da je ta kultura v družbi in mešanici svetovnih kultur enakopravna, prepoznavna, pa seveda tudi spoštljiva do drugih. Na splošno gledano lahko vidimo, da tudi kulturo rabijo, da je tudi

fizično počutje in zdravje odvisno od kulturnih dobrin, prav tako kreativnost in delovni elan in seveda zato že skozi zgodovino lahko vidimo, da se je veliko vlagalo v kulturo v različnih zgodovinskih obdobjih, najmanj v obdobju mračnjaštva, kjer je tudi samo življenje bilo zelo malo vredno, in da je potem, ne brez razloga, po nekaj sto letih nastopila renesansa, ki je postavila spet človeka, kulturo in njegovo kulturno doživljanje okolice na prvo mesto. Še nekaj primerov smo imeli v zgodovini. Najhujši je seveda bil holokavst, kjer so bile vse ostale kulture, razen arijske, podrejene oz. so jih hoteli iztrebiti in je seveda spet rezultiralo z veliko nesrečo ljudi in kasneje spet z neko renesanso, iz katere je tudi nastala Evropska unija, če hočete, na področju Evrope. Jaz mislim, da moderni svet brez kulture ne more obstajati.« Intervjuvanec št. 7

»Prepoznavnost. Prva stvar in edina, o kateri moramo zelo razmišljati. Prepoznavnost v smislu kvalitete. Vsako podjetje ima verjetno to na vsakotedenskem kolegiju na prvem mestu. Tako moramo, po mojem, mi razmišljati o tej prepoznavnosti kulture preko vseh kanalov. To so res gospodarski, politični. Prej ste omenili kulturne atašeje. Nujna stvar, se mi zdi. Nekaj, kar je, po mojem, samo po sebi umevno. Nimamo pač kaj veliko. Tukaj sem si zamislil Na lepi modri Donavi, vsi poznamo Straussov valček na novoletnem koncertu. Tu mi manjka en instrumentalni šlager, če tako rečem, slovenski. Jaz sem si tukaj res zamislil tega Avsenikovega Pastirčka, lepa skladba, instrumentalno lepa. Nekaj, kar bi postalo poleg himne neke vrste druga himna. Kdorkoli pozna glasbo, se je nihče ne more sramovati.« Intervjuvanec št. 10

»Če grem nekoliko nazaj. Kultura je sama po sebi enormni potencial. Kultura je svoje potenciale, ki jih ima v tej obliki potencialne energije, sprostila na način kinetične energije samo tako, da se ji prisluhne, da se kulturo resnično zavzeto in aktivno vključuje v vsa življenjska področja. Kako se rešujejo gospodarske, varnostne in socialne krize, seveda težko odgovorim oz. so vsi drugi ali pa so ljudje, ki so za to kvalificirani. Jaz ne znam rešiti gospodarske krize, prepričan pa sem, da je gospodarska kriza, ki jo rešujemo na nekem ustreznem kulturnem nivoju z nekim kulturnim pristopom, lahko že v fazi reševanja znosnejša. Varnostne težave oz. varnostne rešitve? Prav gotovo višja stopnja zavesti, pridobljena s pomočjo kulture, na nek način gotovo zmanjšuje nek stres, neko tenzijo v družbi in seveda to tenzijo je lahko sprostiti na neke delikventne načine, lahko pa na neke ustvarjalne načine. Znani so terapevtski učinki umetnosti, kulture, tudi pri populaciji tistih, kijih imenujemo delikventi. Tudi sam sem bil nekaj časa udeležen v eni taki akciji neke socializacije s pomočjo umetnosti in kulture v skupini zapornikov z zelo dobrimi občutki. Dolgoročne posledice po tem oz. dolgoročne rezultate nisem spremljal, vsekakor pa je bila izjemna izkušnja, tako za našo stran in njihovo stran. Pri socialni krizi ali pa pri reševanju socialnih stvari pa, kot že prej povedano, spet z neko senzibilizacijo družbe. S pomočjo umetnosti in kulture se pa pač tudi odpirajo ne samo ekonomske, ampak prav te osebne, emotivne, človeške kategorije, ki so pri socialnih krizah včasih tudi morda bolj pomembne, zlasti v momentu, ko ekonomija nima prevelike moči.« Intervjuvanec št. 11

»Mislim, da lahko kultura, razumljeno v najširšem pomenu besede, ustvarja okolje, ki je humano, ki je človeku prijazno. Ustvarja okolje, v katerem se družbene tenzije razgrajujejo na simbolni ravni v polju umetnosti, v polju kulture, ne pa z orožjem, če tako rečem. To je prva stvar. Potencial kulture, ustvarjalnosti, umetnosti ni mogoče sprostiti, če za to ne obstajajo ustrezni družbeni mehanizmi, in temeljne mehanizme pač jaz kakorkoli, moram reči, čeprav je sedaj to zelo banalno, vidim v sistemskem premisleku, se pravi v ustreznem politično-pravnem okolju in ustreznem financiranju tistih razvojnih projektov, ki bi potem postali neke vrste os ali pa, če hočete, konica enih razvojnih premikov, ker vi ne morete sedaj, če boste vi dali v recimo univerzo deset milijonov in vsakemu nekaj, boste razfrčkali pravzaprav zelo veliko denarja, pa ustvarili v resnici zelo malo učinka. Če bi pa teh deset

milijonov razporedili na deset let, pa bi vsako leto spodbujali z enim milijonom visokošolski prostor, ne sedaj samo ene univerze, s takimi razvojnimi projekti, kjer bi torej insistirali: cilji so ti, parametri povezovanja so ti; bi zagotovo, ultimativno zagotovo potem dobili rezultate, ker ne more drugače biti ... Se pravi, smotrna politika je tista politika, ki ljudem da priložnost, da uresničijo svoje potencialne za dobro in potem s tem prispevajo k družbenemu razvoju. Čisto preprosto.« Intervjuvanec št. 12

»Saj, na nek način stalno govoriva o tem. Jaz seveda mislim, da je nedvoumno, da prepričani prepričujemo prepričane, ampak da ima kultura kot največja človeška ustvarjalna sila ključno vlogo pri kar številnih področjih, kjer prinaša inovativnost, kjer prinaša dodano vrednost in da je ključno, da v tej državi najdemo konkretne mehanizme, vsakič prilagojene delovanju nekega področja, neki vsebini, prilagojene delovanju tistega segmenta trg in v, mislim usmerjenega tudi k potrošniku, se pravi tistemu, grdo sem rekel potrošniku, namenoma sem grdo rekel, k tistemu, ki mu je kultura tudi namenjena. Ne zgolj smislu, da ga na kratko in poceni dobimo, ampak da ga razvijemo in ga dobimo na dolgi rok, da je kultura tisto, kar ne sme biti v nobenem primeru stvar socialnega statusa. To se mi zdi za državo zelo pomembno, ker nas je preprosto premalo, da bi tukaj gradili elitno kulturo, ampak na nek način moramo spodbujati razvojne potencialne vsakega posameznika in kultura je za to pravzaprav edina rešitev in edina platforma. Drugega ni. Tukaj se mi zdi pomembno izpostaviti, da ena naloga, o kateri velikokrat govorimo in ki se je nismo uspeli ustrezno lotiti in tudi v tem letu je bilo to bistveno premalo časa, da bi se je lotili, povezava kulture in izobraževanja. Ta je tista, ki čaka na to, da pridemo do tega, da se kultura na inovativne, sodobne načine umešča v izobraževalne procese na vseh ravneh, da je tukaj povezava tako med umetniki kot med kulturnimi inštitucijami nekaj, kar bo prineslo odlično izhodišče za izboljšanje položaja vseh in na nek način tudi razvilo vse potencialne. Sicer pa mislim, da v naslednjem obdobju, poleg večkrat omenjenega oblikovanja, je zlasti kulturni turizem tisto, kjer lahko dosežemo sorazmerno v kratkem času odlične učinke. Mi seveda tudi vemo, da je že danes kar nekaj kulturnih destinacij v Sloveniji tistih najbolj obiskanih, ključno povezanih s kulturo. Če gremo med teh največjih pet: Ljubljanski grad, Blejski grad, Predjama – so trije gradovi, ki se dejansko tržijo in tudi na tržni osnovi lahko živijo in so kulturni spomeniki, zelo uspešni, ampak midva zelo dobro veva, da seveda poleg tega obstaja še cel niz kulturnih inštitucij, žive kulturne ponudbe, festivalov, ki bi lahko v naslednjem obdobju bistveno bolje živeli. En konkreten primer moram še navesti od prejšnjega tedna. Uspel nam je zelo zanimiv dogovor z Olimpijskim komitejem Slovenije in z Gospodarsko zbornico Slovenije. Podpisali smo dogovor v tej smeri, da se kulturna ponudba uvrsti v kartico Active Slovenija. Active Slovenija je projekt, kjer poskuša na ravni športa in preživljanja prostega časa spodbujati nekega aktivnega uporabnika, namenjeno tujim turistom, domačim turistom, ki poskuša seveda ustvariti tudi bolj kompleksno turistično ponudbo. Moram reči, da se je že takoj pri prvem povabilu vanj vključijo 25 ključnih kulturnih inštitucij, od muzejev do gledališč, ki vidijo neko priložnost v tem, da tukaj imajo nov kanal za promocijo svoje dejavnosti ciljnemu občinstvu. Vprašanje, koliko bi ga sicer lahko doseglo. Na nek način računa tudi z določenim delom tujega občinstva za določen povečan obisk, kajti danes je pač turist tisti, ki ne pride zgolj zaradi ene stvari na eno turistično destinacijo, ampak išče neko kompleksno ponudbo. Zdi se mi, da so to neki taki prebliski, mogoče zopet majhni, ampak kažejo, da kulturne inštitucije, ministrstvo za kulturo, dejansko razmišlja drugače, kot je razmišljalo do sedaj, išče nove odgovore, išče nove možnosti in je v tem aktivno. To se mi zdi en tak primer povezovanja kulture, športa, turizma, lokalnega okolja v neko res super dodano vrednost.« Intervjuvanec št. 13

»Vrniti se moramo na začetek. Kulturo je treba jemati v nekem širšem smislu, ne direktno

kot potrošno storitev ali dobrino. Kultura je predvsem nek sistem vrednot, poleg vsega, in ta je ključna za to, da osmislimo svojo prihodnost in da se znamo ne samo organizirati, ampak tudi omejiti, da si znamo vzeti neko pravo mero, da nam ni bistveno, da rečemo, da bomo, ne vem, najboljši na svetu, ampak da razmišljamo o tem, da tisto, kar imamo, vrnemo v enaki ali pa v boljši kondiciji našim prihodnjim rodovom.« Intervjuvanec št. 14

»To je smisel nekega tega delovanja, da na nek način potrošimo tisto, kar pripada nam in kar pripada tudi bodočim rodovom. V tem smislu so pač kultura s tem sistemov vrednost, do nekega spodobnega odnosa do bližnjega, solidarnost, in do narave in kar sem govoril na začetku. To je del iste zgodbe.« Intervjuvanec št. 14

»Tista kriza, ki se jo jaz najbolj bojim, je v bistvu kriza demokracije oz. kriza zaupanja oz. kriza načina, na katerega se zaupanje v družbi oz. v državi vzpostavlja ... kljub temu, da imajo ljudje demokratične volitve, bi šli še vseeno sem in tja kaj demonstrirati, ne zaupajo ljudem, ki so jih izvolili, ne vidijo teh politik za svoje. Skratka, če se nam tukaj začne pojavljati vprašanje oz. dvom v inštitucije, demokratične inštitucije, katere koli, in ta dvom je upravičen oz. se vzpostavlja tudi zato, ker ni več take razlike med nekim znanjem, strokovnostjo, dostopnostjo do podatkov, ki jo ima inštitucija, in vsem tem, kar ima nek državljan. Precej lahko pogugla, poišče, nihče ga ne more farbat in reči: to je pa zato, ker smo mi najbolj pametni, ali pa zato, ker so to v Evropi rekli, ker vse se da demokratično preveriti. Lahko da se bodo začele inštitucije izkazovati kot za nezadostne za to novo dobo, ki je predvsem posledica komunikacije in interneta. Potem se človek vpraša, kaj pa ostane kot tisto vezivo. Mi na neformalnem nivoju seveda govorimo, da je kultura in te stvari, da so neko vezivo v družbi, ampak vendarle v neki urejeni državi tisto formalno vezivo, tista stvar, ki deluje, so pa inštitucije. Če bi prišlo do tega, da bodo te inštitucije pod vprašajem, če bo prišlo do reforme, sprememb teh inštitucij, pomeni, da bodo nekaj časa v nekem fluksu, v nekem ... (nerazločno). Potem je pa seveda kultura tista, ki lahko odigra neko vlogo nekega stabilizatorja, nekega kohezivnega faktorja. Nekaj podobnega je odigrala leta 1989 do 1991, iz enega v drugega, kultura v nekem širšem smislu je bila pa tista, ki je stvari držala skupaj. V tem, da stvari drži skupaj, da ljudi drži spodobne, tudi če se ne bojiš inštitucij, tudi če se ne bojiš policije, tudi če se ne bojiš kazni, da se do soseda, da se do sodržavljana obnašaš v redu, fer, mirno. Tukaj je vloga kulture v najširšem smislu zelo pomembna.« Intervjuvanec št. 15

»Kultura sprošča ustvarjalne in inovativne potenciale, ki jih ustvarjalni posamezniki uveljavljajo na vseh področjih življenja in dela. Obenem s svojo povezovalno naravo deluje kot družbeno vezivo. Pogloblja posameznikove korenine, na temeljih ozaveščene identitete lahko le-ta samozavestno in odprto vstopa v dialog z drugimi kulturami. Kultura je torej generator ustvarjalne in inovativne družbe.« Intervjuvanec št. 16

Odgovori na drugo vprašanje o »kulturnem kapitalu« družbe in zagotavljanju njegove trajnosti so prinašali razmisleke od najširše zasnovanih, povezanih s kulturnim razvojnim kapitalom posameznih narodov in človeštva do kulturnega kapitala, ki ga v sebi nosi ali so(ustvarja) pripadnik posamezne kulturne skupnosti.

Intervjuvanci so odgovarjali, da je kulturni kapital *materializacija ustvarjalnosti in pridobljenih znanj* (intervjuvanci št. 12, 13, 15, in 16). Je *rezultat dolgotrajnega razvoja družbe* (intervjuvanec št. 12) in vsebuje *bogastvo kulturne dediščine* narodove ali globalne skupnosti (intervjuvanca št. 3 in 5). Kulturni kapital je po mnenju *sogovornikov imanentna*

sestavina razvojne stopnje družbe(intervjuvanca št. 3 in 8), obenem pa *močno sidrišče posameznika* v skupnosti (intervjuvanca 13 in 16). Tega (človeka) nekateri dojemajo kot največji kulturni kapital(intervjuvanci št. 2, 6, 13 in 15).

Intervjuvanci so še navajali *povezanost med kulturnim in socialnim kapitalom* (intervjuvanec št. 9) in *stopnjo strpnosti* v družbi (intervjuvanec št. 4).

Le dva intervjuvanca sta izhajala iz ožjega razumevanja kulturnega kapitala kot *ekonomskega učinka, ki nastane kot posledica ustvarjalnosti*, ter takšno interpretacijo odklonila, (intervjuvanca št. 11 in 12), en intervjuvanec pa je navedeno povezavo že na začetku izrecno zavrnil kot napačno zamenjavo vrednot z vrednostmi (intervjuvanec št. 16).

Sogovorniki so kulturni kapital povezovali s *kakovostjo življenja* (intervjuvanci št. 3, 8, 9, 11, 12 in 16). Opozorili so še, da tudi v *današnjem trenutku na področju sodobne kulture nastaja kulturni kapital*, ki bo dediščina zanamcem (intervjuvanci št. 1, 2, 5, 9 in 16), ter pozvali, da se varuje kot javno dobrino (intervjuvanci št. 7 in 8).

Preglednica 5: Izbor odgovorov o kulturnem kapitalu družbe in zagotavljanju njegove trajnostnosti

Kulturni kapital

»Naša preteklost mora biti naša prihodnost. V kakšnem smislu? Jaz mislim, da ni nikjer na svetu na tako majhnem koščku sveta – ker če pogledaš svet, vidiš, da smo majhni –, na tako majhnem koščku sveta tako primerne destinacije za to, da se naredi Disneyland za cel svet, zato ker nimaš nikjer takšne diverzitete.« Intervjuvanec št. 1

»Saj pravim, zame je človek nenadomestljiv. Človek, pisano z veliko začetnico, me ne zanima, kot rečeno, kakšna je njegova rasa, kakšna je njegova vera, ampak kakšna je ta njegova kultura, kakšen je odnos do teh vrednot. Pri že imenovanem koncernu smo imeli dokument Integrity charter – Listina o poštenju. Vsak od zaposlenih je dobil kartico –jo še vedno nosim s seboj –, kjer so na tej kartici dejansko zapisane te temeljne vrednote in usmeritve, ki so v tem dokumentu. Ta kartica je napisana v vseh jezikih, ki jih je koncern predstavljal, in je še en dokaz, ravno to, kar sem prej rekel, kakšna pozornost je dana živemu kapitalu...Zame je dejansko kulturni kapital, kot rečeno, človek s tem svojim zavedanjem in s to svojo dejavnostjo in s skrbjo, da bo tisto, kar je dobro, kar so pozitivna spoznanja, prenašal naprej na soljudi, predvsem pa na mlade, ker mladi se kujejo.« Intervjuvanec št. 2

»Predvsem ta kulturni kapital, po mojem mnenju, predstavljajo neke lastnosti, neke značilnosti, ki jih pravzaprav kultura lahko prispeva k širšemu razvoju oz. ne vem, kako bi rekel, širšemu stanju neke regije, nekega okolja, lahko države ... To pomeni, da je nek kulturni kapital vztrajal vse od renesanse in še danes pojasnjuje razvoj teh okolij. Dejansko se da pokazati tudi v kulturni ekonomiki zelo veliko poskusov, kako bi pokazali ravno ta Throsbyjev koncept kulturnega kapitala, da ima neko pomembno značilnost in da je resnično nekaj, kar pomembno določa razvoj nekega okolja. Se pravi, resnično obstaja nekaj takšnega, kar da nek kapital.« Intervjuvanec št. 3

»Ta kulturni kapital je zame predvsem strpnost v družbi. Mi smo zelo nestrpna družba. Mi a priori zavzamemo stališča. Kultura pa je pravzaprav odprtost, je širina in s to širino

pravzaprav bi mi lahko imeli največ tega kulturnega kapitala. Eni pravijo, da moramo biti ozka, eni, da moramo biti vitka država. Mislim, da je tukaj boljši izraz, da bi morali imeti veliko kulturnega kapitala.« Intervjuvanec št. 4

»Če razumemo kot kulturni kapital družbe vse, kar je neka skupnost ali pa posameznik na nekem delu planeta ustvarila in zaznamovala v smislu splošnega napredka in dodane vrednosti. Če tako razumemo kulturni kapital neke družbe. Če to tako razumemo, so to vse aktivnosti posameznikov in skupin, ki so s svojimi idejami in sposobnostmi plemenitili okolje, v katerem so živeli ... Vedenje o tem, kaj je kulturni kapital, je treba dopoljevati, stalno, permanentno, primerno času in okolju, tako kot sem rekel.« Intervjuvanec št. 5

»Kulturni kapital ni samo tisti kapital, ki ga mi vidimo na računu ali pa ki ga ti takoj lahko oprimeš. Mislim, da je ta kulturni kapital, so tudi, lahko temu rečemo, veščine, tudi večšina diplomacije je neka dediščina kulture.« Intervjuvanec št. 6

»S kulturnim kapitalom oz. s kulturno dediščino nasploh je treba ravnati zelo skrbno, predvsem ko govorimo o kulturni ustvarjalnosti, ko govorimo o pisani besedi, ko govorimo o obstajanju glasbe, likovne umetnosti in tudi o vseh modernih izrazih, ki jih lahko, kot je film in pa vsi elektronski mediji, ki se pojavljajo, ki so se začeli pojavljati že v prejšnjem stoletju in seveda se pojavljajo tudi še sedaj v večjem obsegu.« Intervjuvanec št. 7

»Kulturni kapital družbe je najverjetneje, zame, predvsem so to kulturne vsebine in moč teh oz. vpliv kulturnih vsebin na posameznika in pa na skupino. Seveda, v nekem barbarskem smislu bi lahko družba obstajala s tem, da bi človek zadovoljeval te svoje najosnovnejše potrebe po prehrani, dihanju in razmnoževanju, vendar pa je kvaliteta življenja bistveno odvisna, vedno bila, ne samo v sodobnosti, pravzaprav od kvalitete kulturnih vsebin v določeni skupnosti, ali je to država, in pa v obdobju. Se mi zdi, da je ravno tisto, pač kvaliteta je verjetno relativen pojem, ampak tisto, kar kvalitetno življenje loči od tega prvinskega, so kulturne vsebine, je kultura.« Intervjuvanec št. 8

»Če je vprašanje, kako zagotavljamo trajnost kulturnega kapitala, sem jaz absolutno v teh dveh modelih pristaš evropskega modela kulture kot nekega javnega dobra.« Intervjuvanec št. 8

»Jaz bi celo enačaj potegnil med kulturnim in socialnim kapitalom. To je zelo povezano. Dostikrat se govori o socialnem kapitalu, ampak kulturni kapital je izjemnega pomena, kajti, kot govorim, gre za različne generacije. Gre za prenos znanj. Tudi danes Evropska skupnost vedno bolj govori o izobraževanju, o tem trajnostnem razvoju skozi izobraževanje ... Če bi se izpraznil ta kulturno-socialni kapital, je potem tudi država v veliki krizi. Tu recimo Slovenija ima ta kulturni kapital zelo močen in prepoznaven, tako da le na ta način lahko tudi s tem kapitalom, ki ga imamo na področju znanosti, izobraževanja, namreč kultura in znanost sta zelo povezani. Kultura je celo tista pred znanostjo, pred inovativnostjo, zato je toliko pomembno. V kulturi se dobijo ideje, recimo tudi skozi slikarstvo, različni materiali, ki jih je kasneje industrija uporabila, skozi katere je potem industrija razvila svoje ...« Intervjuvanec št. 9

»Meni je kulturni kapital človek, so avtorji, so slovenski avtorji. To je nekaj, kar pogrešam sistemsko. Pogrešam, saj se bova verjetno potem tudi k temu vrnila, da se slovenska kultura promovira čisto povsod. Zelo se spomnim, ko smo prileteli v Prago, seveda s češko letalsko linijo. Ko smo prispeli, smo poslušali Smetanovo Mojo domovino na avionu ... Mi moramo neke vrste slovenski proizvod, slovensko kulturo, slovenske slikarje, slovenske dramatike, knjige, glasbo praktično posiliti na vsako možno lokacijo, na vsako možno prireditelje. To je kulturni kapital, dobesedno ... To pomeni, da vsečni programi niso neke vrste rešitev. Se mi zdi, da so kvalitetni programi, ponavljam, avtorsko slovenski.« Intervjuvanec št. 10

»Pri besedi 'kapital' se mi pojavlja prva asociacija zelo konkretnih materialnih sredstev, torej denarja, dobrin. Beseda kulturni kapital oz. besedna zveza kulturni kapital bi lahko bila na nek način kontradiktorna. Torej, kultura kot posledica tistega transcendentnega umetniškega dožemanja in kapital kot nekaj, kar zagotavlja neka materialna sredstva, neko finančno ali materialno vrednoto. Kar je povezano s kulturno produkcijo, od krajev, objektov, kjer se to dogaja, prizorišča, galerije, muzeji, koncertne dvorane in vsa pripadajoča infrastruktura, s tem povezana delovna mesta in, še enkrat, ne samo ta direktni potencial, ki ustvarja tudi kapital.« Intervjuvanec št. 11

»Kulturni kapital družbe v materialnem smislu predstavlja vse to, kar od kulture na nek način živi. Vsa dediščina, ki je, že sama po sebi je ogromne vrednosti, in seveda kulturni kapital v tem najpomembnejšem, tudi morda nekoliko prenesenem pomenu, je pa rezultat vseh teh naporov, vse te trajnosti, umetnosti in kulture, ki na koncu zagotavlja višjo raven duhovnega in seveda socialnega in kulturnega življenja. Se pravi, družbe so se nedvomno v kulturnem smislu razvijale od prvotnih nekih enostavnih skupnosti do današnje družbe, ki je kultivirana v precejšnji meri ... To sem povedal kar tako iz prve, ker sem precej prepričan, da tega kulturnega kapitala ne bi ustvarili in v tem času tudi izkoristili, tudi osamosvojitvev ne bi bila tako prepričljivo izvedena, torej z največjim možnim konsenzom prebivalcev. Seveda, osamosvojitvev Slovenije je v prvi vrsti, v to sem tudi prepričan, posledica kulture, kulture v najširšem smislu.« Intervjuvanec št. 11

»Če govorimo o kulturnem kapitalu, ga jaz razumem kot vso snovno in nesnovno dediščino, ki jo je določena skupnost podedovala oz. prevzela bodisi od svojih prednikov bodisi jo ustvarila sama bodisi jo je dobila iz zunanjega okolja. Tako da kulturni kapital je spet ena izjemno kompleksna kategorija. Če sedaj rečemo: 'Jaz kot Slovenec,' se seveda normalno opiram predstavi o tem, kaj sem, kaj je moja kultura, na Trubarja, na Kocbeka, na Prešerna, na Cankarja, na eni strani, in seveda potem, vidite, na literaturo. To je nekako očitno v tem stebru naše zavesti. Opiram se, ker sem filmar, na filmsko kulturo, na likovno kulturo, na glasbeno kulturo, in to ne samo domačo, ampak tudi tujo. To se mi zdi zelo pomembno.« Intervjuvanec št. 12

»Kulturni kapital je vendarle na nek način materializacija, sedaj snovna ali nesnovna, ampak vendarle neke vrste je emanacija, torej izliv ustvarjalnosti in je rezultat ustvarjalnosti. Se pravi, ni kulturnega kapitala brez ustvarjalnosti. Tega se moramo zavedati. Zato če govorimo, kaj je mogoče temeljni kulturni kapital za eno ozaveščeno družbo, ravno to, da se zaveda pomena ustvarjalnosti.« Intervjuvanec št. 12

»Jaz tukaj pri kulturnem kapitalu sledim definiciji Pierra Bourdieuja, ki je to povezal s tem, da je kulturni kapital tista duhovna podstat tako izobraževalnega, kulturnega, socio-družbenega vidika, s katero posameznik vstopa v povezave v družbi in je pač tisti, ki do določene mere determinira prihodnji položaj posameznika v družbi.« Intervjuvanec št. 13

»Za kulturni kapital lahko štejemo marsikaj, od tega, kar je očem vidno in je neke vrste to okolje, ki ga imamo, bodisi urbano, bodisi kulturna krajina. V percepciji tega je pomembna dimenzija kulturnega kapitala, je tudi pač neokrnjena narava ... V kulturni kapital lahko štejemo to znanje, nakopičeno skozi stoletja. V kulturni kapital lahko štejemo tisto, kar poskušajo tudi ekonomisti obračunati, se pravi spodoben izobraževalni sistem, kulturne prireditve, kulturna industrija. V kulturni kapital lahko ne nazadnje štejemo tudi to kulturno pestrost, jezikovno raznovrstnost nekega področja. Odprte strukture so definitivno drugačne od zaprtih. Obe strukturi sta pa še kako pomembni za kreacijo nekih načrtov in pa prihodnosti. V kulturni kapital ne nazadnje štejemo lahko tudi splošno omiko, ki jo neka skupnost pač ima, vrednote, ki jih goji.« Intervjuvanec št. 14

»Jaz bi rekel, da to je materialni kapital. Se pravi, tisto, kar je kulturne in tudi naravne dediščine. Sedaj gre za to, kako definiramo kapital. To je pač neka vrednost, ki lahko ustvari novo vrednost, po Marxu. Potem je tukaj intelektualni kapital, znanstveni, kulturni v smislu duhovnih dosežkov družbe, ki obstajajo v družbi kot taki, ki so dokumentirani, ki so vgrajeni v sisteme, v šolski sistem, v kulturni sistem, v sistem podpore duhovnim aktivnostim ljudi. Tretja stvar pa človeški kapital. Se pravi, ljudje s svojim znanjem, s svojimi občutki, s svojimi nagnjenji in tako naprej.« Intervjuvanec št. 15

»Prav je, da kulturniki pri zagovorništvu kulture uporabljamo tudi termine, pri katerih predstavniki drugih področij zastržejo z ušesi, nam prisluhnejo in nas lažje razumejo. Seveda pa ne smemo pristati na klasičen nesporazum in vrednote zamenjati z vrednostmi. Kulturni kapital je po mojem prepričanju dediščina naše preteklosti, vsebovana v naši identiteti, vrednotah, omiki, snovni in nesnovni kulturni dediščini, je bogastvo, ki smo ga prejeli v dar od naših prednikov. Kulturni kapital pa je tudi sodobna, živahno utripajoča ustvarjalnost današnjega trenutka, ki ustvarja kulturne dobrine, ki bodo že jutri postale naša dediščina zanamcem ... Kulturni kapital je energija, ki povezuje pripadnike skupnosti na podlagi skupne tradicije, vendar ne omejuje in zamejuje obzorij. Le ukoreninja, opolnomoči in spodbuja rast.« Intervjuvanec št. 16

3.6.2 Kultura kot trajnostna spodbujevalka socialne kohezije

Ob pripravi vprašalnika za intervjuvance smo predvidevali, da bomo na vprašanja s področja socialne kohezije težje pridobili relevantne vsebinske odgovore, vendar je analiza pokazala, da so skoraj vsi s področjem dobro seznanjeni oz. so bili v svojem osebnem ali poslovnem življenju že aktivno vključeni v kulturne projekte, da bi spodbujali socialno povezanost.

Zastavili smo jim vprašanje o povezavi med aktivno participacijo v kulturi in razvojem vključujoče družbe (socialno kohezijo v družbi) ter jih povabili k navedbi konkretnih primerov iz nacionalnega ali mednarodnega okolja, pri tem pa nas je zanimalo, ali so katerega med njimi tudi sami spodbudili.

Splošno prepričanje sogovornikov je, da je kultura močno vezivo skupnosti. Pri tem opozarjajo na *njeno vključujočo naravo* (intervjuvanci št. 1), zaradi katere lahko *kulturne institucije postanejo prostori dialoga in soočanja z drugačnostjo* (intervjuvanec št. 11, 13), kultura pa *gradnik vključujoče družbe* (intervjuvanec št. 11) in *kakovosti življenja v njej*.

Dostopnost kulture in aktivno sodelovanje v njej po mnenju intervjuvancev *krepi posameznikovo podobo* (intervjuvanca št. 5 in 12), mu omogoča pot iz margine (intervjuvanca št. 7 in 11) in *daje občutek vključenosti, sprejetosti*. Zato je lahko tudi *močan dejavnik preventive na področju varnosti in zdravja*.

Socialna kohezija se po mnenju naših sogovornikov ustvarja, kadar so ljudje izpostavljeni *skupni izkušnji, ki jih povezuje* (intervjuvanec št. 15). Čeprav sodobna demokracija in življenjski slog na globalni ravni omogočata vedno manj tovrstnih izkušenj, pa *ljubitelska*

kultura po celotnem slovenskem kulturnem prostoru živi intenzivno življenje in se uveljavlja kot *močan povezovalni element skupnosti* (intervjuvanca št. 13 in 16). Po mnenju naših sogovornikov je treba *široko dostopno* napraviti tudi *vrhunsko umetnost* (intervjuvanec št. 7), pri tem pa s posebno občutljivostjo nagovoriti mlade.

Sogovorniki so naštevati številne *kulturne projekte za spodbujanje socialne vključenosti*, ki jih poznajo oz. v njih aktivno sodelujejo. Od mednarodnih dejavnosti so navajali dejavnosti muzeja Louvre v zaporu Poissy v okolici Pariza, venezuelskega El sistema z vključevanjem otrok iz ranljivih družbenih skupin v glasbeno izobraževanje, prizadevanje britanske Roundhouse za vključevanje mladih v starosti od 11 do 25 let, ki so izpadli iz izobraževalnega sistema, s kulturnimi aktivnostmi in vključevanje manjšin in ranljivih skupin v kulturne dejavnosti na tržnici Brunnenpassage v predmestju Dunaja (intervjuvanec št. 16) ter finsko avantgardno umetnost (intervjuvanec št. 8) in cvetočo kulturo v Firencah (intervjuvanec št. 6).

Od slovenskih so navajali program Festivala Ljubljana (intervjuvanec št. 7), Zveze glasbene mladine Slovenije (intervjuvanec št. 11), Postojnske jame (intervjuvanec št. 4), prepoznavne filmske umetnine, kot so filmi Franceta Štiglica *Na svoji zemlji*, Matjaža Klopčiča *Cvetje v jeseni* ter dokumentarna filma Mirana Zupaniča *Otroci s Petrička* in Metoda Pevca *Aleksandrinke* (intervjuvanec št. 12). Navajali so še projekte Romi, vabljeni v knjižnico za opismenjevanje Romov v črnomaljski občini ali delovanje Romskega muzeja v naselju Kamenci, ki ga Svet Evrope predstavlja kot primer prakse socialne kohezivnosti, ter projekt Sodelujem za približevanje kulturnih dobrin v muzejih in galerijah osebam s posebno osebno okoliščino fizične oviranosti (senzorno oviranim – slepim in slabovidnim) (intervjuvanec št. 16).

Preglednica 6: Izbor odgovorov o kulturi kot trajnostni spodbujevalki socialne kohezije

Socialna kohezija

»Zato je tudi pomembna ta permanentnost, da permanentno na sebi delaš, da se zavedaš, da nisi ti socializiran enkrat za vselej, ampak da je vsak dan tisti, ko se moraš.« Intervjuvanec št. 1

»Nikjer ni tako pomembna socialna kohezivnost, kot je ravno kriza, kot je ravno v težkih trenutkih.« Intervjuvanec št. 1

»Preboj bomo pa naredili samo ob večji enotnosti, ob tem, da si bomo pomagali in tako naprej, razumevanju korenin, samozavesti. To je to. To je odgovor. To je pogoj.« Intervjuvanec št. 1

»Napisal sem en članek, Voda umira – narod boleha, pred 30 leti in to se sedaj dogaja.« Intervjuvanec št. 5

»Čim več aktivnosti participantov v kulturi, izrazitejša, predvsem bolj učinkovita bo kohezivnost v družbi. Se pravi, čim več je teh, ki na to opozarjajo, na to pomembnost kulturnega udejstvovanja in kulture v družbi, več je teh, ki to znajo prezentirati, tem večja

bo kohezivnost v družbi. S kulturo dialoga na primer bi rešili na videz nerešljive probleme.« Intervjuvanec št. 5

»Mislim, da je dosti bolje, da ljudje izrazijo svoje mnenje na kulturnih prireditvah, ki seveda so zborovanja, če se zbere 1000 ali 5000 ljudi, to je zborovanje na nekem kulturnem dogodku, kot da protestirajo na cestah, ker so lačni, ker imajo občutek, da niso poslušani, ker imajo občutek, da so na margini družbe.« Intervjuvanec št. 7

»Moč demokracije in uspešnost demokracije je nedvomno odnos do najbolj ranljivega posameznika. Nekaj teh posameznikov že tvori recimo neko skupino, ki pa je še vedno ranljiva. V naravi umetnosti in v naravi kulture je, da povezuje in vključuje. Torej, prava kultura, pravi doseženi nivo kulture nikoli ne izključuje drugačnosti, nikoli ne izključuje, ampak ima težnjo po povezovanju, če že ne po povezovanju pa vsaj po čim boljšemu razumevanju drugačnosti.« Intervjuvanec št. 11

»Je pa seveda res, da ozaveščeni posamezniki, pri čemer seveda umetnost in kultura veliko pomagata, ozaveščeni posamezniki se zavedajo svoje unikatnosti in na nek način svoje drugačnosti in to drugačnost privoščijo prav vsem.« Intervjuvanec št. 11

»Jaz pravzaprav razumem človeka v sodobni družbi kot osebo, ki stoji na razpotju poti, ki vodita v dve smeri. Ena je pot proti sebi, če tako rečem, proti aktivnemu osveščnemu bitju, ki sprejema odločitve o svoji usodi in jih potem tudi uresničuje v okviru možnega seveda, na drugi strani pa lahko ta oseba postane tudi objekt tuje volje oz. se prepusti tuji volji, odločanju tuje volje in torej na nek način manipulaciji lastne svobode.« Intervjuvanec št. 12

»Če govoriva o prispevku kulture k socialni koheziji, imamo seveda različne stopnje te odzivnosti javnosti na prispevke. Prvič, kultura, ki ne generira kohezije, je pravzaprav zelo kratka, nima publike in zelo hitro odmrje. Preprosto je neka instant enodnevna zamislica, nekaj se je zgodilo, nekaj se je porodilo in potem je ugasnilo.« Intervjuvanec št. 12

»Tukaj je ta povezava seveda izredno intenzivna, kajti kultura je prostor ustvarjalnosti, je pa seveda tudi po svoji definiciji prostor dialoga, prostor soočenja mnenj, prostor neke široke javne razprave. V tem smislu so praktično vse kulturne inštitucije in celoten kulturni sistem tisti, ki k socialni kohezivnosti, k aktivni participaciji državljanov prispevajo izjemno pomemben delež.« Intervjuvanec št. 13

»Ampak sedaj, če govorimo o socialni koheziji, pomeni, že v tem se socialna kohezija vzpostavlja, ker so ljudje izpostavljeni neki isti izkušnji, ki jih povezuje. Problem sodobne demokracije je v bistvu v tem, da je teh izkušenj čedalje manj.« Intervjuvanec št. 15

»Pojem socialne kohezije je povezan z dostopnostjo kulturnih dobrin, še bolj pa z aktivno participacijo v kulturi. Kultura je že po svoji naravi vključujoča.« Intervjuvanec št. 16

»Slovenija kljub oteženemu finančnemu položaju še vedno ostaja država, v kateri cveti ljubiteljska kultura. Skupinsko sodelovanje v ljubiteljskih pevskih zborih, godbah na pihala ali dramskih predstavah vodi k povezanosti skupnosti, ali – če hočete – k za današnjo rabo prilagojenemu občutku skupinske katarze, po vzoru grške tragedije.« Intervjuvanec št. 16

»Poznamo številne primere, ko so kulturni zavodi postali aktivni dejavniki vključujoče družbe. Spomnimo se npr. akcij muzeja Louvre v zaporu Poissy, venezuelskega El sistema z vključevanjem otrok iz ranljivih družbenih skupin v glasbeno izobraževanje, prizadevanj britanske Roundhouse za vključevanje mladih v starosti od 11 do 25 let, ki so izpadli iz izobraževalnega sistema s pomočjo kulturnih aktivnosti. Spomnimo se vključevanja manjšin in ranljivih skupin v kulturne dejavnosti na tržnici Brunnenpassage v predmestju Dunaja ... Ne nazadnje pa pravzaprav ni treba tako daleč, saj lahko primere dobre prakse najdemo tudi doma. Spomnimo se projekta Romi, vabljeni v knjižnico, namenjenega

opismenjevanju Romov v črnomaljski občini ali Romskega muzeja v naselju Kamenci, ki ga Svet Evrope predstavlja kot primer prakse socialne kohezivnosti, spomnimo se projekta Sodelujem za približevanje kulturnih dobrin v muzejih in galerijah osebam s posebno osebno okoliščino fizične oviranosti (senzorno oviranim – slepim in slabovidnim).« Intervjuvanec št. 16

»Ugotovili smo, da se gosti k nam praviloma, ne biti šokiran, vračajo na 90 let. Generacijsko se ljudje praviloma vračajo k nam. Starši so pripeljali otroke, otroci svoje otroke. Tudi Franc Jožef je bil 23-leten, ko je dvakrat prišel k nam s Sisi, ampak 23 let. Če ti razumeš, da vse, kar danes delamo s tem otrokom, ki gre čez, bo prišel čez 20 let. Ali si sploh lahko bolj trajnosten?« Intervjuvanec št. 4

»Tak eklatanten primer je organizacija, ki sem jo skupaj s Cirilom Ribičičem organiziral pod pokroviteljstvom našega kluba oz. društva slovensko-hrvaškega prijateljstva v Lutkovnem gledališču.« Intervjuvanec št. 5

»To so Firenze. Poglejmo. To je zame primer nekega takega vizionarstva, ki ga je verjetno družba deležna enkrat na pol tisočletja, žal pa bi bilo lahko večkrat.« Intervjuvanec št. 6

»Festival, ki je tudi socialno odziven, ki nagovarja vse sloje in vse starostne skupine prebivalstva in seveda, ki si s tem zagotavlja tudi publiko za v bodoče. Mi se že nekaj let zavestno odločamo, kljub kritikam nekaterih, jaz jih ne razumem čisto dobro, češ da ta vrhunska umetnost ni za med ljudi, ampak oni se motijo. Namreč, to vrhunsko umetnost je treba pripeljati med ljudi, jo je treba pripeljati k mladim.« Intervjuvanec št. 7

»... če ga danes pogledaš, je eno industrijsko mesto, ki se v bistvu sooča s številnimi socialnimi problemi prebivalstva in bistvo tega festivala je v tem, da režiserji, ki pridejo nastopat na ta festival, ostanejo tam nekoliko dlje časa in ustvarjajo skupaj z lokalnim prebivalstvom.« Intervjuvanec št. 8

»Skandinavske države pravzaprav, glede na to, da je Finska prva država na svetu, kjer so ženske dobile volilno pravico, so vedno bile nekako avantgarda, kar zadeva enakopravnost med spoloma.« Intervjuvanec št. 8

»Aktivna participacija v kulturi je sigurno izjemno pomembna. Že v šolstvu, če se otrok ukvarja z aktivno sliko, aktivno igra, je drugače, kot če nekdo nekoga uči samo o zgodovinskih dejstvih. V Sloveniji imamo to prednost, da je skoraj 10 % osnovnošolskih otrok v glasbenih šolah.« Intervjuvanec št. 9

»Spomnim se, mislim, da je bila Slovenija – moja dežela tisti slogan pred mnogo leti in sedaj I feel Slovenia, kot kakšna nadaljevanka. Pa vendar, koliko let je bilo potrebnih, da je prišlo to v zavest.« Intervjuvanec št. 10

»Na Glasbeni mladini Slovenije seveda nenehno sodelujemo z vsemi generacijami, še zlasti z mlajšo generacijo, vključujemo seveda vse dialoge te naše generacije z vsemi ostalimi generacijami, tudi še prav posebej s starejšo generacijo. Na ta način ustvarjamo ali pa pomagamo soustvarjati prepotrebne generacijske mostove. Poleg tega pa seveda precejšnji del pozornosti namenjamo tudi ostalim ranljivim skupinam, kot so recimo nacionalne manjšine, otroci, mladostniki s posebnimi potrebami in podobno.« Intervjuvanec št. 11

»Znani so terapevtski učinki umetnosti, kulture, tudi pri populaciji tistih, kijih imenujemo delikventi. Tudi sam sem bil nekaj časa udeležen v eni taki akciji neke socializacije s pomočjo umetnosti in kulture v skupini zapornikov z zelo dobrimi občutki.« Intervjuvanec št. 11

»Moram opozoriti še na eno zadevo iz participacije, kar je zelo zanimivo. Namreč,

Ljubiteljska kultura. Po nekaterih kazalcih smo seveda mi izjemni glede aktivne participacije v kulturi. Ljubiteljska kultura ima približno 105.000 članov, ki aktivno oblikujejo neko kulturno ponudbo, zlasti na ruralnem območju. To je izjemna številka. Preko 5000 ljubiteljskih kulturnih društev. To je gotovo nekaj, na čemer velja graditi.« Intervjuvanec št. 13

»Če damo konkretne primere, recimo za Slovenijo pa bom kar na filmskem področju ostal. Veste, da sva približno ta generacija, ko se je ob vsakem malo večjem prazniku vrtelo film Na svoji zemlji in je to recimo eden zelo močan kohezivni element. V nekem drugem obdobju je to film Matjaža Klopčiča Cvetje v jeseni, spet zelo koheziven moment.« Intervjuvanec št. 12

»V sodobnem času pa imata velik socialno kohezijski moment recimo dokumentarec Otroci s Petrička in velike teme, kot je tema Aleksandrink.« Intervjuvanec št. 12

»... neki projekti urbane regeneracije so velikokrat povzročili tudi t. i. gentifikacijo. To pomeni, da ko so poskušali neko območje opolnomočiti oz. mu dati neke nove objekte, so pravzaprav včasih povzročili, ko so šli preveč v skrajnost, precej so poudarjali predvsem ekonomsko dimenzijo, so pravzaprav celo odgnali v končni fazi umetnike, pa tudi nekatere prvotno bivajoče ljudi stran. Ampak mislim, da je ta socialna dimenzija močno pomembna.« Intervjuvanec št. 3

»Socialni razvoj. Tukaj kultura zagotovo lahko pomembno prispeva. En angleški avtor François Matarasso je pravzaprav navedel en cel seznam 50 učinkov, kako pravzaprav kultura prispeva k temu socialnemu razvoju, in tukaj lahko prispeva, prej ste en dober primer navedli, kako te otroke iz El Sistema iz Venezuele organizirajo.« Intervjuvanec št. 3

»So, ampak ne govorim o teh kampih, ki so plačljivi. Govorim o tistih, zato govorim o tem socialnem delu, tistim ljudem namenjen, ki si pravzaprav tega ne morejo privoščiti. Prej je bil tamle omenjen El sistema v Venezueli. Tipičen primer, kako so se odločili, da bodo spremenili njihovo zavedanje, da morajo sami nekaj narediti.« Intervjuvanec št. 10

3.6.3 Kultura kot trajnostna spodbujevalka medkulturnega dialoga

Udeležencem smo v nadaljevanju zastavili vprašanje, kaj lahko *kultura stori za vzpostavljanje dialoga*. Povprašali smo jih, *s katerimi kulturnimi dejavnostmi in kako je po njihovem mnenju mogoče spodbujati medkulturni dialog, ter jih prosili za navedbo konkretnih primerov iz nacionalnega ali mednarodnega okolja, ki jih prepoznavajo kot prispevek kulture k medkulturnemu dialogu*. Zanimalo nas je še, ali so katerega izmed omenjenih primerov neposredno spodbudili.

Ni nas presenetilo, da so bili *odgovori intervjuvancev pri tem vsebinskem sklopu razdeljeni*, saj smo različna stališča ter razumevanje te izjemno kompleksne problematike pričakovali že takrat, ko smo vprašanja uvrstili v področje našega raziskovalnega zanimanja.

Kljub temu pa smo bili zaradi posledic pomanjkanja dialoga v globalnem svetu, s katerimi se človeštvo sooča vsak dan, nekoliko presenečeni, ko so *trije od naših sogovornikov izrazili*

stališče, da je koncept medkulturnega dialoga neustrezen, ker je zastarel, ker se je izpel oz. ni več kot zgolj modna fraza.

Ob preučevanju njihovih nadaljnjih odgovorov smo ugotovili, da jih *bolj kot vsebina medkulturnega dialoga moti izraz*, ki naj ne bi bil ustrezen. Intervjuvanec št. 13, ki kulturo prepozna kot konstantno polje dialoga med umetniškimi praksami in estetikami iz preteklosti in sedanjosti, je priznal, da mu pojem ni blizu, intervjuvanec št. 14, ki je v preteklosti izvedel številne projekte z vsebinami pojma, pa je razkril, da ga zavrača, ker ga dojema kot sredstvo za ustvarjanje dobička, bodisi verskega, političnega ali poslovnega.

Tudi intervjuvanec št. 9 je bil mnenja, da izraz ni najprimernejši, in bi ga zamenjal s terminom kulturno sobivanje. Zanimivo je z (ne)ustreznostjo termina opravil intervjuvanec št. 6: nekateri »*temu rečejo medkulturni dialog, drugi temu rečejo drugače,*« bi se pa morala »*vsaka odgovorna oseba ali pa vsaka odgovorna družba*« zavedati njegovega pomena.

Intervjuvanec št. 3, ki je najprej izrazil negativen odnos do pojma, je v nadaljevanju poudaril »*izjemen pomen medkulturnega dialoga v globaliziranem svetu*«, za katerega pa »*kultura nima ne ekskluzivne pravice ne odgovornosti*«. Kljub temu je ob priznavanju potenciala medkulturnih srečanj na področjih večjezičnosti, glasbe in gledališča poudaril še pozitivne učinke programa Kultura, ki je prednostno podpiral mobilnost in medkulturno sodelovanje v Evropski uniji.

Intervjuvanec št. 8 je bil mnenja, da lahko kultura in umetnost posodita glas in prostor skupinam, ki niso nosilci kapitala. Intervjuvanec št. 16 je pri tem stopil še korak dlje in opozoril, da je to pravzaprav odgovornost kulturnih in umetniških inštitucij, saj izzivi današnjega časa niso povezani le s socialnimi in gospodarskimi vprašanji, ampak nosijo pogosto tudi simbolni in kulturni pomen.

Intervjuvanci iz poslovnega sveta so *soglasno pritrdili pomenu medkulturnega dialoga za uspešno poslovno sodelovanje in sobivanje ter kulturi priznali vlogo mostu med raznolikimi kulturami.*

Poudarili so, da so *uspešne poslovne prakse tiste, ki raznolikost dopuščajo* (intervjuvanec št. 1), *ki na skupnih vrednotah gradijo zaupanje* (intervjuvanec št. 2) in *ki dialog vzpostavljajo ob promociji sožitja ter zavedanja pomena zagotavljanja jezikovne raznolikosti za poslovni uspeh* (intervjuvanec št. 4).

Medkulturni dialog so označili za *pot do spoznavanja vrednot in navad drugih narodov ali celo kot edino možnost preživetja* (intervjuvanec št. 6).

Intervjuvanci s področja kulture in z njim povezanih sektorjev (intervjuvanci št. 3, 5, 7, 8, 9 in 11) so poudarili *pomen ustvarjalnega kulturnega sodelovanja, ki povezuje raznolike kulture*, intervjuvanec št. 15 je navajal, da *pri medkulturnem sodelovanju nastaja globalna kultura z*

globalnimi fenomeni, vrednotami in etiko, intervjuvanec št. 16 pa opozoril na bogastvo talentov, ki jih v družbo prinašajo različni posamezniki in skupnosti in tako omogočajo hibridizacijo in inovacije na področju umetniškega ustvarjanja.

Intervjuvanec št. 7 je menil, da je Evropa nekoč znala prepoznati pomen medkulturnega dialoga, ki je včasih edino *sredstvo za preprečitev oboroženih spopadov*. Opozoril je, da lahko kultura najde pot tudi tja, kjer vsa druga sredstva odpovejo, intervjuvanec št. 10 pa je opozoril še na *odgovornost države in javnih institucij, da pripomorejo k odpravi stereotipov do nekaterih kultur*. Po mnenju intervjuvanca št. 12 se ključ skriva v razvoju ali spodbujanju zavesti, da nas *medkulturni dialog oz. srečevanje z drugimi kulturami bogati*. Intervjuvanec št. 16 pa je mnenja, da je *uspeh medkulturnega prizadevanja ključnega pomena za razvoj medkulturnih kompetenc vseh deležnikov v procesu*.

Sogovornik št. 12 je ob poudarjanju pomena *medgeneracijskega dialoga* opozoril na pomen *medkulturnega dialoga znotraj subkultur v posamezni skupnosti*.

Po mnenju obeh navedenih sogovornikov je vprašanje izjemno kompleksno, a tudi relevantno in aktualno, saj skupnost nagovarja k sodelovanju pri varovanju njenih temeljnih vrednot, ob hkratnem ohranjanju spoštovanja drugačnosti (intervjuvanec št. 16).

Preglednica 7: Izbor odgovorov o kulturi kot trajnostni spodbujevalki medkulturnega dialoga

Medkulturni dialog

»... s kulturnim dialogom se samo pridobiva. Zakaj? Ker je treba vsak problem osvetljevati iz različnih točk. Uspešne so tiste prakse, ki čim več raznolikosti dopuščajo, da se potem nekaj iz tega dobrega rodi.« Intervjuvanec št. 1

»Unicredit, 177.000 zaposlenih, v 23 državah prisotna, je ta vidik vrednot, kulture, medsebojnega razumevanja postavila na prvo mesto. Na naših srečanjih na najvišjem nivoju, se pravi predsedniki uprav, je prva ura našega razgovora vedno bila posvečena etiki, kulturi in zavedanju tega, razumevanju tega. Razumljivo je, če isti koncern nastopa na več trgih pri različnih narodih, pri različnih rasah, pri različnih verah, temeljni pomen, kako to različnost spraviti na skupni imenovalac, na eno črto, da bo ta črta zopet povezana z najinim zaupanjem, da se bova na podlagi zaupanja začela pogovarjati dejansko o istih ciljih ... Ta medkulturni dialog so dejansko usmerjale vrednote, ki so, kot sem že prej rekel, v svojem bistvu povsod enake. Ta skupni imenovalac teh vrednot je bil tisti, ki je potem povezoval naše cilje.« Intervjuvanec št. 2

»Medkulturni dialog kot tak, jaz nisem preveč pozitivno razpoložen do tega pojma, bom čisto direktno povedal. Zdi se mi na ravni Evropske unije, na splošno pa mednarodne skupnosti in tako naprej, krožijo velikokrat neki modni pojmi, neke modne fraze, kot je recimo sedaj pametna specializacija ali kakorkoli. Vprašanje, kaj stoji za tem. Moram reči, da ta medkulturni dialog mi je vedno predstavljal, in tudi, ko sem se pogovarjal z drugimi ljudmi, tako na ravni Slovenije kot v tujini, je pravzaprav kar konsenz, da je to relativno prazen pojem. Ko sem videl, da imate to vprašanje, me je zanimalo in sem šel majčkeno globlje pogledati tudi ter razprave oz. sploh definicije in tako naprej. Jaz bi rekel predvsem to. Medkulturni dialog med različnimi kulturami je zagotovo izjemno pomembna stvar,

posebej v sodobnem svetu te globalizacije in tako naprej. Ta medkulturni dialog pa ravno tako kot kultura lahko omogočajo tudi druge stvari. Ravno smo imeli primer svetovnega prvenstva v nogometu. Za časa tega svetovnega prvenstva je ogromno tega medkulturnega dialoga in tudi takšni dogodki, ki jih v nekem širšem smislu lahko razumemo kot kulturne. Ogromno naredijo za to. Tudi znanost recimo ali pa karkoli, vednost in tako naprej lahko veliko naredi za to ...« Intervjuvanec št. 3

»... številne definicije medkulturnega dialoga poudarjajo kreativnost in tukaj se mi pravzaprav zdi, da je tisto, kar lahko kultura zelo veliko prispeva, za dialog med različnimi kulturami, se pravi znotraj kulture se lahko iščejo različne forme, ki pravzaprav lahko povezujejo kulture. To se lahko išče na ravni jezika, na ravni glasbe, na ravni gledališča. Iskanje neke kreativnosti in prepleta nekih različnih kultur in tukaj iskanje nekih novih, zanimivih poti, ki verjetno lahko te kulture tudi povežejo eno z drugim.« Intervjuvanec št. 3

»Evropska unija je zagotovo veliko naredila recimo s tem programom Kultura, ki je bil, ki je imel ravno to dimenzijo medkulturno oz. sodelovanja. Nekaj časa je bila ta mobilnost umetnikov, mobilnost umetniških del in tako naprej. Tukaj so bile do določene mere neke stvari narejene. Zagotovo je to pomembno vprašanje, spodbujanje te multikulturalnosti in medkulturnega dialoga, ampak jaz bom čisto iskreno rekel, da mislim, da je nekoliko preveč dogmatski poudarek na tem in da se velikokrat, ko se govori o tem, to ostaja na ravni nekakšne take relativno velikokrat prazne fraze.« Intervjuvanec št. 3

»To sožitje smo mi poskušali tukaj tudi ustvariti, sožitje tudi tega medkulturnega dialoga. Poglejte, mi imamo pet jezikov v živem vodenju ali pa sedem, tudi sedem jih lahko vodimo in petnajst avdio vodeno. Jaz nisem še našel destinacije na svetu, kjer bi bil lahko gost voden v petnajstih jezikih ... Saj mi smo skozi v medkulturnem dialogu, zaradi tega, ker nas obiskujejo gosti iz 167 držav. Mi imamo zelo težko nalogo. Pazite, na istem vlaku sta lahko Palestinec in Izraelec, lahko sta Ukrajinec in Rus in mi moramo pravzaprav tukaj ta medkulturni dialog v bistvu držati na zelo visoki stopnji tolerance.« Intervjuvanec št. 4

»Recimo, multietičnost v Bosni in Hercegovini je nam zelo blizu ... Ta multietičnost, multikulturalnost, ki bo slej ko prej morala se razširiti tudi na ostale dele sveta. Posamezniki, skupine s katerega koli kulturnega okolja se bodo učili razumevati druge in s tem prispevati edinemu pravemu cilju multikulturalnosti, ki je edina možnost preživetja svobodnega sveta. Druge možnosti ni ... Recimo, v orkestru igra 15 glasbenikov in vsak je druge narodnosti in to funkcionira. Harmonija je. To je problem. Tukaj v širšem smislu, v svetovnem merilu bo treba na tem delati, ker brez tega ne bo nič, bodo stalno vojne in spopadi.« Intervjuvanec št. 5

»Zato sem vedno Švicarjem govoril, sem bil tam, da imamo veliko skupnih lastnosti s Švicarji, da smo inteligentni, čeprav mislim, da smo bolj, da smo delovni, da smo šparovni. Imamo pa četrto dimenzijo, ki je Švicarji nimajo, in zaradi tega smo sigurno v prednosti. Ravno toliko balkanskih navad smo se navadili, da nikoli ne rečemo *ne gre*, če si zainteresiran. Švicar bo vedno rekel, da ne gre, je tukaj omejen. Dočim mi, balkanski narodi, imamo res to prednost, da zmeraj poskušamo, tudi dostikrat na nelegalen način, ampak ne mislim tega, tudi na nezakonit način, čeprav je to tudi dokaz inteligence. Iskanje možnosti. Kdor je zainteresiran, najde možnost. Tudi Nemci *ne gre*. Tukaj so naše prednosti ogromne.« Intervjuvanec št. 5

»Jaz mislim, da je to daleč od tega, da bi bilo to muha enodnevnica ali pa ena fraza. Že iz primerov vidimo, da lahko sledimo to ne samo stoletja, ampak že tisočletja temu, samo da se je mogoče včasih temu drugače reklo. Mislim pa, da so ti, če gremo na to, saj trajnostni razvoj, se mi zdi, da vsak kmet ga po svoje razume in ve, da moraš ti misliti ne samo na danes, ampak še kaj dlje, če želiš preživeti. Mislim, da to ljudje, ki živijo ali pa živimo z

naravo, vsak ve, da je treba to samo prenesti na malo širši aspekt pa iz malo širšega aspekta videti. Eni to delajo bolj uspešno, manj uspešno, eni temu rečejo medkulturni dialog, drugi temu rečejo drugače. Ampak se mi zdi, da vsaka odgovorna oseba ali pa vsaka odgovorna družba, če gremo sedaj na širši nivo, bi to morala imeti.« Intervjuvanec št. 6

»Imam primer, zakaj imajo nas mogoče ali Slovence tako mogoče radi na Kosovu, na področju Makedonije in tako naprej. Dokler so hodili Švicarji, Avstrijci, drugi narodi, so oni prišli, oddelali svoje totalno, profesionalno, niso imeli nič pripomb, ampak potem so se ob štirih popoldan zaklenili v hotelsko sobo in spet čakali, kdaj bo naslednji dan sestanek na ministrstvu ob devetih. Dočim mi, ki pa poznamo te kulturne specifikke teh narodov, vemo, da pomeni njim, da so to drugačni ljudje, da je drug način dela in pristopa. Če jih ti razumeš in veš, pa smo mnogo več naredili kot na uradnih sestankih na tistih zadevah, ki so bile med sestanki ali pa po sestankih, in to je tisto potem, ker poznaš kulturo, lahko lažje in drugače rešuješ gospodarsko, lahko tudi socialno, lahko tudi varnostno ali pa kakršno koli vprašanje. Mislim, da kultura tukaj je ključnega pomena. Ti, če se hočeš z nekom pogovarjati, ga moraš prej poznati pa spoznati in dati možnost, da ti dovoli, da ga spoznaš, in le tako ga boš razumel. Se mi zdi, da kultura omogoča en tak vpogled v poznavanje in se odraža skozi kulturo. Ti hitro lahko razbereš narod, njegove vrednote, njegove prioritete in tako naprej.« Intervjuvanec št. 6

»To je v nekih boljših časih Evropska unija zelo dobro prepoznala in se je rodilo leto medkulturnega dialoga, ki smo ga odprli ravno v Ljubljani 8. januarja 2008 na Ljubljanskem gradu s Figelom. To je v zadnjih mesecih oz. letih in mesecih, ko se je Evropska unija enormno povečala, postalo spet zelo aktualno. Seveda, Evropsko unijo vodijo pri tem geopolitični interesi, kar je normalno, ampak po drugi strani pa se je treba soočati... Najprej je treba seveda spoštovati, kaj sem hotel s tem povedati, korenine in izhodišče vsakega posebej. Na različnosti je treba graditi. Različnost ne sme biti nekaj, kar bi nekoga izključevalo, pa naj bo to jezik, barva kože, način prehranjevanja, nasploh način življenja in podobno.« Intervjuvanec št. 7

»Pravijo, da je Evropska unija najboljša, interkulturni dialog je najboljša obramba pred vojno. Prav gotovo, vendar imamo primer v Španiji, imamo primer na Škotskem, imamo primer tudi v Italiji, še marsikje drugje, kjer so se te stvari z interkulturnim dialogom dokaj dobro rešile. V zadnjem času se dobro rešujejo tudi na Irskem. Imamo pa primere, kjer tega dialoga ni bilo, kot je Bosna oz. bivša Jugoslavija pa sedaj Ukrajina, kjer je očiten manko ne samo kulturnega, ampak dialoga in so hude težave zaradi tega, ker tega dialoga ni. Ko se dialog neha, nastopi vojna.« Intervjuvanec št. 7

»Ko odpovedo vsi mehanizmi, tudi diplomatski, rešuje edino kultura. To je pravilo in mi imamo ogromno takih primerov. Seveda se je vsi takrat radi poslužijo do naslednjega proračuna. Takrat pa vsi pozabijo na to. To je tako. Je pa res, da imamo po drugi strani vedno več podjetij, ki dobro delajo, osveščenih, vrhunskih menedžerjev, ki vedo, da če bodo predstavili vrhunski kulturni dogodek, da bodo lažje sklenili posel z neko državo oz. lažje osvojili nek trg.« Intervjuvanec št. 7

»En tak primer izjemno uspešnega medkulturnega dialoga, ki pa je v bistvu, to je pa prav, se mi zdi, za neko sociološko raziskavo primerna tema. Ravno za dekonstrukcijo tega dialoga, da se vzpostavi ta dialog, je predstava Preklet naj bo izdajalec svoje domovine Oliverja Frljića, ki smo jo v Slovenskem mladinskem gledališču sproducirali pred približno petimi leti. To je predstava o razpadu Jugoslavije ... hkrati pa pripoveduje tudi o samem gledališkem mediju. Torej, pripoveduje o sovražnih odnosih v gledališkem kolektivu ... En primer tega, ko je recimo Evropska unija podprla v našem gledališču ustvarjanje predstave, ki govori, pravzaprav spodbuja medkulturni dialog, je bilo pa lani, ko smo sproducirali pa

res ogromno predstavo Osvajanje sreče, ki je dobila tudi evropsko finančno podporo in smo jo ustvarili skupaj s kolegi iz Sarajeva, iz Belfasta in pa mi, Mladinsko gledališče. To je bila predstava v režiji Harisa Pašovića, v kateri se je Pašović sprehodil skozi 20. stoletje v Evropi pa tudi izven Evrope pravzaprav v resnici, ampak predvsem v Evropi kot skozi stoletje trenj in vojn.« Intervjuvanec št. 8

»Evropska unija ima ogromno, tudi vsa ta gostovanja kažejo na to, ima ogromno problemov, ki ne najdejo nekega prostora, niti ne v samih političnih strankah niti v medijskem prostoru. V bistvu skupine, ki niso nosilci kapitala, dejansko nimajo svojega glasu in ga pravzaprav še najlaže dobijo v umetnosti in v kulturi. To definitivno lahko rečemo.« Intervjuvanec št. 8

»Morda je res čas, da bi se počasi našlo neko drugo razmišljanje. Jaz bi morda raje uporabljal kulturno sobivanje. Ko se precej pogovarjam s temi v zadnjem letu, sem bil predstavnik vlade v tem sosvetu vlade za vprašanja s predstavniki narodnosti iz bivše Jugoslavije, sem predvsem zaznaval, da si, čeprav niso to direktno povedali, ampak jaz sem to zaznaval, da si želijo, da bi bili bolj prepoznavni v družbi, ne samo v medijih ...« Intervjuvanec št. 9

»Moje osebno mnenje je, da se je nasploh diplomacija zelo spremenila. Tudi jaz. Kot opažam tuja veleposlaništva v Ljubljani, imajo drugačno funkcijo kot včasih. Postajajo vedno bolj kulturna središča. Mislim, da tudi naša veleposlaništva, konzulati po svetu se morajo zelo hitro spremeniti v neka kulturna središča, stičišča, ki bo pretok ne samo pri kulturi, seveda imamo gospodarsko diplomacijo tudi, ampak da tukaj že zamujamo kot Slovenija.« Intervjuvanec št. 9

»Najprej mislim, da smo ljudje neka bitja, ki smo skorajda a priori proti kakšni kulturi. Vemo, da se vsake stvari, ki se na nek način bojimo in želimo odstraniti daljavo, da nas ne bo motila pri vsakodnevnem opravljanju naših stvari. Tukaj se mi zdi zopet tista, če govorimo o tem medkulturnem dialogu, zelo pomembna naloga države oz. vseh teh javnih inštitucij, da, če se recimo poveže, recimo primer, z Iranom, ga v Sloveniji predstavlja, kar se dejansko sedaj dogaja, da smo si na jasnem, ampak se mi zdi, da mi to premalo izkoriščamo.« Intervjuvanec št. 10

»Medkulturni dialog je nujna potreba in stvar, ki jo danes seveda, zlasti danes, ni moč zanikati in brez kulturnega dialoga danes ni moč niti preživeti. Namreč, nikoli se kulture niso toliko zblíževale, približevale, tako fizično s številnimi migracijami kot seveda posledično ustvarjanjem velikih multikulturnih centrov. Velemesta, celo nekatere pokrajine po svetu so toliko premešane ali, kako bi rekel, prepletene s pripadniki, z različnimi skupinami, nacionalnimi, predvsem kulturnimi. Razlike so na videz in tudi dejansko v določenih konstalacijah velike. Seveda, za neko normalno kulturno sožitje nujno rabimo kulturo dialoga, najmanj kulturo dialoga, kulturo sobivanja, kulturo vsega. Če hočemo najbrž nekoga razumeti, kot takega sprejeti, ga moramo spoznavati. Tako kot je jezik ključ do kulture, do izročila neke skupine, tako je predstavitev in interpretacija tega izročila, predvsem pa spoznavanje tega izročila, seveda ključno za pravilne poglobljene informacije o nekom. To je pa prva pot k spoznavanju in sprejemanju. Tudi z uveljavitvijo oz. za to globalno družbo, ki je posledica najbrž tudi vseh teh migracij.« Intervjuvanec št. 11

»Primoža Ramovša, akademika, so ob priložnosti vprašali, koliko je njegova glasba slovenska, koliko je sploh v tej tedaj avantgardni glasbi, sicer pa umetniški glasbi današnjega časa, možno govoriti o nacionalnem. Tisti, ki poznamo njegovo glasbo, vemo, da je ta glasba precej abstraktna, tako kot je večina tega izročila umetniške glasbe precej abstraktna, težko bi govorili o neki nacionalni govoricu v smislu nacionalne glasbe iz začetka 20. stoletja, pa vendarle je akademik Ramovš rekel: »Nedvomno je moja glasba

slovenska. Jaz sem Slovenec. Moja glasba nastaja tukaj in tisti, ki bo to želel, bo vsekakor to spoznal.« Društvo slovenskih skladateljev si s svojimi številnimi akcijami prizadeva ravno za tudi to, za spoznavanje drugih glasb, spoznavanje drugih kultur, povezovanje in tako.« Intervjuvanec št. 11

»Mislim, da je izhodišče spet v razvoju ali pa spodbujanju zavesti, da nas medkulturni dialog, se pravi srečevanje z drugimi kulturami bogati. Človek je v bistvu zelo pragmatično in do neke mere tudi sebično bitje. Če ugotovi, da ima od nečesa korist, bo po tem stremel, če ugotovi, da mu je nekaj v škodo, se bo temu izogibal. Medkulturni dialog je pa seveda izjemno kompleksno področje, kajti na eni strani ga prvenstveno razumemo kot dialog oz. srečevanje različnih kultur, različnih civilizacij, slovenska-indijska, ampak v resnici pa mislim, da bi se morali mi vprašati, ali imamo mi medkulturni dialog znotraj lastnih subkultur dovolj razvit. Kajti če govorimo dandanes o kulturi, potem bi v bistvu morali na nek način govoriti, se vprašati, ali ni naša sodobna kultura v resnici seštevček številnih subkultur ... Medgeneracijski dialog bi recimo bil zelo pomemben. Vi odpirate pa res eno, po mojem, izjemno relevantno področje, ki pravzaprav glede na to, kar imamo, sploh se ni še nobeden z njim ukvarjal ...« Intervjuvanec št. 12

»Moram reči, da je pojmovanje medkulturnega dialoga, ki smo mu bili priča zlasti v zadnjem desetletju, nekako izpeto, kar se mene tiče, predvsem zaradi tega, ker je kultura po sami definiciji neko polje, kjer se soočajo različne estetike, kjer imamo opravka s konstantnim dialogom z nekimi umetniškimi praksami in estetikami iz preteklosti in temi, ki danes nastajajo. Kultura je zame seveda neko polje, ki je tudi konfliktno, ki je tudi dialoško, ki je tudi povezovalno, ki je lahko tudi razdiralno. V tem smislu je zame kultura konstantno polje nekega dialoga. Zato meni pač medkulturni dialog kot pojem ni blizu.« Intervjuvanec št. 13

»To vprašanje oz. te vrste formulacija se mi v današnjem času zdi v nekem smislu precej zastarela, ker nismo več v dobi, ko bi potrebno novo odkriti neko civilizacijo. Seveda je ta medkulturni dialog nek velik biznis, in političen in verski in tudi ne nazadnje lahko čisto znotraj teh poslovnih struktur kulturnega menedžmenta, ampak to so različne stvari.« Intervjuvanec št. 14

»Ne gre več samo za to, da bi imeli nek dialog med eno kulturo, ki je tukaj, in drugo kulturo, ki je tam, ampak se začenjajo na nekem nivoju te kulture tudi stapljati. Ponavlja se neka, torej tudi kultura je žrtev ali pa, kako se reče, nasprotje, skratka, tudi kulturi je na nek način koristila globalizacija. Po eni strani nastaja neka globalna kultura z globalnimi fenomeni, z globalnimi dogodki, z globalnimi vrednotami, etiko in tako naprej. Po drugi strani pa ta izpostavljenost drugim kulturam oz. dostopnosti drugim kulturam oz. dostopnosti drugih kultur.« Intervjuvanec št. 15

»Kot veste, se s tem vprašanjem intenzivno ukvarjam že od leta 2008, ko sem delovala kot predstavnica Slovenije v posvetovalnem odboru za izvajanje Evropskega leta medkulturnega dialoga in obenem koordinirala vse dejavnosti na nacionalni ravni. Vprašanje je zaradi kompleksnosti in aktualnosti resno zaznamovalo moje delo vse odtlej. V letih 2012–2014 sem vodila skupino 25 strokovnjakov, ki so jih imenovale države članice EU, da bi v skladu z Delovnim načrtom Sveta za področje kulture v letih 2011–2014, na podlagi odprte metode koordinacije, pripravila poročilo o vlogi javnih kulturnih institucij za promocijo kulture raznolikosti in medkulturnega dialoga. Poročilo analizira primere politik in praks inštitucij, ki si s svojimi programi prizadevajo nasloviti in zadovoljiti raznolika ciljna občinstva. Navaja ključne izzive in analizira dejavnike uspeha, na koncu pa prinaša tudi nekaj konkretnih priporočil. Sodelovanje s predstavniki držav članic je bilo že samo po sebi izjemna medkulturna izkušnja, ki je prinašala tudi kompleksne izzive, saj smo ob

prvem srečanju ugotovili, da razumemo pojem medkulturni dialog na točno 25 različnih načinov. Če prištem še predstavnik komisije in platform nevladnih organizacij, ki so se udeleževali naših sej, pa kar na 30. No, in to je bila začetna točka našega poročila.«
Intervjuvanec št. 16

»Če že vprašanje medkulturnega dialoga ni več dovolj modno za potrošniško kulturo, ki se izogiba kompleksnim vprašanjem, ki jih ni mogoče objaviti v enem twittu, verjamem, da so nas Charlie Hebdo, Da'sh uničevanja kulturne dediščine, napadi na karikaturiste, drugi terorizmi, naraščanje ekstremizmov in ksenofobij vendarle postavili na trdna tla. Pogledati si moramo v oči, se dogovoriti, kako bomo kot družba ukrepali, da zaščitimo svoje temeljne vrednote, pri tem pa še vedno ohranjamo spoštovanje do drugačnosti.« Intervjuvanec št. 16

»Odgovornost za medkulturni dialog morajo poleg izobraževalnih prevzeti tudi kulturne in umetniške institucije, saj izzivi, s katerimi se soočamo in na katere nismo pripravljeni, niso povezani le s socialnimi in gospodarskimi vprašanji, pač pa imajo pogosto predvsem simbolni in kulturni pomen. Kulturne institucije lahko s svojim poglobljenim razumevanjem različnih kultur in omogočanjem njihovih srečevanj prevzamejo ključno vlogo za ustvarjanje bolj povezovalne in odprte družbe. Da pa bodo temu izzivu lahko stopile nasproti, bodo morale temeljito prenoviti svoje dejavnosti. Nagovoriti bodo namreč morale potrebe družbe, ki je kulturno znatno bolj raznolika od tiste, v kateri so bile ustanovljene.« Intervjuvanec št. 16

»Trdno sem prepričana, da je kulturna raznolikost prednost evropskih družb. Evropske kulturne institucije so danes pred ključno priložnostjo, da sprejmejo bogastvo talentov in potencialnih talentov, ki jih v družbo prinašajo raznoliki posamezniki in skupnosti, s tem pa omogočijo hibridizacijo in inovacije na področju umetniškega ustvarjanja.« Intervjuvanec št. 16

»Če želimo, da bi medkulturni dialog resnično zaživel v praksi, je potreben razvoj medkulturnih kompetenc vseh deležnikov v procesu. Veliko kakovostnih smernic za njihov razvoj ponujajo Bela knjiga Sveta Evrope o medkulturnem dialogu ter sklepi o medkulturnih kompetencah, ki jih je v času predsedovanja spodbudila Slovenija.«
Intervjuvanec št. 16

»Zanimivo je, da Evropska unija končno kulturi pripoznava tudi mehko moč v zunanjih odnosih in jo postopoma umešča v okvire svojih mehanizmov za sodelovanje in razvojno pomoč. Ko smo leta 2008 predlagali Ljubljanski proces, v katerem smo skupaj z Evropsko komisijo in Svetom Evrope spodbudili proces rehabilitacije kulturne dediščine na JV Balkanu, smo o takem razvoju lahko samo sanjali.« Intervjuvanec št. 16

3.6.4 Ekonomski učinki kulture

Četrty sklop vprašanj sta bili vprašanji o prispevku kulturnih in ustvarjalnih sektorjev za trajnostni razvoj. Zanimalo nas je tudi, zakaj vključevanje ustvarjalcev spodbuja inovativnost v družbi in pripomore k večji dodani vrednosti gospodarskih proizvodov. Intervjuvance smo zaprosili za široke interpretacije svojih mnenj.

Njihove odgovore povzemamo po vsebinskih sklopih:

- Prav vsi sogovorniki so bili mnenja, da *kultura ni strošek*. Opozarjali so na *dodano vrednost*, ki jo prinaša tako v simbolnem kot v gospodarskem pogledu ter v dvigu kakovosti. Vložek v kulturo je po njihovem mnenju investicija v trajnostni razvoj države in stimulacija samozavesti in inovativne podjetnosti njenih državljanov.
- Številni sogovorniki so bili mnenja, da *so potenciali za ustvarjalna partnerstva med ustvarjalci in gospodarstvom v Sloveniji še vedno premalo izkoriščeni* ter da *ponujajo številne možnosti širokega razvoja* (intervjuvanci št. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 12, 13, 15 in 16).
- Razlog za navedeno nekateri intervjuvanci pripisujejo *pomanjkanju sodobnih managerskih in marketinških znanj ter pristopov vseh deležnikov* ter nerazumevanju prednosti vitke države (intervjuvanci št. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 15 in 16).
- Intervjuvanec (intervjuvanec št. 16) je opozoril še na *problem neupoštevanja specifičnih lastnosti podjetij, ki delujejo v kulturnem in kreativnem sektorju*, ter na pomanjkanje njim prilagojenih rešitev. Kot primer je navedel, da bankam primanjkuje znanja za oceno upravičenosti vlaganja v sektor. Zato za sektor še vedno velja ocena, da ga je dobro obravnavati kot tvegano investicijo, kar mu onemogoča razvoj, primerljiv s sorodnimi gospodarskimi malimi in srednjimi podjetji.
- *Veliko izgubljenih priložnosti so prepoznali na področju kulturnega turizma* (intervjuvanci št. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 in 14). Zmotila jih je slaba povezanost med turističnimi destinacijami. Dva intervjuvanca sta bila mnenja, da naj bi se Slovenija promovirala in organizirala kot enovita in celovita turistična destinacija (intervjuvanca št. 1 in 4), ki bi turistom omogočala olajšane prehode med različnimi storitvami. Naši sogovorniki so bili kritični tudi glede odnosa nekaterih zaposlenih (intervjuvanec št. 4), pa tudi do države, ki še ni sprejela strategije razvoja turizma, ob tem pa nenehno spreminja organiziranost institucij na turističnem področju. Kot primere so omenjali dobre prakse iz regije, kot so Salzburški festival, Dunajski slavnostni tedni, uspeh italijanskega designa, ter jih primerjali z uspehi Festivala Ljubljana, festivala Exodus, razvoja turizma v Ljubljani, pa tudi uspešne rabe uveljavljenih znamk, kot sta Evropska prestolnica kulture (na primeru Liverpoola) in Coca cole.
- Kot možen vir trajnostnega turizma s še ne dovolj izkoriščenim potencialom so sogovorniki navajali področje kulturne dediščine in njegove ekonomske učinke (intervjuvanci št. 3, 4 in 6) v nekdanji Avstro-Ogrski, v Italiji ter navajali turistične potenciale Slovenije, kot so piščal iz Divjih bab in najstarejše najdeno kolo z Ljubljanskega barja.
- Dva sogovornika (intervjuvanca št. 13 in 16) sta poudarila, da vključevanje ustvarjalcev spodbuja inovativnost v družbi in pripomore k večji dodani vrednosti gospodarskih proizvodov. Opozorila sta še na pomen podpore inovativnim procesom, ki zaradi kompleksnosti ne prinašajo vedno takojšnje dodane vrednosti, spodbujajo pa ustvarjalno ukvarjanje z vprašanji.
- En sogovornik (intervjuvanec št. 16) je opozoril na priložnosti, ki jih kulturnim in kreativnim sektorjem ponuja prioriteta Evropske komisije za *vzpostavitev digitalnega*

skupnega trga. Po njegovem prepričanju bi lahko privedla k reševanju vprašanj intelektualnih pravic na spletu, k izenačitvi obdavčevanja elektronske knjige s tiskano, k digitalizaciji kulturnih dobrin in njihovi ponovni rabi. Gospodarske učinke bi lahko spodbudila tudi skupna EU-podpora distribuciji EU avdiovizualnih del ter posodobitev direktive o avdiovizualnih medijskih storitvah.

- Tudi pri tem vprašanju so se nekateri intervjuvanci kritično opredelili *do pomanjkanja politične volje in usposobljenosti političnih odločevalcev* za iskanje kakovostnih rešitev pri povezovanju med kulturo in trajnostnim razvojem (intervjuvanci št. 5, 6 in 7).

Preglednica 8: Izbor odgovorov o ekonomskih učinkih kulture

Ekonomski učinki kulture

»Prispevek slovenskega kulturnega področja je glede na našo majhnost države nadpovprečen, tako v evropskem kot svetovnem merilu.« Intervjuvanec št. 5

»Na žalost sem prepričan, kot smo že nekajkrat omenili, da je pri nas v Sloveniji situacija takšna, da je kultura večkrat in prevečkrat tretirana kot nek strošek. Temu seveda ni tako. Je pa tudi res, da so ti potenciali kulture še nekoliko slabo izrabljeni ...« Intervjuvanec št. 11

»Problem poslovnega okolja je, provokativno rečeno, da je premalo kapitalističen za spraviti ideje v denarje, premalo dobrih pogojev, tudi premalo motivacije. Tudi, konec koncev, družbena sprejemljivost je taka, da naši junaki niso podjetniki ali smo pa precej previdni, kar se tega tiče. Naši junaki niso tisti, ki so bili sposobni veliko zaslužiti na pošten način. Je prej bolj problem koliko, kot kako.« Intervjuvanec št. 15

»Jaz sem mogoče največji kritik turizma v Sloveniji, ker pravim, da je v turizmu preveč ljudi turistov, ki so dobesedno v službah in se obnašajo kot turisti.« Intervjuvanec št. 4

»To pomeni, da vložena sredstva, konkreten primer na primer Salzburškega festivala, da vložena sredstva se vrnejo oz. vložena sredstva regije in države se povrnejo v osemkrat večjem številu skozi plače, davke in seveda vse ostale dajatve, ki jih država s tem nazaj dobi oz. ki se financirajo skozi kulturno dejavnost.« Intervjuvanec št. 7

»V našem konkretnem primeru v tem trenutku govorimo o Festivalu Ljubljana, govorimo o štirikratnem. Že sami na sredstva, ki jih dobimo od Mestne občine Ljubljana, dodamo 100 %. Torej, iz 1 evra davkoplačevalskega denarja naredimo 2. Tukaj govorim o vstopninah in o sponzorstvih. Seveda je pa potem treba vzeti v ozir še 20 zaposlenih. Treba je vzeti v ozir vse hotele, vse letalske prevoze, vse restavracije, drobne nakupe in tako naprej in pridemo do izjemne številke.« Intervjuvanec št. 7

»Sem šla prav računati, zato ker v bistvu takrat v tistem letu so imeli dunajski slavnostni tedni 120-krat večji budget od enega festivala Exodos. To se mi zdi tudi zanimivo.« Intervjuvanec št. 8

»Liverpool je bil evropska prestolnica kulture 2009ali 2008, mislim, da 2009, kako so oni pristopili k evropski prestolnici na različne take načine, kako so spodbudili turizem ... Vse taksiste v mestu so izobrazili o posebnih mestih, o kulturi in tako naprej. Ko so gosti prišli v Liverpool na letališče, ko so se usedli v taksi, je taksist že takoj vzpostavil kontakt in predlagal turistom, kaj se splača ogledati, povedal, koliko je oddaljen kakšen muzej ... Skratka, skozi taksiste so vplivali na ta kulturni turizem in je bilo zelo uspešno in zabeleženo.« Intervjuvanec št. 9

»Ljubljana v relativno kratkem času iz popolnoma nezanimivega provincialnega mesta turistična atrakcija. To zagotovo ni zaradi kakšne industrije niti po krivici ne zaradi nekih znanstvenih dosežkov ali pa izobraževalnega sistema, ker pač ne omogoča te polne dostopnosti tudi za drugojezične interesente, ampak je to praktično izključno zaradi te svoje kulturne podobe, ki je sestavljena iz relativno spodobno vzdrževane dediščine, bogate kulturne ponudbe in bogate predvsem kulinarčne ponudbe in bogate mešanice medkulturne.« Intervjuvanec št. 14

»Kar je bilo najbolj zanimivo, je to, da je prav v Sloveniji med prvih petnajst sektorjev po tovrstni razvrstitvi šest sektorjev iz kulturnih in kreativnih industrij. Notri najdete oglaševanje, sploh mislim, da je čisto na vrhu, notri najdete film, notri najdete založništvo, notri najdete arhitekturo in projektiranje. Skratka, notri najdete, prav jedrne kulture sicer ni, najdete pa šest sektorjev iz tega področja med prvih petnajst od petinšestdesetih. Mislim, da to več kot dovolj zgovorno pove, da je pravzaprav to govorjenje o kulturi kot porabniku sredstev popolnoma skregano.« Intervjuvanec št. 3

»Kultura pravzaprav spodbuja inovativnost. To je vedno poglobljen način razmišljanja, zelo poglobljen. Kultura načina razmišljanja v širokem pomenu besede je premišljen način razmišljanja, ni brzoplet in temelji predvsem na znanju in na izkušnjah.« Intervjuvanec št. 4

»Vsaka inovacija spodbuja kreativnost, komunikacijo in kohezivnost v širši okolici. Vsaka inovacija direktno ali indirektno. Inovacija je stimulacija za naprej. Brez inovacije vse stoji.« Intervjuvanec št. 5

»Kultura in kreativne industrije so prav gotovo, kar se tiče starega kontinenta, ena najmočnejših ekonomskih panog, ki se nam bodo zgodile v prihodnosti, zraven seveda pitne vode.« Intervjuvanec št. 7

»Ustvarjalnost je na eni strani tehnična, na drugi strani bi lahko rekli umetniško kulturna in tako naprej. V družbi ne more obstajati samo ena, ne more obstajati prevelika razlika med eno pa med drugo. Tisti vrstni red držav, ki ste mi ga tamle pokazali, prikazuje, obstaja tudi veliko teorije o tem, kako je treba pri urbanizmu in pri vsem tem paziti, da je okolje prijazno kreativnemu razredu. Kreativni razred so na eni strani tehnično ekonomski ustvarjalci, na drugi strani so umetniki. Stvari gredo z roko v roki.« Intervjuvanec št. 15

»Meni je bil zelo zanimiv, iz te kulturne ekonomike je kolega naredil nekaj let nazaj eno študijo, kjer je pravzaprav ovrednotil oz. pokazal, kako so pravzaprav italijanski kraji, kraji italijanske renesanse, ki so imeli v renesančnih obdobjih ... recimo več skladateljev bi se tam rodilo in tako naprej, več tam ustvarjalo, kako pravzaprav tista mesta, ki so imela večjo koncentracijo glasbe oz. ustvarjalnosti, gledališče in tako, v tistem obdobju, še danes pravzaprav se boljše gospodarsko razvijajo oz. se njihovega gospodarskega razvoja.« Intervjuvanec št. 3

»Tudi pod Avstro-Ogrsko ni uspelo, da bi prihodki iz jame šli kamorkoli drugam in so zapisali v tisti njihov statut, da se lahko prihodki uporabljajo izključno za vzdrževanje in polepšanje jame. Prav izraz *polepšanje*. Meni je bil tako lep in sedaj rečem, ko vlagamo, da so to sredstva za polepšanje jame.« Intervjuvanec št. 4

»Ob tem vprašanju se mi zopet Italija porodi. Italija v bistvu je, če lahko rečem za to državo, lahko pa rečem, da to je kultura. V Italiji na kaj pomisliš? Na vrhunsko kulinariko. To je kultura, znanje, tradicija, vse. Vrhunski dizajn, ampak to ne samo modni, ampak tudi avtomobilski dizajn. Imaš recimo eno blazno bogato tradicijo: likovno, literarno in vse to. Cela Italija je izvozni artikel.« Intervjuvanec št. 6

»... moj prvi diapozitiv je piščal iz Divjih bab ... Drug primer, imamo najstarejše kolo, ki je

najdeno na Ljubljanskem barju. Skratka, ta prostor je znal generirati kreativne ideje in kulturne in gospodarske, če temu lahko tako rečemo.« Intervjuvanec št. 6

»... naše razmere doma ne dovolijo ekspanzijo tega intelektualizma. Enostavno ne dovolijo, ga zatirajo. Politika mora biti samo servis za ceste, za kanalizacijo, za te stvari, za razporeditev družbenega premoženja, za splošne potrebe. Samo to. Servis. Ne pa določati prioritete, kaj bo kdo delal in kako bo delal. To je naš največji problem.« Intervjuvanec št. 5

»Nam manjka, da bomo imeli ta razvoj, trajnostni, ki ga želimo. Moramo mi namesto politikov začeti voliti državnike. Več kot bo državnikov, bolj bo Slovenija lahko naprej šla. Mislim, da mi zase imamo hitro zadosti, preveč ne rabimo in te viške bi morali mi namenjati v ustvarjanje pozitivnega okolja.« Intervjuvanec št. 6

»Zelo pomembno je, da tisti, ki vodijo državo, prepoznajo kulturo kot investicijo, kot ekonomsko kategorijo, ki ne prinaša samo ekonomske koristi, delovna mesta, plačevanje davkov in podobno, ampak popolnoma drugačno počutje ljudi.« Intervjuvanec št. 7

»Ta kultura, ta vrednost kulture se kaže povsod. Vse pametne države, naj bodo velike ali majhne oz. narodi, dajejo posebno pomembnost kulturi. Vsi ti budgeti se vrtijo med 1 in 2 %, ampak to je tako malo v bruto proizvodu neke države, 1 ali 2 %, to ni nič, daje pa tako veliko.« Intervjuvanec št. 7

»... upamo, da bomo v bodoče naleteli na ministra za finance, ki bo razumel pomembnost vlaganj v kulturi. Mene najbolj moti, ker si mislijo večinoma izvoljeni predstavniki ljudstva, da je to strošek. To nikakor ni strošek. Tukaj ni amortizacije, kot pri avtu ali tanku, ki je vsako leto za 50 % manj vreden, ampak ravno obratno. Tu se ta sredstva nalagajo v zadovoljnih, zdravih in kreativnih ljudeh, ki jih rabimo, če imamo samostojno državo.« Intervjuvanec št. 7

»Naš prispevek teh sektorjev je za razvoj Slovenije absolutno premajhen oz. sploh moram reči, da se v vseh teh strateških dokumentih na umetnost in kulturo gleda oz. se ju tako rekoč ne vidi oz. če se govori o kulturi, se bo prej govorilo oz. pisalo o kulturi pitja kot o kulturi ustvarjanja. Mislim, da imamo tu potenciale, ki jih nismo uresničili še 99 %. Ampak, osnova je ta, da morajo nosilci razvojnih premislekov in razvojnih odločitev ozavestiti, da lahko njihovi produkti, njihove vsebine dosežejo višjo raven, če bodo vključevali tudi večji delež ustvarjalnosti. Se pravi, ne gre sedaj na neko karitativno dejavnost iz njihove strani, za neko deljenje miloščine neki kulturi, neki kulturniški srenji, ampak gre dejansko za čisti goli pragmatizem, ki seveda, tu se moramo tudi zavedati, je lahko za umetnost in kulturo tudi nevaren in pač jaz osebno mislim, da ni edini in zadnji cilj umetnosti služiti potrebam kapitala ali pa razvoja ali tehnologij, zagotovo je pa to ena od tistih vej, ki poganja stvari naprej.« Intervjuvanec št. 12

»To vprašanje razumem kot zelo fokusirano. Absolutno je v tem delu oblikovanja kultura neposredno povezana s proizvodnimi procesi in z možnostjo, da nek kulturni proizvod nastopi na trgu kot tržno blago. Tukaj je precej pomembno to, da se seveda zavedamo, da tukaj spet ne govorimo o podpori zgolj nekemu končnemu projektu, ampak o podpori procesom, podpori temu, da se vlaga v inovativni proces, ki je kompleksen in ki ima seveda stranpoti, ki lahko na koncu tudi ne uspe, ampak pušča sled za to, ker na nek način razvija kreativnost, in tukaj je ta vloga kulture zelo pomembna.« Intervjuvanec št. 13

»Od vseh vidikov, ki obravnavajo vpliv kulture na trajnostni razvoj, je še najbolj raziskan ravno prispevek kulturnih in kreativnih sektorjev, ki je podprt tudi s številnimi relevantnimi mednarodnimi dokumenti. Vendar se zdi, da so ti sektorji na EU ravni, pa tudi v nekaterih državah članicah, med njimi tudi v Sloveniji, obravnavani zgolj kot del široke palete malih in srednjih podjetij. Te EU sicer prednostno podpira, vendar prav neupoštevane specifičnih

lastnosti teh podjetij v kulturnem in kreativnem sektorju ter pomanjkanje prav njim prilagojenih rešitev pogosto onemogočata njihov razvoj. O čem govorim? Tovrstna podjetja banke obravnavajo kot tvegane investicije, zato morajo za njihov razvoj lastniki v velikem deležu zagotavljati lastna sredstva. Tako kot bankirjem na eni primanjkuje znanj za oceno upravičenosti vlaganj v ta sektor, na drugi strani lastnikom teh podjetij (ob povprečno izjemno visoki strokovni usposobljenosti na področju) primanjkuje managerskih znanj. Potrebujemo torej izobraževanje vseh deležnikov in upam, da ga bomo lahko začeli izvajati s pomočjo garancijskih shem programa Ustvarjalna Evropa. Seveda, če bo ministrstvo za kulturo uspešno nagovorilo katero od bank, ki delujejo v Sloveniji, k sodelovanju v shemi.« Intervjuvanec št. 16

»Na področju je še množica odprtih vprašanj. Če bi jih uspešno rešili, bi lahko znatno pripomogli k večjemu prispevku ustvarjalnih in kreativnih sektorjev v EU in doma. Priložnost za to nedvomno ponuja prioriteta Evropske komisije, ki si prizadeva za vzpostavitev digitalnega skupnega trga. Ob modrem vodenju bi lahko privedla k reševanju vprašanj intelektualnih pravic na spletu, k izenačitvi obdavčevanja elektronske knjige s tiskano, k digitalizaciji kulturnih dobrin in njihovi ponovni rabi, kar vse bi lahko omogočalo nesluten gospodarski razcvet. K razvoju avdiovizualnega sektorja bi lahko pripomogla tudi skupna EU podpora distribuciji EU avdiovizualnih del in posodobitev direktive o avdiovizualnih medijskih storitvah.« Intervjuvanec št. 16

»Vključevanje ustvarjalcev v proizvodne procese je povezano s tveganji, finančnimi vložki in časovnimi razsežnosti, pri tem pa uspeh procesov ni zagotovljen. Kljub temu je po mojem prepričanju dodana vrednost uspešnih rezultatov inovativnih partnerstev med industrijo in ustvarjalci izjemna in končni rezultat v številnih primerih opravičuje tudi morebitnečasne zdrse, ali konstruktivne napake (angl. constructive failures) s poti razvoja.« Intervjuvanec št. 16

4 UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA

Namen magistrske naloge je bil proučiti domačo in tujo strokovno literaturo in vire mednarodnih organizacij o prispevku kulturnega sektorja k trajnostnemu razvoju družbe, jih v empiričnem delu analizirati in interpretirati ter na podlagi ugotovitev podati predloge za prakso oblikovalcev politike o pomenu kulture v trajnostnem razvoju ter priporočila za deležnike v kulturnem sektorju.

4.1 Ugotovitve

V nadaljevanju predstavljamo ugotovitve in interpretacije, ki smo jih oblikovali na podlagi proučene strokovne literature in virov mednarodnih organizacij ter analize rezultatov kvalitativne raziskave z uporabo triangulacije s tremi referenčnimi skupinami strokovnjakov na štirih področjih.

1. ugotovitev: Kultura pripomore k trajnostnemu razvoju.

Na podlagi proučenih dokumentov in analize odgovorov treh raznolikih kategorij intervjuvancev *nedvoumno ugotavljamo, da kultura pripomore k trajnostnemu razvoju*. Iz uporabljene literature in virov ter odgovorov intervjuvancev veje jasno in soglasno prepričanje o navedenem dejstvu.

Več težav v nadaljevanju predstavlja natančna določitev njenih konkretnih učinkov, saj se zaradi pomanjkanja primerljivih in relevantnih kriterijev pogosto najdemo na spolzkih tleh *utemeljevanja bolj na podlagi prepričanja kot konkretnih kazalnikov*. V prid naši trditvi govori tudi dejstvo, da so nekateri intervjuvanci vprašanje, kako kultura pripomore k trajnostnemu razvoju, prvenstveno občutili kot *vprašanje, kako kultura pripomore k njihovem »osebnemu«, šele nato k družbenemu razvoju*.

Iz proučene literature ter odgovorov je razviden konsenz, da kultura pomeni *identitetno osrediščenje posameznika, nevidno vez s predniki in potomci*, ki ga povezuje s *skupnostjo* na podlagi ponotrjenih vrednot, znanj, veščin ter deljenja skupnega, kar bi lahko poimenovali *središčne točke identitete*.

Obstaja visoka stopnja soglasja, da *kultura posamezniku pomeni kodeks sistema lastnih vrednot, obenem pa ga kot družbeno vezivo ukoreninja v skupnosti ter širi njegova obzorja in krepi dialoško odprtost do drugačnosti*.

Sodelovanje v kulturnih dejavnostih *spodbuja ustvarjalnost in inovativnost na vseh poljih delovanja, izboljšuje kakovost življenja, na številnih področjih deluje preventivno, posebne sinergijske učinke pa sproža ob povezovanju z drugimi polji*.

2. ugotovitev: Pojem kulturni kapital še ni dovolj uveljavljen in dopušča napačne interpretacije.

Čeprav je v teoretičnih izhodiščih izraz kulturni kapital prisoten, se je pri izvedbi intervjujev pokazalo, da je pri nas še slabo uveljavljen in dopušča napačne interpretacije.

Naši sogovorniki so pojem »kulturni kapital« razumeli na dva načina, kot *materializacijo ustvarjalnosti v kulturni dediščini in v pridobljenih znanjih na eni ter dobičku iz kulturne dejavnosti* na drugi strani.

Zanimivo je, da je slednja interpretacija pomenila skrb in bila razlog za zavrnitev predvsem nekaterim predstavnikom kulture, ki so odklanjali povezavo sublimne, posvečene umetnosti s pragmatičnimi finančnimi učinki, intervjuvanci s področja gospodarstva, bančništva in kulturnega managementa so pojem pozdravljali, nekateri so ga celo povezovali s socialnim kapitalom.

3. ugotovitev: Dostopnost kulture in aktivna participacija v njej sta ključnega pomena za socialno kohezijo.

Iz številnih teoretičnih izhodišč pa tudi iz odgovorov naših sogovornikov izhaja, *da dostopnost kulture in aktivno sodelovanje v njej krepi posameznikovo podobo, omogočata pot iz obrobja (margine) ranljivim skupinam in posameznikom ter spodbujata občutke sprejetosti. Zato je kultura lahko tudi močan dejavnik preventive na področju varnosti in zdravja.*

Socialna kohezija se vzpostavlja, kadar so ljudje izpostavljeni *skupni izkušnji, ki jih povezuje. Tak primer je živahen utrip ljubiteljske kulture po celotnem slovenskem kulturnem prostoru, ki je lahko tudi model za vzpostavljanje širše dostopnosti vrhunske umetnosti, s posebnim poudarkom na mladih.*

Kultura kot močno vezivo skupnosti soustvarja vključujočo družbo in izboljšuje kakovost življenja v njej. Kulturne institucije postajajo prostor dialoga in soočanja z drugačnostjo.

Prispevek kulture za socialno kohezijo in demokratizacijo družbe je še zlasti pomemben v časih krize.

4. ugotovitev: Kultura je trajnostna spodbujevalka medkulturnega dialoga, sodelovanje v kulturi pa pripomore k razvoju medkulturnih kompetenc.

Kot že številne druge raziskave pred njo je tudi naša pritrdila izjemni kompleksnosti medkulturnega dialoga, ki ga je mogoče interpretirati na različne načine. Čeprav nekateri v pojmu prepoznavajo dogme, mu očitajo zastarelost ali ga kako drugače zavračajo, naši

sogovorniki pritrjujejo *izjemni povezovalni vlogi kulture*, ki uspešno gradi mostove tudi tam, kjer druga sredstva odpovedo.

Kulturno sodelovanje *uspešno premaguje stereotipe*, pripomore k *spoznavanju vrednot in navad drugih narodov v duhu spoštovanja in sožitja ter spodbuja promocijo kulturne in jezikovne raznolikosti in tako razvija medkulturne kompetence vseh deležnikov v procesu dialoga*.

Ustvarjalno medkulturno sodelovanje lahko na simbolni ravni povezuje raznolike kulture, pripomore k razčiščevanju konfliktov med kulturami ali med subkulturami, obenem pa s promocijo bogastva talentov, ki jih v družbo prinašajo raznoliki posamezniki in skupnosti, omogoča hibridizacijo in inovacije na področju umetniškega ustvarjanja.

5. ugotovitev: Potrebni so sistemski ukrepi in usposabljanja, ki bi sprostili potencialne kulturnih in kreativnih sektorjev v Sloveniji.

Številne raziskave so potrdile prispevek kulturnih in kreativnih sektorjev ter z njimi povezanih sektorjev za gospodarski razvoj. Tudi naši sogovorniki so bili mnenja, da *kultura ni strošek*. Opozarjali so na *dodano vrednost*, ki jo prinaša (po mnenju nekaterih se uvršča med najdonosnejše naložbe, saj npr. salzburški festival kar osemkratno poveča vložek) tako v simbolnem kot v gospodarskem pogledu ter v dvigu kakovosti. Vložek v kulturo je po njihovem mnenju *investicija v trajnostni razvoj države* na eni ter stimulacija *samozavesti in inovativne podjetnosti njenih državljanov na drugi strani*.

Vključevanje ustvarjalcev v ustvarjalne procese pripomore k večji dodani vrednosti gospodarskih proizvodov.

Vendar pa so potenciali za ustvarjalna partnerstva med ustvarjalci in gospodarstvom v primerjavi z mednarodnim prostorom v Sloveniji še vedno premalo izkoriščeni.

Na sistemski ravni primanjkuje ukrepov, ki bi bili prilagojeni posebnostim podjetij, ki delujejo v kulturnem in kreativnem sektorju, ter fragmentiranosti trga, na mikro ravni pa je zaslediti pomanjkanje sodobnih managerskih in marketinških znanj ter preveliko odvisnost teh sektorjev od financiranja države oz. lokalnih skupnosti.

Precej neizkoriščenega potenciala naši sogovorniki zaznavajo na področju kulturnega turizma, tako v povezavi s kulturno dediščino kot s sodobno ustvarjalnostjo. Opozarjajo še na priložnosti skupnega evropskega digitalnega trga.

Iz analize odgovorov je jasno razvidno, da so gospodarstveniki več vedeli o pomenu kulture kot kulturniki o gospodarstvu. Prvi so jasno izražali mnenje o pomenu kulture za trajnostni

razvoj, predstavniki s področja kulture pa običajno niso posegali zunaj okvirov svojega področja.

Izjema so sogovorniki s področja kulturne politike, ki so izkazali široko poznavanje področja in povezanih sektorjev.

6. ugotovitev: Za spremembo paradigme sta potrebni politična volja in usposobljenost političnih odločevalcev.

Prej smo zapisali oceno, da so sogovorniki s področja kulturne politike izkazali široko poznavanje kulturnega področja in z njo povezanih sektorjev. Ker so bili med njimi kar trije nekdanji ministri, je na mestu vprašanje, zakaj torej (pre)potrebni sistemskih sprememb na področju kulture vsaj v času njihovega vodenja kulturne politike ni bilo.

Sklepati je mogoče, da sta za spremembo paradigme potrebni tako politična volja kot usposobljenost političnih odločevalcev. Le z upoštevanjem obeh vidikov bi bilo namreč mogoče obnoviti krhko zaupanje kulturnega in kreativnega sektorja ter skleniti trdnejša partnerstva z njim.

4.2 Predstavitev predlogov za oblikovalce politik za vključevanje kulture v trajnostni razvoj – prispevek k stroki

Na podlagi proučene literature, virov ter analize intervjujev podajamo naslednja priporočila za oblikovalce kulturnih politik pri vključevanju kulture v trajnostni razvoj:

Priporočilo št. 1. Za napredek pri vključevanju pomena kulture v strategije trajnostnega razvoja in pri ozaveščanju njene vloge v njem je potreben celovit in usklajen trajnostni pristop, ki vključuje vse deležnike.

Priporočilo št. 2. Ključnega pomena za doseganje kulturne trajnostnosti je oblikovanje partnerstev med oblikovalci kulturnih politik in deležniki v sektorju. Vzpostavi se lahko ob medsebojnem zaupanju, prvi pogoj zanj pa je močna politična volja, ki v konsenzualnem sodelovanju z deležniki v sektorju ter širšo zainteresirano javnostjo oblikuje cilje, zagotovi finančna sredstva za njihovo realizacijo in kontinuirano spremlja ter vrednoti napredek pri njihovem doseganju.

Priporočilo št. 3. Partnersko sodelovanje z drugimi polji trajnostnega razvoja prinaša sinergijske učinke, zato je potrebno kontinuirano zavzemanje oblikovalcev kulturnih politik za preseganje sektorske zamejenosti ter spodbujati medsektorsko sodelovanje s področji izobraževanja, gospodarstva, sociale, mladinskih politik, razvojnih politik in drugih relevantnih področij.

Priporočilo št. 4: Pri pripravi ukrepov za vključevanje kulture v trajnostni razvoj je treba upoštevati primere dobrih praks, ki so se uveljavile v mednarodnem prostoru, na tej podlagi pa z upoštevanjem domačih znanj in izkušenj *oblikovati specifične rešitve, ki bodo prilagojene potrebam domačega prostora in deležnikov, ki delujejo v njem.*

Priporočilo št. 5: Za doseganje trajnostnega kulturnega turizma je treba *pristopiti k enoviti in celostni ponudbi, ki je do uporabnika prijazna.* Treba je izkoristiti prednosti majhnosti ter raznolikosti naravne in kulturne dediščine slovenskega prostora ter utrip sodobne kulture in jih ciljnim javnostim ponuditi kot slovensko zgodbo. »Dežela kulture« lahko postane prav tako prepoznavna znamka kot je Disneyland.

Priporočilo št. 6: Nujno je treba *pristopiti k ciljnim ukrepom za opolnomočenje kulturnega in kreativnega sektorja v Sloveniji ter za krepitev njegove konkurenčnosti.* Prvi korak v navedeno smer je lahko usposabljanje v sodelovanju s strokovnjaki iz izobraževanja in gospodarstva, nadaljnji korak pa vzpostavljanje garancijskih shem za naložbe v kulturne in kreativne sektorje.

4.3 Priporočila za deležnike v kulturnem sektorju za trajnostni razvoj, prispevek k stroki

Iz proučevanja dostopne literature, pregleda dobrih domačih in mednarodnih praks ter odgovorov udeležencev raziskave je mogoče ugotoviti, da je kulturni in kreativni sektor v Sloveniji ob izpričanih izjemnih ustvarjalnih potencialih konkurenčno relativno slabo pripravljen na spoprijemanje z izzivi globalnega sveta. Opaziti je mogoče njegovo (pre)veliko odvisnost od proračunskega financiranja, zamejevanje v lastne ustvarjalne svetove ter relativno pasivnost in pomanjkanje sektorskega in medsektorskega povezovanja za doseganje vpliva pri oblikovanju kulturnih politik.

Priporočilo št. 1: Ključnega pomena za doseganje večjega vpliva pri umeščanju kulture v trajnostni razvoj, s tem pa krepitev kulturnega in kreativnega področja *je sektorsko in medsektorsko povezovanje, na podlagi katerega je mogoče vplivati na oblikovanje politik in izboljšanje položaja deležnikov.*

Priporočilo št. 2: Za doseganje kulturne trajnostnosti kulturni in kreativni sektor potrebujeta opolnomočenje na področjih managementa, finančnega poslovanja, sodelovanja s sponzorji in donatorji, komuniciranja in marketinške dejavnosti. *Odličnost na področju kulture in umetnosti mora postati komplementarna s poglobitvijo poslovnih in managerskih znanj.*

Priporočilo št. 3: Ključ kulturne trajnostnosti je v *partnerstvih in sinergijah z drugimi sektorji, ki jih je treba okrepiti.* Zato je vitalnega pomena, da se kulturni in kreativni sektorji zavedajo, da medsektorsko sodelovanje pripomore k razširjanju znanja in veščin, širijo mrežno povezanost in tako krepijo konkurenčnost sektorja.

4.4 Omejitve in predpostavke

Omejitve naloge izhajajo iz relativno skromnih teoretičnih izhodišč, ki so na voljo za proučevanje predmeta naše raziskave.

Pomembno je omeniti, da je bila pričujoča raziskava časovno omejena na manj kot eno leto in da so na vsebino njenih rezultatov bistveno vplivali odgovori intervjuvancev, zato je mogoče predvidevati, da bi njihov drugačen nabor predvidoma razpiral še druga vprašanja oz. razmisleke.

Raziskava je bila omejena tudi v geografskem dosegu. Ob navajanju globalnih teoretičnih izhodišč je načrtno smiselno poudarjala tudi ugotovitve in priporočila za področje Slovenije.

4.5 Predlogi za nadaljnje raziskovanje

Vsebine kulturne trajnostnosti so manj raziskane kot temeljna področja trajnostnega razvoja, zato ponujajo številne možnosti za nadaljnje raziskave, predvsem v povezovanju s sorodnimi sektorji, kjer je mogoče predvideti dodano vrednost iz sinergijskih učinkov.

Možnosti nadaljnjih raziskav je po našem mnenju še veliko, v nadaljevanju pa omenjamo predloge tistih raziskav, ki bi po našem mnenju lahko bistveno pripomogle k razvoju področja in k ozaveščanju o pomenu kulturne trajnostnosti. Predlagamo:

- raziskavo *o vsebinah, razsežnostih in pomenu kulturnega kapitala*. Iz naše raziskave je bilo namreč razvidno, da je pojem relativno slabo uveljavljen ter zaradi slabšega poznavanja njegovih razsežnosti in učinkov premalo ozaveščen celo med strokovnjaki;
- *raziskavo ekonomike trajnostnega kulturnega turizma in potencialov, ki izhajajo iz povezovanja področij kulture in turizma*;
- *raziskavo možnosti vzpostavitve celostne organiziranosti slovenske kulturno-turistične ponudbe v enotno matriko*, ki bi omogočila enotno skupno ponudbo Slovenije na globalnem trgu;
- *raziskavo kvalitativne in kvantitativne kulturne trajnostnosti na področju ekonomskih vidikov*;
- *raziskavo kvalitativne in kvantitativne kulturne trajnostnosti na področju socialne kohezije*;
- *raziskavo o kulturni trajnostnosti v digitalnem okolju s poudarkom na intelektualnih pravicah na spletu*.

5 SKLEP

V pričujočem magistrskem delu smo proučili pomen in vlogo kulture za trajnostni razvoj. V teoretičnem delu smo predstavili teoretična spoznanja iz domače in tuje strokovne literature ter relevantne vire mednarodnih organizacij, v empiričnem delu pa smo s kvalitativno raziskavo in uporabo triangulacije s tremi referenčnimi skupinami strokovnjakov analizirali in interpretirali pomen kulture kot dejavnika trajnostnega razvoja.

Ugotovitve raziskave pritrjujejo temeljni tezi, da kultura kot celosten in kompleksen sistem vrednot in ustvarjalnih potencialov spodbuja socialno kohezijo v družbi, krepi medkulturni dialog ter omogoča ekonomske učinke, kar vse se kaže v trajnostnem družbenem razvoju.

Kultura ponuja številne odgovore na globalne izzive današnjega časa. *Deluje kot povezovalni člen, ki nas povezuje znotraj posamezne skupnosti ali navzven.* Pot do kulturne trajnosti vodi preko vključevanja umetnosti in kulture v vse stopnje procesa izobraževanja, spodbuja jo živ stik z umetnostjo in dediščino ter aktivno sodelovanje v kulturnih projektih. Dostopnost kulture in sodelovanje v njej posameznikom omogoča *osrediščenje v skupnosti, izboljšanje samopodobe*, obenem pa z aktivnim državljanstvom krepi njihovo odgovornost do skupnosti.

Ustvarjalni posamezniki so pobudniki inovacij in nosilci razvoja posameznih segmentov družbe in družbe kot celote. Če namreč ustvarjalnost postane način bivanja in razumevanja sveta, ustvarjalno delujemo v raziskovalnih projektih, gospodarskih družbah, bančništvu, v umetnosti ali v ekologiji.

Kultura tako zaradi svoje imanentne narave spodbuja in ohranja vključujočo, ustvarjalno in inovativno družbo.

Čeprav smo pri raziskavi naleteli na dvome o ustreznosti pojma medkulturni dialog in resnosti namenov oblikovalcev kulturnih politik, ki so v letu 2008 razglasili celo za prioriteto Evropske unije, izsledki naše raziskave pritrjujejo trditvi o pomenu kulture za spodbujanje trajnostnega medkulturnega dialoga. Zato soglašamo z mnenjem, da bi bilo treba od velikih besed o medkulturnem dialogu preiti k dejanjem. Lahkomiselno bi bilo namreč živeti v romantični predstavi, da smo, zahvaljujoč bogati humanistični tradiciji, v Evropi že vzpostavili najvišje demokratične standarde skupnega življenja.

V današnjem trenutku namreč golo sprejemanje ali zgolj toleranca drugačnosti preprosto nista dovolj. Potrebujemo več: odprto in spoštljivo izmenjavo mnenj med posamezniki in skupinami iz različnih etničnih, kulturnih, verskih in jezikovnih okolij, ter nove pobude, nastale iz teh interakcij.

Medkulturnega dialoga namreč ni mogoče zapovedati od zgoraj, treba ga je živeti, vsak dan sproti. Drugačnost v njeni celovitosti lahko dojamemo in spoštujemo le z zavedanjem in spoštovanjem bogastva lastne identitete. Ustvarjalno trajnostno kulturno sodelovanje in dialog

s poudarjanjem prednosti kulturne raznolikosti pripeljeta do novih vrednot, ki obogatijo in plemenitijo vse soudeležene.

Kultura, ki je vrednota sama po sebi, ponuja tudi orodje za vzpostavljanje in krepitev medkulturnega dialoga, medkulturne kompetence. Sodelovanje v kulturi namreč omogoča odpiranje obzorij, odkrivanje neznanih svetov, spoznavanje drugih kultur, učenje jezikov in sklepanje prijateljstev. Je najboljša pot za preseganje stereotipov in predsodkov. Procesi medkulturnega ozaveščanja in sodelovanja so še zlasti pomembni za mlade, ki bodo nosilci prihodnje družbe, zato bi morala biti posebna pozornost na področju kulturne trajnostnosti namenjena prav njim.

Kulturne in ustvarjalne industrije spadajo med najbolj dinamične in hitro rastoče gospodarske sektorje, ki se odlikujejo po inovativnosti, kažejo velik potencial za rast, obenem pa pomembno spodbujajo gospodarske in družbene inovacije v številnih drugih sektorjih, zato je treba prepoznati njihov prispevek k trajnostnemu razvoju. Še ne docela izkoriščene potencialne ponujajo zlasti na področjih trajnostnega kulturnega turizma, kjer spodbujajo ravnotežje med okoljskimi, družbeno-kulturnimi in gospodarskimi vidiki, ter v izgradnji skupnega digitalnega evropskega trga in področja intelektualnih pravic, kar v prispevkih sogovornikov ni bilo posebej omenjeno. Vendar po mnenju avtorja raziskave prav spletna dostopnost kulturnih dobrin prinaša številne potencialne in izzive trajnostnega razvoja.

Izsledki raziskave pritrjujejo naši tezi, da kultura zaradi svojega prispevka poleg priznanih treh stebrov trajnostnega razvoja, ekonomskega, družbenega in okoljskega, pomeni četrti steber trajnostnega razvoja.

Na podlagi ugotovitev smo izdelali nabor predlogov za oblikovalce politik in deležnike v kulturnem sektorju, z namenom, da bi horizontalno umeščali vidike kulture v strategije trajnostnega razvoja ter ohranjali kulturni kapital.

K napredku pri vključevanju kulture v strategije trajnostnega razvoja in pri ozaveščanju njene vloge bi *pripomogel celovit in usklajen trajnostni pristop, ki bi vključeval vse relevantne deležnike*. Vzpostavljen bi moral biti na podlagi zaupanja med njimi, močne politične volje in konsenzualnega sodelovanja ob kontinuiranem spremljanju doseganja dogovorjenih ciljev.

Deležniki na področju kulturnih in kreativnih sektorjev ter oblikovalci kulturnih politik bi lahko pri umeščanju kulture v trajnostni razvoj dosegali vidnejše rezultate, če bi zavestno *sklepali partnerstva znotraj sektorja in obenem krepili medsektorsko sodelovanje* na področju izobraževanja, pridobivanja veščin ter izmenjave dobrih praks.

K doseganju navedenih ciljev bi pripomogle tudi *nadaljnje kvalitativne in kvantitativne raziskave*, ki bi se posvetile posameznim segmentom kulturne trajnostnosti in njihovim učinkom, pa tudi *vlogi kulturnega kapitala za trajnostni razvoj*.

Ob koncu velja poudariti, da je čas krize vedno tudi čas postavljanja prioritet.

Med njimi bi posebno mesto zagotovo morali nameniti zagotavljanju kulturne trajnosti, ki je pomemben dejavnik ohranjanja kulturnega kapitala, spodbujanja nastanka novih kulturnih dobrin in ohranjanja kakovosti ter varnosti življenja.

Soodgovornost za kulturno trajnost morajo prevzeti tako oblikovalci kulturne politike kot ustvarjalci in producenti ter drugi deležniki na področju kulturnega in kreativnega sektorja.

Soodgovornost moramo, ne nazadnje, sprejeti vsi, saj je kulturni kapital, ki ga ohranjamo in (so)ustvarjamo za naše naslednike, nenadomestljiva vrednota, ki ji ni mogoče določiti vrednosti.

LITERATURAIN VIRI

- Beck, W., A. van Maesen in A. Walker, ur. 1997. *The social quality of Europe*. The Hague: Kluwer.
- Bertoncelj, A. 2014. Štiridimenzionalni koncept trajnostnosti in razvoj inovativne ekonomije. V *Soustvarjanje kompetenčnega znanja*, ur. A. Janeš, 35–46. Koper: Fakulteta za management.
- Bertoncelj, A., M. Bervar, M. Meško, A. Naraločnik, B. Nastav, V. Roblek in A. Trnavčević. 2015. *Trajnostni razvoj: ekonomski, družbeni in okoljski vidiki*. Ljubljana: IUS Software, GV založba.
- Bertoncelj, A., M. Meško, A. Naraločnik in B. Nastav. 2011. *Trajnostni razvoj: organizacije, ekonomski, družbeno-politični in ekološki vidiki*. Ljubljana: GV založba.
- Buendia, F. C. 2010. More carrots than sticks: Antanas Mockus's civic culture policy in Bogotá. *New Directions for Youth Development*, 125, 19–32.
- Carroll, A. B. 1991. The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organisational stakeholders. *Business Horizons* 34 (4): 39–48.
- Commission of European Communities. 1990. *Social Europe I*. Brussels: Commission of European Communities.
- Council of Europe. 2008. *White paper on intercultural dialogue: Living together as equals in dignity*.
[Http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/Source/Pub_White_Paper/White%20Paper_final_revised_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/Source/Pub_White_Paper/White%20Paper_final_revised_EN.pdf) (11. 3. 2015).
- Dimovski, V., M. Škerlavaj, S. Penger, P. N. Ghauri in K. Grønhaug. 2008. *Poslovne raziskave / Business research*. Harlow: Pearson.
- Easterby-Smith, M., R. Thorpe in A. Lowe. 2005. *Raziskovanje v managementu*. Koper: Fakulteta za management.
- Eurobarometer. 2007. *Eurobarometer survey on cultural values within Europe*.
[Http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_278_en.pdf](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_278_en.pdf) (15. 4. 2015).
- European Commission. 2010. *Green paper: Promoting a European framework for corporate social responsibility*. [Http://ec.europa.eu/enterprise/csr/official_doc.htm](http://ec.europa.eu/enterprise/csr/official_doc.htm) (15. 12. 2014).
- European Commission. 2011. *Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A renewed EU strategy 2011–14 for corporate social responsibility*. [Http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0681:FIN:EN:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0681:FIN:EN:PDF) 22. 12. 2014).
- European Commission. 2012a. *Policies and good practices in the public arts and in cultural institutions to promote better access to and wider participation in culture*.
[Http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/documents/omc-access-to-culture.pdf](http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/documents/omc-access-to-culture.pdf) (15. 11. 2014).
- European Commission. 2012b. *Promoting cultural and creative sectors for growth and jobs in the EU*. [Http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/documents/com537_en.pdf](http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/documents/com537_en.pdf) (10. 10. 2014).

- European Commission. 2014. *The role of public arts and cultural institutions in the promotion of cultural diversity and intercultural dialogue*.
[Http://ec.europa.eu/culture/library/reports/201405-omc-diversity-dialogue_en.pdf](http://ec.europa.eu/culture/library/reports/201405-omc-diversity-dialogue_en.pdf) (12. 11. 2014).
- Eurostat. 2012. *Entrepreneurship determinants: culture and capabilities*.
[Http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5748437/KS-31-12-758-EN.PDF/99dba9d4-b7a2-4206-b588-14e7c62ebf0b?version=1.0](http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5748437/KS-31-12-758-EN.PDF/99dba9d4-b7a2-4206-b588-14e7c62ebf0b?version=1.0) (15. 3. 2015).
- Frantzeskaki, N., D. Loorbach in J. Meadowcroft. 2012. Governing societal transitions to sustainability. *International Journal of Sustainable Development* 15 (1/2): 19–36.
- Frontier Economics. 2014. *The contribution of the high-end cultural and creative industries to the European economy*.
[Http://www.eccia.eu/uploads/media/FINAL_Frontiers_Economics_report_prepared_for_ECCIA_03.pdf](http://www.eccia.eu/uploads/media/FINAL_Frontiers_Economics_report_prepared_for_ECCIA_03.pdf) (12. 2. 2015).
- Gutiérrez-Pérez, J. 2014. Latin American narratives of sustainability: Opportunities for engagement through films. *International Journal of Sustainable Development* 17 (2): 160–175.
- Hawkes, J. 2004. *The fourth pillar of sustainability. Culture's essential role in public planning*. Melbourne: Cultural Development Network: Common Ground.
- Hollinger D. M. 2006. *Instrument of social reform: A case study of the Venezuelan system of youth orchestras*. PhD dissertation, Arizona State University.
- Hooper, A., ur. 2005. *Culture and sustainable development in the Pacific*. Canberra: ANU E Press and Asia Pacific Press.
- IDEA Consult. 2012. *Competitiveness of the EU fashion industries*. Study for European Commission. <http://bookshop.europa.eu/en/study-on-the-competitiveness-of-the-eu-fashion-industries-pbNB0214425/> (12. 2. 2015).
- Jeannotte, S. M. 2003. Singing alone? The contribution of cultural capital to social cohesion and sustainable communities. *The International Journal of Cultural Policy* 9 (1): 35–49.
- Jenko, B. 2008. *Pomen korporativne družbene odgovornosti v zavarovalništvu*.
[Http://www.irido.si/skupni-cd/cdji/cd-irido-2008/images/referati/jenko.pdf](http://www.irido.si/skupni-cd/cdji/cd-irido-2008/images/referati/jenko.pdf) (25. 11. 2014).
- KEA European Affairs. 2006. *The economy of culture in Europe*.
[Http://www.keanet.eu/ecoculture/executive_summary_en.pdf](http://www.keanet.eu/ecoculture/executive_summary_en.pdf) (14. 9. 2014).
- Khan, N. 1976. *The arts Britain ignores: The arts of ethnic minorities in Britain*. S. l. Arts Council of Great Britain, Fundação Calouste Gulbenkian, Great Britain. Commission for Racial Equality.
- Loucks, D. in J. Gladwell. 1999. *Sustainability criteria for water resource systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McAlister, D. T. 2003. *Business and society: A strategic approach to cooperate citizenship*. Boston, New York: Houghton Mifflin.
- Novak, M. 2001. Socialna kohezija v primežu prenovljenega pojmovanja. *Družboslovne razprave* 17 (3): 23–27).
- Pearce, D. in E. D. Barbier. 2006. *Blueprint for a sustainable development*. London: Earthscan.
- Plut, D. 2002. Teoretični in terminološki vidiki koncepta trajnostnosti/sonaravnosti.

- Geografski vestnik* 74 (1): 73–86.
- PriceWaterhouseCoopers. 2008. *Annual global CEO survey*.
[Http://www.pwc.com/us/en/issues/current-issues.jhtml](http://www.pwc.com/us/en/issues/current-issues.jhtml) (16. 10. 2014).
- PRO INNO. 2008. *European innovation scoreboard 2008: Comparative analysis of innovation performance*.
[Http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/proinno/eis-2008_en.pdf](http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/proinno/eis-2008_en.pdf) (17. 10. 2014).
- Read, P. 2000. *Belonging: Australians, place and Aboriginal ownership*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Robbins, S. P. in M. Coulter. 2005. *Management*. Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall.
- Roblek, V. 2009. Primer izpeljave analize besedila v kvalitativni raziskavi. *Management* 4 (1): 53–69.
- Sacco, P. L. 2011. *Culture 3.0: A new perspective for the EU 2014–2020 structural funds programming*. [Http://www.eenc.info/wp-content/uploads/2011/07/pl-sacco_culture-3-0_CCIs-Local-and-Regional-Development_final.pdf](http://www.eenc.info/wp-content/uploads/2011/07/pl-sacco_culture-3-0_CCIs-Local-and-Regional-Development_final.pdf) (16. 3. 2015).
- Silverman, D. 2001. *Interpreting qualitative data: Methods for analysing talk, text and interaction*. London: Sage.
- TERA Consultants. 2010. *Building a digital economy : The importance of saving jobs in the EU's creative industries*. [Http://www.droit-technologie.org/upload/dossier/doc/219-1.pdf](http://www.droit-technologie.org/upload/dossier/doc/219-1.pdf) (18. 2. 2015).
- Throsby, D. 2003. *Economics and culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tylor, E. B. 1958. *Primitive culture researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art, and custom*. New York: Harper.
- UCLG – United Cities and Local Governments. 2004. *Agenda 21*.
[Http://www.agenda21culture.net/](http://www.agenda21culture.net/) (19. 11. 2014).
- UCLG – United Cities and Local Governments. 2010. *Culture: Fourth pillar of sustainable development*.
[Http://www.uclg.org/sites/default/files/9890675406_\(EN\)_culture_fourth_pillar_sustainable_development_eng_0.pdf](http://www.uclg.org/sites/default/files/9890675406_(EN)_culture_fourth_pillar_sustainable_development_eng_0.pdf) (14. 4. 2015).
- UN, World Commission on Environment and Development. 1987. *Our common future*. Oxford: Oxford University Press.
- UNCED – United Nations Conference on Environment & Development. 1992. *Agenda 21*.
[Http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf](http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf) (15. 9. 2014).
- UNDP – United Nations Development Programme. 2005. *Human development report*.
[Http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/266/hdr05_complete.pdf](http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/266/hdr05_complete.pdf) (29. 9. 2014).
- Unesco. 1998. *Action plan on cultural policies for development*.
[Http://portal.unesco.org/culture/es/files/35220/12290888881stockholm_actionplan_rec_en.pdf/stockholm_actionplan_rec_en.pdf](http://portal.unesco.org/culture/es/files/35220/12290888881stockholm_actionplan_rec_en.pdf/stockholm_actionplan_rec_en.pdf) (24. 10. 2014).
- Unesco. 2005. *Convention on the protection and promotion of the diversity of cultural expressions*. [Http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002253/225383E.pdf](http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002253/225383E.pdf) (22. 12. 2014).
- Unesco. 2012. *Culture: A driver and an enabler of sustainable development. Thematic think piece*.

- [Http://fr.unesco.org/post2015/sites/post2015/files/Think%2520Piece%2520Culture.pdf](http://fr.unesco.org/post2015/sites/post2015/files/Think%2520Piece%2520Culture.pdf) (25. 11. 2014).
- Unesco. 2013b. *Creative economy report: Widening local development pathways*.
[Http://www.unesco.org/culture/pdf/creative-economy-report-2013.pdf](http://www.unesco.org/culture/pdf/creative-economy-report-2013.pdf) (26. 1. 2015).
- Unesco. 2013a. *The Hangzhou declaration. Placing culture at the heart of sustainable development policies*.
[Http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/images/FinalHangzhouDeclaration20130517.pdf](http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/images/FinalHangzhouDeclaration20130517.pdf) (27. 1. 2015).
- United Nations. 1948. *Universal declaration of human rights*.
[Http://www.un.org/en/documents/udhr/](http://www.un.org/en/documents/udhr/) (25. 9. 2014).
- United Nations. 2008. *Creative economy report 2008: The challenge of assesing creative economy towards informed policy making*.
[Http://unctad.org/en/Docs/ditc20082cer_en.pdf](http://unctad.org/en/Docs/ditc20082cer_en.pdf) (23. 11. 2014).
- United Nations. 2010. *Resolution 65/166. Culture and development*. [Http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/522/50/PDF/N1052250.pdf?OpenElement](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/522/50/PDF/N1052250.pdf?OpenElement) (25. 11. 2014).
- United Nations. 2011. *Resolution 66/208*.
[Http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/223&TYPE=&refere r=http://www.un.org/fr/ga/68/resolutions.shtml&Lang=E](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/223&TYPE=&refere r=http://www.un.org/fr/ga/68/resolutions.shtml&Lang=E) (25. 11. 2014).
- United Nations. 2012. *Resolution adopted by the General Assembly on 27 July 2012 (A/66/L.56) 66/288. The future we want*. [Http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/476/10/PDF/N1147610.pdf?OpenElement](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/476/10/PDF/N1147610.pdf?OpenElement) (25. 4. 2015).
- UNWTO – United Nations World Tourist Organization. 2011. *Tourism highlights*.
[Http://mkt.unwto.org/sites/all/files/docpdf/unwtohighlights11enhr.pdf](http://mkt.unwto.org/sites/all/files/docpdf/unwtohighlights11enhr.pdf) (28. 4. 2015).
- Washington, D. M. in D. G. Beecher. 2010. Music as social medicine: Two perspectives on the West-Eastern Divan Orchestra. *New Directions for Youth Development*, 125, 127–140.
- Zelenika, R. 2000. *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Rijeka: Ekonomski fakultet u Rijeci.
- Zook, C. in J. Allen. 2001. *Profit from the core: Growth strategy in an era of turbulence*. Boston (MA): Harvard Business School Press.

PRILOGE

- Priloga 1 Povabilo k sodelovanju s predloženimi vprašanji za intervjuje
- Priloga 2 Listina o vrednotah Uni Credit

Spoštovani,

na vas se obračam s prošnjo za opravljanje intervjuja o pomenu kulture za trajnostni razvoj, v katerega okvir sodijo vsaj njen prispevek za ekonomski razvoj, socialno kohezijo in medkulturni dialog. Za pomoč vas prosim, ker vas zaradi vaših strokovnih znanj in izkušenj prepoznavam kot pomembnega sogovornika na področju, iz katerega pripravljam magistrsko nalogo na Fakulteti za management v Kopru. Z vami bi se rad dogovoril za približno eno uro trajajoči intervju, ki bi ga rad zgolj in izključno za namene naloge tudi posnel.

Namen magistrskega dela je na podlagi sistematičnega pregleda domače in tuje strokovne literature opisati in z raziskavo proučiti pomen kulture za trajnostni razvoj in njeno vlogo v njem. Del magistrske naloge bo predstavljala kvalitativna raziskava, ki bo potekala s pomočjo polstrukturiranega intervjuja, za katerega bom uporabil kvotni vzorec. V prid kakovosti in kredibilnosti kvalitativne raziskave bom uporabil načelo triangulacije – intervjujev s tremi različnimi skupinami udeležencev.

Cilj intervjuja ter celotne raziskave je oblikovati izsledke o pomenu kulture za trajnostni razvoj in opredeliti njeno vlogo v njem. Na vašo željo vam lahko ugotovitve po zaključku naloge posredujem v vednost.

V prilogi vam pošiljam predlog vprašanj, katerih vsebino uokvirja časovni okvir od leta 1987, ko so Združeni narodi objavili Brundtlandovo poročilo, ki opredeljuje trajnostni razvoj kot *»razvoj, ki zadovoljuje potrebe sedanjosti, ne da bi ogrozili možnosti prihodnjih generacij, da zadovoljijo svoje potrebe,«* zaznamuje pa ga tudi dokument Združenih narodov s srečanja Svetovnega vrha leta 2005, ki navaja, da so *»soodvisni in medsebojno podpirajoči stebri«* trajnostnega razvoja *gospodarski razvoj, družbeni razvoj in varstvo okolja.*

Uokvirja jih tudi razmislek, da naj bi četrtega med stebri trajnostnega razvoja predstavljala kultura, saj *»... je kulturna raznolikost potrebna za človeštvo, kot je biološka raznovrstnost za naravo.«*

V intervjuju bi vas rad povprašal za mnenje o navedeni tematiki, ki bo po mojem trdnem prepričanju pomembno krojila prizadevanja UNESCO, Združenih narodov, Sveta Evrope, Evropske unije in politike držav v prihodnjem obdobju.

Hvaležen bi vam bil za soglasje za sodelovanje pri raziskavi.

Za vaš odziv se vam že vnaprej zahvaljujem in vas prav lepo pozdravljam,

Mitja Bervar

SOGLASJE UDELEŽENCA K INTERVJUJU:

Ime in priimek: _____

Kraj in čas: _____

Podpis: _____

VPRAŠANJA

SPLOŠNO

1. Na kakšen način (kateri so vidiki) po vašem mnenju kultura prispeva k trajnostnemu razvoju? *Prosimo vas za čim bolj široko interpretacijo.*
2. Kaj po vašem mnenju predstavlja t. i. »kulturni kapital« družbe in kako je mogoče zagotavljati njegovo trajnost? *Prosimo vas za čim bolj široko interpretacijo.*

SOCIALNA KOHEZIJA

3. Kakšna je po vašem mnenju povezava med aktivno participacijo v kulturi in razvojem vključujoče družbe (socialno kohezijo v družbi)? *Prosimo vas za čim bolj široko interpretacijo.*
4. Katere konkretne primere iz nacionalnega ali mednarodnega okolja bi lahko navedli kot prispevek k socialni koheziji? Ste katerega spodbudili tudi osebno?

MEDKULTURNI DIALOG

5. Če strokovnjaki na številnih področjih pritrjujejo mnenju, da kultura predstavlja vezivo znotraj posamezne skupnosti, je bolj odprto vprašanje, kaj lahko kultura stori za vzpostavljanje dialoga med različnimi kulturami. S pomočjo katerih kulturnih dejavnosti in na kakšne načine je po vašem mnenju mogoče spodbujati medkulturni dialog? *Prosimo vas za čim bolj široko interpretacijo.*
6. Katere konkretne primere iz nacionalnega ali mednarodnega okolja bi lahko navedli kot prispevek k medkulturnemu dialogu? Ste katerega spodbudili tudi osebno?

EKONOMSKI UČINKI

7. Kakšen je po vašem mnenju prispevek kulturnih in kreativnih sektorjev² za razvoj v Sloveniji in kako bi ta prispevek primerjali z evropskim oz. svetovnim?

²Konvencije Unesca o varstvu in spodbujanju raznolikosti kulturnih izražanj Unesca kulturne industrije opredeljuje kot »tiste, ki proizvajajo in distribuirajo dobrine ali storitve, ki imajo takrat, ko se razvijejo, posebni atribut, uporabo ali namen, ki uteleša ali posreduje kulturno izražanje, ne glede na komercialno vrednost, ki jo lahko imajo.« Vanje poleg tradicionalnih umetnostnih področij (scenske, likovne umetnosti in kulturne dediščine z javnim sektorjem vred) spadajo še film, DVD in video, televizija in radio, videoigre, novi mediji, glasba, knjige in založništvo (Unesco 2005).

Priloga 1

8. Zakaj po vašem mnenju vključevanje ustvarjalcev spodbuja inovativnost v družbi in pripomore (primer oblikovanje) k večji dodani vrednosti gospodarskih proizvodov? Lahko navedete konkretne primere? *Prosimo vas za čim bolj široko interpretacijo.*

SPLOŠNO

9. Kakšne odgovore oz. rešitve lahko za reševanje gospodarskih, varnostnih in socialnih kriz po vašem mnenju ponudi kultura in na kakšen način je po vašem mnenju mogoče sprostiti njene potenciale?

LISTINA O VREDNOTAH UNI CREDIT

LISTINA O VREDNOTAH

NAŠE SKUPNE VREDNOTE

Vrednote, ki se izražajo skozi naše delovanje,	... gradijo naš ugled	v očeh vseh naših javnosti
Enakopravnost	So temeljni dejavniki	Naši sodelavci
Svoboda delovanja	preoblikovanja	Naše stranke
Tragljivost	dobitka	Naši dobavitelji
Zaupanje		Naši vlagatelji
Spoštovanje	v	Lokalne skupnosti, v katerih
Vzajemnost	ljubno vrednosti	delujemo

Vrednote finančne skupine UniCredit Group nas, skupaj z učinkovitim pristopom in inovativnostjo, razlikujejo od naše konkurence.